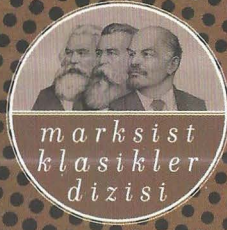

FRIEDRICH ENGELS • TARİHTE ZORUN ROLÜ

FRIEDRICH ENGELS

TARİHTE ZORUN ROLÜ

Almancadan Çeviren:
Erkin Özalp

Yordam Kitap

Yordam Kitap'ta Marx-Engels Yapıtları

Karl Marx

Kapital I, II, III

Almancadan Çevirenler: Mehmet Selik, Nail Satlıgan, Erkin Özalp

Frans'da Sınıf Mücadeleleri 1848-1850

Almancadan Çeviren: Erkin Özalp

Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire'i

Almancadan Çeviren: Erkin Özalp

Frans'da İç Savaş

Almancadan Çeviren: Erkin Özalp

Fransız Üçlemesi

Almancadan Çeviren: Erkin Özalp

Ücret, Fiyat ve Kâr

İngilizceden Çeviren: Erkin Özalp

Friedrich Engels

Alman Köylü Savaşı

Fransızcadan Çeviren: Okay Gönensin

Ütopyadan Bilime Sosyalizmin Gelişimi

Almancadan Çeviren: Erkin Özalp

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

Almancadan Çeviren: Erkin Özalp

Konut Sorunu

Almancadan Çeviren: Erkin Özalp

Tarihte Zorun Rolü

Almancadan Çeviren: Erkin Özalp

Karl Marx-Friedrich Engels

Komünist Manifesto

Almancadan Çeviren: Nail Satlıgan

Komünist Manifesto ve Hakkında Yazılanlar

Çeviri: Nail Satlıgan, Şükrü Alpagut

Felsefe İncelemeleri

Fransızcadan Çeviren: Cem Eroğul

Gotha ve Erfurt Programları Üzerine

Derleyen ve Almancadan Çeviren: Erkin Özalp

Friedrich Engels

TARİHTE ZORUN ROLÜ

Almancadan Çeviren
Erkin Özalp

Yordam Kitap

Yordam Kitap: 377 • Tarihte Zorun Rolü • Friedrich Engels

ISBN 978-605-172-404-1 • Çeviri: Erkin Özalp

Kapak ve İç Tasarım: Savaş Çekiç • Sayfa Düzeni: Gönül Göner

Birinci Basım: Kasım 2020

© Erkin Özalp, 2020 © Yordam Kitap, 2020

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 44790)

Çatalçeşme Sokağı Gendaş Han No: 19 Kat: 3 Cağaloğlu 34110 İstanbul

T: 0212 528 19 10 • W: www.yordamkitap.com • E: info@yordamkitap.com

www.facebook.com/YordamKitap • www.twitter.com/YordamKitap

Baskı: İnkılap Kitabevi Baskı Tesisleri (Sertifika No: 44066)

Çobançeşme Mah. Altay Sok. No: 8

Yenibosna - Bahçelievler / İstanbul

Tel: 0212 496 11 11

TARİHTE ZORUN ROLÜ

ÇEVİRMENİN NOTU

Friedrich Engels'in *Tarihte Zorun Rolü* (*Die Rolle der Gewalt in der Geschichte*) adlı eserinin bu çevirisi, ölümünden sonra yazarın arşivinde bulunan metinlere dayanıyor.

Engels'in dipnotları (*) işaretli, Almanca ve İngilizce baskı editörleri (*Almanca ed.* ve *İngilizce ed.*) ile çevirmenin dipnotları numaralıdır. Çengelli parantez ({ }) işaretleri çevirmene, köşeli parantez ([]) işaretleri (parantez içindeki parantez işaretlerini ayırt etmek için kullanılanlar hariç) Almanca ve İngilizce baskı editörlerine aittir.

Çeviri için temel alınan ve karşılaştırma için başvurulmuş metinlerin listesi aşağıdadır (*MEW: Marx Engels Werke*, Dietz Verlag Berlin; *MECW: Marx & Engels Collected Works*, Lawrence & Wishart):

- > MEW, Band 20, 1975, s. 147-171 ("Zor Teorisi" başlıklı bölümler)
- > MEW, Band 21, 1962, s. 405-465 (*Tarihte Zorun Rolü* ve ekleri)
- > MEW, Band 18, 1976, s. 305-308 ("Otorite Üzerine")
- > MECW, Volume 25, 1987, s. 146-171 ("Zor Teorisi" başlıklı bölümler)
- > MECW, Volume 26, 1990, s. 453-511 (*Tarihte Zorun Rolü* ve ön-söz taslağı), s. 578-580 (*Tarihte Zorun Rolü*'nün ekleri)
- > MECW, Volume 23, s. 422-425 ("Otorite Üzerine")
- > Friedrich Engels, *Tarihte Zorun Rolü*, çev: Seyhan Erdoğan, Sol Yayınları, Ankara, Dördüncü Baskı, Ekim 2011
- > Friedrich Engels, "Otorite Üzerine", çev: Ahmet Kardam, Karl Marx-Friedrich Engels, *Seçme Yapıtlar*, İkinci Cilt, Sol Yayınları, Ankara, Temmuz 1977, s. 448-452

[illegible]

İÇİNDEKİLER

Zor Teorisi	11
Zor Teorisi (Devam)	22
Zor Teorisi (Sonuç).	35
Tarihte Zorun Rolü	51

EKLER

[<i>Tarihte Zorun Rolü</i> Broşürü İçin Önsöz Taslağı]	139
[<i>Tarihte Zorun Rolü</i> Broşürünün Dördüncü Bölümünün Planı].	140
[<i>Tarihte Zorun Rolü</i> Broşürünün	
Dördüncü Bölümünün Son Kısımının Planı]	142
Otorite Üzerine	145
Dizin ve Sözlükçe	151

Friedrich Engels, 1886 yılının sonlarında, “Tarihte Zorun Rolü” başlığını taşıyacak olan bir broşür hazırlamayı planlamıştı. Başlangıçta, bu broşür için, *Anti-Dühring* adlı eserinin ikinci kısmında yer alan, “zor teorisi” hakkındaki üç bölüm (II-IV. bölümler) üzerinde yeniden çalışmayı düşünmüştü. Sonrasında, bu üç bölüme, Almanya’nın 1848 ile 1888 yılları arasındaki tarihini örnek olarak alan ve ilgili bölümlerdeki temel tezleri somutlaştıran dördüncü bir bölüm eklemeye karar verdi. Dördüncü bölüm üzerinde çalışmaya 1887 yılının sonlarında başlayan Engels, başka acil işleri nedeniyle Mart 1888’de ara verdi ve anlaşıldığı kadarıyla bu çalışmaya bir daha geri dönemedi.

Engels’in ölümünden sonra, arşivinde, üzerinde “Zor Teorisi” yazan büyük bir zarf bulundu. Bunun içinde, *Anti-Dühring*’in yukarıda anılan üç bölümü, yayımlanması planlanan broşürün dördüncü bölümünün tamamlanmamış elyazması, bu broşürün önsöz taslağı, dördüncü bölümün bütününe planı, aynı bölümün yazılmamış olarak kalan son kısmının planı ve ayrıca Almanya’nın 1870’li ve 1880’li yıllardaki tarihi hakkındaki, özellikle de Constantin Bulle’nin *Geschichte der neuesten Zeit. 1815-1885* adlı eserine (2. Aufl., Bd. 1-4, Berlin 1888) dayanan kronolojik alıntılar yer alıyordu.

Tamamlanmamış dördüncü bölümün elyazması, önsöz taslağı ve bazı ön çalışmalar ilk olarak Eduard Bernstein tarafından, Almanya Sosyal Demokrat Partisi’nin teorik yayın organı *Die Neue Zeit*’ta, “Yeni Alman İmparatorluğu’nun Kuruluşunda Zor ve İktisat” başlığı altında yayımlandı (Nr. 22-26, 14. Jahrgang, 1. Band, 1895-1896). Bernstein, söz konusu bölümü alt bölümlere ayırmış, bunlar için birer ara başlık belirlemiş, dipnotlar yazmış ve Engels’in metnine eklemeler yapmıştı.

Die Neue Zeit’ta yayımlanan tamamlanmamış bölümün Fransızca çevirisi 1896’da, İtalyanca çevirisi 1899’da ve eksikli bir Rusça çevirisi de 1898’de basıldı.

Marx ile Engels’in toplu eserlerinin ilk Rusça baskısında (XVI. Cilt, I. Kısım, 1937), tamamlanmamış dördüncü bölüm ilk kez elyazması temel alınarak yayımlanırken, Bernstein’in yaptığı değişiklikler (alt bölümlere ayırma, ara başlıklar vb.) kaldırıldı ve bölüm başlığı Engels’in tercihiyle uyumlu hale getirildi. Elinizdeki kitapta, *Anti-Dühring*’in “zor teorisi” hakkındaki üç bölümü, “Tarihte Zorun Rolü” başlıklı tamamlanmamış dördüncü bölüm, önsöz taslağı, dördüncü bölümün planı, bu bölümün son kısmının planı ve ayrıca Engels’in “Otorite Üzerine” başlıklı makalesi yer alıyor. -çev (Almanca ve İngilizce baskı editörlerinin açıklamalarından yararlanarak).

ZOR TEORİSİ

“Benim sistemimde, genel siyasetin iktisadi hukuk biçimleriyle ilişkisi o kadar kesin ve aynı zamanda *o kadar özgün* bir şekilde belirlenmiştir ki, konunun incelenmesini kolaylaştırmak için bunun üzerinde özel olarak durulması gereksiz olmasa gerek. *Siyasal* ilişkilerin biçimlenmesi, *tarihsel açıdan birincil olan şeydir* ve *iktisadi* bağımlılıklar, sadece birer sonuç ya da özel durumdur ve bu nedenle her zaman *ikincil olgulardır*. Ama yeni sosyalist sistemlerin bazıları, ikincil siyasal görüngüleri deyim yerindeyse iktisadi koşullardan türettirerek, tümüyle ters çevrilmiş olan bir ilişkinin gözlerdeki yansımasını yönetici ilke haline getiriyor. Söz konusu ikincil sonuçlar, kuşkusuz, bu tür sonuçlar olarak mevcuttur ve günümüzde en fazla hissedilenler de bunlardır; ne var ki, *asli olan şey*, dolaylı bir iktisadi güçte değil, *dolaysız siyasal zorda aranmalıdır*.”

Bay Dühring, bir başka yerde de, aynı şekilde,

“siyasal koşulların, iktisadi durumun belirleyici nedeni olduğu ve ters yönlü ilişkinin sadece ikincil bir tepkiyi temsil ettiği önermesinden hareket eder siyasal gruplaşma, kendi başına çıkış noktası olarak kabul edilmek yerine sadece *mide doldurma aracı* sayıldığı sürece, görünüşte ne kadar radikal bir sosyalist ve devrimci olunursa olunsun, özde bir miktar gizlenmiş gericilik barındırılacaktır.”

Bay Dühring’in teorisi bu. Söz konusu teori burada ve pek çok başka yerde kolayca ileri sürülüyor, deyim yerindeyse buyuruluyor. Üç kalın kitabın hiçbir yerinde en küçük bir kanıt-lama ya da karşıt görüşü çürütme girişimine rastlanmıyor. Ve

kanıtlar böğürtlenler kadar bol olsaydı¹ bile Bay Dühring bize hiçbir kanıt sunmazdı. Ne de olsa, konu, Robinson'un Cuma'yı köleleştirerek işlediği ünlü ilk günahla çoktan kanıtlanmış durumda. Bu bir şiddet eylemi, yani siyasal bir eylemdi. Ve bu köleleştirme eylemi, bugüne kadarki tüm tarihin başlangıç noktasını ve temel olgusunu oluşturduğundan ve tarihe (izleyen dönemlerde yalnızca hafifleyecek ve “daha dolaylı olan iktisadi bağımlılık biçimlerine dönüşecek” olan) adaletsizlik ilk günahını aşıladığından; bugüne kadar hüküm süren bütün o “zora dayalı mülkiyet” de yine bu ilk köleleştirme eylemine dayandığından, tüm iktisadi görüngülerin siyasal nedenlerle, yani zorla açıklanmak zorunda olduğu açıktır. Ve her kim ki bunu yeterli bulmaz, gizli bir gericidir.

Öncelikle, hiçbir şekilde özgün olmayan bu görüşü bu kadar “özgün” saymak için en az Bay Dühring kadar kendini beğenmiş olmak gerektiğini belirtelim. Temel ve devletle ilgili siyasal eylemlerin tarihte belirleyici rol oynadığı düşüncesi yazılı tarihin kendisi kadar eskidir ve halkların bu gürültülü sahnenin arka planında sessiz bir şekilde gerçekleşen ve gerçekten ilerletici olan gelişimi hakkında elimizde bu kadar az şeyin kalmasının başlıca nedenidir. Geçmişteki her tür tarih kavrayışına hükmeden bu düşünce, ilk darbeyi restorasyon döneminin Fransız burjuva tarihçilerinden² almıştır; bu konuda “özgün” olan tek şey, Bay Dühring'in bütün bunlar hakkında yine hiçbir şey bilmemesidir.

Ayrıca, bir an için, Bay Dühring'in, bugüne kadarki tüm tarihin insanın insan tarafından köleleştirilmesine kadar geri

1 Shakespeare, *Kral IV. Henry*, I. Kısım, II. Perde, IV. Sahne. –İngilizce ed.

2 Augustin Thierry, François-Pierre-Guillaume Guizot, François-Auguste-Marie Mignet ve Louis-Adolphe Thiers. –*Almanca ed.*

götürülebileceği konusunda haklı olduğunu kabul etsek bile, sorunun temeline pek fazla yaklaşmış olmayız. Aksine, günde me şu soru gelir: Robinson, Cuma'yı neden köleleştirdi? Sadece zevk için mi? Kesinlikle hayır. Tersine, Cuma'nın, "bir köle ya da sadece bir alet olarak *iktisadi* hizmetlerde bulunmaya zorlandığını ve sadece bir alet olarak bakımının sağlandığını" görüyoruz. Robinson'un Cuma'yı köleleştirmesinin tek nedeni, Cuma'nın Robinson yararına çalışmasını istemesi. Peki, Robinson, Cuma'nın emeğinden nasıl yararlanabilir? Sadece, Cuma'nın, çalışabilir durumda kalması için Robinson'un ona vermek zorunda olduğu geçim araçlarından daha fazlasını emeğiyle üretmesi yoluyla. Yani, Robinson, Bay Dühring'in kesin emrine uymayarak, Cuma'nın köleleştirilmesiyle kurulan "siyasal gruplaşma"yı "kendi başına çıkış noktası olarak kabul etmek yerine sadece *mide doldurma aracı* sayıyor"; bırakalım, efendisi ve ustası Bay Dühring'le nasıl başa çıkacağını kendisi düşünsün.

Demek ki, zorun "tarihsel açıdan birincil olan şey" olduğunu kanıtlamak için Bay Dühring'in özel olarak bulduğu çocukça örnek, zorun yalnızca araç, iktisadi avantajınsa amaç olduğunu kanıtlıyor. Amaç, onu hayata geçirmek için kullanılan araçlara göre ne kadar "birincil"se, tarihte de ilişkisinin iktisadi tarafı siyasal tarafa göre o kadar birincildir. Yani, örnek, kanıtlaması istenen şeyin tam tersini kanıtlıyor. Ve Robinson ile Cuma için söylenenler, bugüne kadarki tüm efendilik ve kölelik durumları için de geçerlidir. Boyunduruk altına alma, her zaman, Bay Dühring'in zarif ifadesiyle "*mide doldurma aracı*"ydı (*mide doldurmanın en geniş anlamıyla*); hiçbir zaman ve hiçbir yerde, "kendisi için" kurulmuş bir siyasal gruplaşma değildi. Devlet vergilerinin yalnızca "ikincil

sonuçlar” olduğunu, ya da, hükmeden burjuvazi ile hükmedilen proletaryanın bugünkü siyasal gruplaşmasının, hükmeden burjuvazinin “midesini doldurması” için, yani kâr yapmak ve sermaye biriktirmek için değil, sadece “kendisi için” var olduğunu düşünebilmek için Bay Dühring olmak şart.

Ama yine iki adamımıza dönelim. Robinson, “elde kılıç”, Cuma’yı kölesi yapar. Ne var ki, Robinson, bunu başarabilmek için, kılıçtan başka bir şeye daha gereksinim duyar. Herkesin bir kölesi bulunmaz. Bir köle kullanabilmek için iki farklı türden şeylere sahip olmak gerekir: Birincisi, kölenin çalışmasını sağlayacak olan aletlere ve nesnelere, ikincisi, onun geçimi için vazgeçilmez olan araçlara. Demek ki, köleliğin mümkün olabilmesi için, belirli bir üretim aşamasına ulaşılmış ve bölüşümde belirli bir eşitsizlik derecesinin ortaya çıkmış olması gerekir. Ve köle çalışmasının, bütün bir toplumun egemen üretim tarzı olabilmesi için, üretimde, ticarete ve zenginlik birikiminde çok daha büyük bir artışa gereksinim duyulur. Toprağa hep birlikte sahip olan eski ilkel topluluklarda kölelik ya hiç yoktur ya da çok önemsiz bir rol oynar. Başlangıçta bir köylü kenti olan Roma’da da böyleydi; buna karşılık Roma “dünya kenti” olduğunda ve İtaliklerin toprakları giderek sayıca küçük olan bir aşırı zengin mülk sahipleri sınıfının eline geçtiğinde, köylü nüfusunun yerini kölelerden oluşan bir nüfus aldı. Pers Savaşları döneminde kölelerin sayısı Korint’te 460 bine, Egina’da 470 bine yükseldiyse, özgür nüfusun on katı kadar köle vardıysa,³

3 Engels bu sayıları muhtemelen Eski Çağ tarihçisi Wilhelm Wachsmuth’un şu eserinden almıştı: *Hellenische Alterthumskunde aus dem Gesichtspunkte des Staates*, Zweiter Teil, Erste Abteilung, Halle 1829, s.44. Pers Savaşları döneminde Korint’te ve Egina’da bulunan kölelerin sayıları hakkındaki verilerin kaynağı, Yunan yazar Athenaios’un *Deipnosophistai* adlı eseridir (VI. Kitap). –*Almanca ed.*

bunun için “zor” dışındaki bir şeylere, yani yüksek derecede gelişmiş bir el sanatları ve zanaat sektörüne ve yaygın bir ticarete gereksinim duyulmuştu. Amerika Birleşik Devletleri’ndeki kölelik, asıl olarak, zora değil, İngiliz pamuk sanayisine yaslanıyordu; pamuk yetiştirilmeyen ya da sınır eyaletlerinden farklı olarak, pamuk yetiştiren eyaletler için köle besleme işinin yapılmadığı bölgelerde, kendiliğinden bir şekilde, zor kullanılmadan yok olup gitmesinin nedeni, basitçe, maliyetini kurtarmamasıydı.

Dolayısıyla, Bay Dühring, bugünkü mülkiyete zora dayalı mülkiyet derken ve onu,

“sadece, diğer insanların, doğal geçim araçlarını kullanma olanağından yoksun bırakılmasına değil, aynı zamanda ve çok daha önemlisi, insanın uşaklık etmesi için boyunduruk altına alınmasına *dayanan* egemenlik biçimi”

diye tarif ederken, bütün ilişkiyi baş aşağı çeviriyor. İnsanın uşaklık etmesi için boyunduruk altına alınması, bütün biçimlerinde, boyunduruk altına alan kişinin elinin altında, uşaklaştırdığı kişiyi kullanabilmesi için zorunlu olan emek araçlarının ve kölelik söz konusu olduğunda ayrıca köleyi canlı tutabilmesi için vazgeçilmez olan geçim araçlarının bulunmasını şart koşar. Yani, her durumda, ortalamanın üzerindeki belirli bir servete sahip olunması şarttır. Bu servet nasıl ortaya çıktı? Her durumda açık olan şey, söz konusu servetin gasp edilmiş, yani *zora* dayalı olabileceği, ama bunun hiçbir şekilde zorunlu olmadığıdır. Çalışarak elde edilmiş, çalınmış, ticaret ya da dolandırıcılık yoluyla elde edilmiş olabilir. Dahası, çalınabilir hale gelmesi için, öncesinde çalışarak elde edilmiş olması zorunludur.

Özel mülkiyet tarihte kesinlikle gasbın ve zorun sonucu olarak ortaya çıkmaz. Aksine, tüm uygar halkların en eski ilkel topluluklarında, belirli nesnelerle sınırlanmış bir şekilde bile olsa, özel mülkiyet bulunur. Daha bu toplulukların içinde, ilk olarak yabancılarla mübadele aracılığıyla gelişerek meta biçimini kazanır. Topluluğun ürünlerinin meta biçimini alan bölümü büyüdükçe; yani üreticilerin kendi kullanımları için üretilen ürünlerin miktarı azaldıkça ve mübadele amacıyla üretilenlerin miktarı arttıkça; topluluğun içinde de gelişen mübadele, başlangıçtaki kendiliğinden gelişen işbölümünün yerini daha fazla aldıkça, tek tek topluluk üyelerinin servet düzeyleri daha eşitsiz hale gelir, eski toprak mülkiyeti ortaklığının altı daha fazla oyulur, topluluğun çözülerek küçük çiftçilerden⁴ oluşan bir köye dönüşme süreci hızlanır. Doğu despotizmi ve fetihçi göçebe halkların birbirini izleyen egemenlikleri bu eski topluluklara binlerce yıl boyunca zarar verememişti; büyük sanayinin ürünlerinin rekabeti nedeniyle bunların ilkel ev sanayilerinin giderek yıkıma uğraması söz konusu toplulukların giderek çözülmesine yol açıyor. Burada zorun rolü, Mosel'deki ve Hochwald'daki köy topluluklarının {"*Gehöferschaften*"} ortak tarlalarının bugün hâlâ gerçekleşmekte olan bölüşümünde olduğu gibi, hayli sınırlı; köylüler, basitçe, ortak mülkiyetin yerini özel tarla mülkiyetinin almasının kendi yararlarına olduğunu düşünüyor.⁵ İlkel bir aristokrasinin (Keltlerde, Cermenlerde ve Hindistan'daki Pencap'ta olduğu gibi) ortak toprak mülkiyetine dayalı bir şekilde oluşumu bile, başlangıçta, hiçbir şekilde zora değil, gönüllülüğe

4 *Parzellenbauern*: Küçük tarlalarda ("parsel"lerde) çiftçilik yapan köylüler. –cev.

5 Bkz. Georg Hanssen, *Die Gehöferschaften (Erbgenossenschaften) im Regierungsbezirk Trier*, Berlin 1863. –*Almanca ed.*

ve alışkanlığa yaslanır. Özel mülkiyetin geliştiği her yerde, bu, değişen üretim ve mübadele ilişkilerinin ürünü olarak, üretimin artırılması ve ticaretin desteklenmesi yararına, yani iktisadi nedenlerle gerçekleşir. Zor burada hiçbir rol oynamaz. Ne de olsa, gaspçının başkalarının mülklerine *el koyabilmesi* için, öncesinde özel mülkiyet kurumunun bulunması gerektiği; dolayısıyla da, zorun, mülkiyet durumunu değiştirebilecek olsa bile, özel mülkiyetin kendisini üretemeyeceği açıktır.

Ama “insanın uşaklık etmesi için boyunduruk altına alınması”nın en modern biçimini, ücretli emek biçimini açıklamak için de, ne zoru kullanabiliriz ne de zora dayalı mülkiyeti. Emek ürünlerinin metalara dönüşmesinin, onları üretenlerin kendi tüketimleri için değil mübadele için üretilmelerinin, eski toplulukların çözülmesinde, yani özel mülkiyetin doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak genelleşmesinde hangi rolü oynadığına değinmiştik. Ne var ki, Marx’ın *Kapital*’de apaçık bir şekilde gösterdiği üzere (ve Bay Dühring bu konuda tek bir söz söylemekten bile sakınıyor), belirli bir gelişme aşamasında, meta üretimi kapitalist üretime dönüşür ve bu aşamada “meta üretimine ve meta dolaşımına dayanan el koyma yasasının ya da özel mülkiyet yasasının kendi iç ve kaçınılmaz diyalektiği ile kendisinin karşısına dönüştüğü açıkça görülür. Başlangıçta eşdeğerler arasında gerçekleşir gibi görünmüş olan mübadele işlemi, şimdi, eşdeğerler arasındaki mübadeleyi sadece görünüşten ibaret kılan bir dönüş yapmaktadır; şöyle ki: bir kere, emek gücünün karşılığı olarak verilen sermayenin kendisi, sadece, karşılık olarak eşdeğeri verilmeksizin el koyulmuş olan yabancı emek ürününün bir parçasıdır, ikinci olarak, üreticisinin, işçinin, bu sermayeyi sadece aynen yerine koyması yetmez, bunu yeni bir artıkla” (fazlayla) “yenilemesi gerekir...

Şimdi ise” (Marx’ın çözümlemesinin sonunda) “mülkiyet, kapitalist bakımından karşılığı ödenmeyen yabancı emeğe ya da bunun ürününe el koyma hakkı, işçi bakımından kendi ürününe sahip olmanın olanaksızlığı olarak görünüyor. Mülkiyet ile emek arasındaki ayrılma, görünüşte bunların özdeşliğinden doğmuş olan bir yasanın zorunlu sonucu oluyor.”⁶ Bir başka deyişle, her tür gasp, her tür şiddet eylemi ve her tür dolandırıcılık olasılığını dışladığımızda bile, her tür özel mülkiyetin başlangıçta sahibinin kendi emeğine dayandığını ve izleyen sürecin bütünü boyunca sadece eşit değerlerin eşit değerlerle mübadele edildiğini varsaydığımızda bile, üretimin ve mübadelenin gelişmeye devam etmesiyle birlikte zorunlu olarak günümüzün kapitalist üretim tarzına, üretim ve geçim araçlarının sayıca küçük bir sınıfın elinde tekelleşmesine, çok büyük çoğunluğu oluşturan diğer sınıfın mülksüz proleterler düzeyine düşürülmesine, spekülative üretim ile ticaret bunalımlarının belirli aralıklarla birbirini izlemesine ve günümüzdeki bütün o üretim anarşisine ulaşırız. Bütün süreç, gasba, zora, devlete ya da herhangi bir siyasal müdahaleye tek bir kez bile gereksinim duyulmadan, katıksız iktisadi nedenlerle açıklanabilir. “Zora dayalı mülkiyet”, palavracılara özgü, olayların gerçek akışının anlaşılamamış olmasını perdelemeye yönelik bir deyimden başka bir şey olmadığını burada da gösteriyor.

Bu akış, tarihsel olarak ifade edildiğinde, burjuvazinin gelişim tarihidir. Eğer “siyasal koşullar, iktisadi durumun belirleyici nedeni” ise, modern burjuvazi, feodalizmle mücadele içinde gelişmiş olmak yerine, feodalizmin isteyerek dünyaya getirdiği gözde çocuk olmalı. Tersinin gerçekleşmiş

6 Krş. MEW, Band 23, s. 609-610 [Karl Marx, *Kapital*, I. Cilt, Yordam Kitap, s. 564-565]. – *Almanca ed.*

olduğunu herkes biliyor. Başlangıçta egemen feodal soylulara ödemeler yapmakla yükümlü olan ve çok farklı türlerdeki bağımlı köylüler ile serflerin arasından çıkan ezilen bir sınıf olarak burjuvazi, soylularla kesintisiz mücadelesinde yüksek mevkileri art arda fethetti ve sonunda en gelişmiş ülkelerde egemenliği soyluların elinden aldı; Fransa'da bunu doğrudan doğruya soylular sınıfını devirerek, İngiltere'de ise bu sınıfı giderek daha fazla burjuvalaştırarak ve onu kendi dekoratif seçkin tabakası haline getirerek yaptı. Peki bunu nasıl başardı? Sadece "iktisadi durum"un değişmesiyle; siyasal koşullardaki bir değişim, er ya da geç, gönüllülük temelinde ya da mücadeleyle bunu izleyecekti. Burjuvazinin feodal soylularla mücadelesi, kentin kırla, sanayinin toprak mülkiyetiyle, para ekonomisinin geçimlik ekonomiyle mücadelesidir ve burjuvaların bu mücadeledeki belirleyici silahları, başlangıçta zanaatçılığa dayanan, sonradan manifaktür aşamasına ulaşan sanayinin gelişimi ve ticaretin yaygınlaşması sayesinde hiç durmadan artan *iktisadi* güç araçlarıydı. Bütün bu mücadele boyunca siyasal zor soyluların tarafındaydı; bunun istisnası, krallığın, bir sınıfı diğeriyle denetim altına almak için, burjuvaziye soylulara karşı kullandığı bir dönemdi; ama siyasal açıdan hâlâ güçsüz olan burjuvazinin büyüyen iktisadi gücü sayesinde tehlikeli olmaya başladığı andan itibaren krallık yeniden soylularla ittifak kurdu ve böylece önce İngiltere'de, ardından da Fransa'da burjuva devrimine yol açtı. Fransa'da, "siyasal koşullar", "iktisadi durum" bunların ilerisine geçmişken, değişmeden kalmıştı. Siyasal konum açısından bakıldığında, soylular her şey, burjuvalar hiçbir şeydi; toplumsal durum açısından bakıldığında burjuvalar artık devletteki en önemli sınıfken, soylular tüm toplumsal işlevlerinden yoksun

kalmıştı ve artık, ortadan kalkmış bulunan bu işlevler için yapılan ödemeleri gelir olarak ceplerine atmaktan başka bir şey yapmıyorlardı. Bunlar yetmezmiş gibi, burjuvazi, bütün üretimiyle, Orta Çağ'ın feodal siyasal biçimlerinin içinde sıkışıp kalmıştı; oysa bu üretim (sadece manifaktür değil, zanaatçılık bile) çoktan söz konusu biçimlerin ilerisine geçmişti; binlerce lonca ayrıcalığı ve yerel ve iller düzeyindeki gümrük sınırlamaları üretimin önündeki engellere ve onun zincirlerine dönüşmüştü. Burjuvazinin devrimi bunlara bir son verdi. Ama bunu, Bay Dühring'in ilkesi uyarınca iktisadi durumu siyasal koşullara uygun hale getirerek değil (soyluların ve kralların yıllar boyunca boş yere denedikleri şey tam da buydu); aksine, geçmişin küflenmiş siyasal döküntülerini bir kenara atarak ve yeni "iktisadi durum"un var olmasını ve gelişmesini mümkün kılan siyasal koşullar yaratarak yaptı. Ve ona uygun olan bu siyasal ve hukuki atmosfer içinde parlak bir gelişim sergiledi; bu gelişim o kadar parlaktı ki, burjuvazi, daha şimdiden, soyluların 1789'da⁷ aldığı konuma yaklaştı; giderek, toplumsal açıdan gereksizleşmekle kalmıyor, toplumsal bir engele dönüşüyor; üretim etkinliklerinden giderek daha fazla ayrılıyor ve giderek, geçmişteki soylular gibi, sadece gelirleri cebine atan bir sınıfa dönüşüyor; ve kendi konumunu bu şekilde altüst etmeyi ve yeni bir sınıfı, yani proletaryayı yaratmayı, zora dayalı herhangi bir hokkabazlığa başvurmadan, sadece iktisadi yoldan giderek başardı. Dahası var. Burjuvazi, yapıp ettiklerinin bu sonucunu hiçbir şekilde istememişti; tersine, bu sonuç, kendisini, karşı konulmaz bir güçle, burjuvaziye rağmen ve burjuvazinin niyetlerine aykırı bir şekilde dayatmıştı; burjuvazinin kendi üretici güçleri,

onun yönetme kapasitesinin ötesine geçmiş durumda ve bir bütün olarak burjuva toplumunu, doğal bir zorunluluk söz konusuymuşçasına, çöküşe ya da altüst oluşa sürüklüyor. Ve eğer burjuvalar, şimdi, parçalanmakta olan “iktisadi durum”u çöküşten kurtarmak için zora başvuruyorsa, bu, sadece, Bay Dühring’le aynı yanılgıyı paylaşarak “siyasal koşulları, iktisadi durumun belirleyici nedeni” saydıklarını; tıpkı Bay Dühring gibi, “asli olan şey”le, yani “dolaysız siyasal zor”la, “ikincil olgular”ı, yani iktisadi durumu ve onun kaçınılmaz gelişimini yeniden biçimlendirebileceklerini ve dolayısıyla da buhar makinesinin ve onunla işletilen modern makinelerin iktisadi sonuçlarının, dünya ticaretinin ve bankacılık ve kredi alanlarındaki bugünkü gelişmelerin Krupp markalı toparla ve Mauser markalı tüfeklerle {mavzer} bu dünyadan silinebileceğini sandıklarını kanıtlıyor.

ZOR TEORİSİ

(Devam)

Ama Bay Dühring'in her şeye gücü yeten bu "zor"una biraz daha yakından bakalım. Robinson, "elde kılıç", Cuma'yı köleleştiriyor. Kılıcı nereden buldu? Kılıçlar, ıssız ada öykülerinin hayali adalarında bile henüz ağaçlarda yetişmiyor ve Bay Dühring bu soruya hiçbir cevap veremiyor. Robinson nasıl bir kılıç elde edebildiyse, Cuma'nın da güzel bir günün sabahında elinde dolu bir tabancayla çıkageleceğini kabul edebiliriz ve o zaman bütün o "zor" ilişkisi tersine döner: Cuma emir verir ve Robinson köle gibi çalışmak zorunda kalır. Aslında bilime değil çocuk odasına ait olan Robinson ve Cuma öyküsüne bu kadar ısrarlı bir şekilde geri döndüğümüz için okurun bizi bağışlamasını diliyoruz, ama elimizden ne gelir? Bay Dühring'in belitsel yöntemini⁸ titizlikle kullanmak zorundayız ve bunu yaparken hep katıksız çocuksuluk alanında kalmamız bizim suçumuz değil. Dolayısıyla, tabanca kılıcı yener; böylece en çocuksu belitçinin bile herhalde kavrayacağı gibi, zor sadece iradeye bağlı bir eylem değildir; tersine, zorun kullanılmasının fazlasıyla gerçek olan ön koşulları vardır; bunlar da, daha mükemmel olanları daha az mükemmel olanlarına üstünlük kuran *aletlerdir*; ayrıca, bu aletlerin üretilmiş olması gerekir; bu da, aynı zamanda, daha mükemmel zor aletlerinin,

8 Kanıtlama yoluna gitmeden doğru oldukları kabul edilen önermelerden ("belit" ya da "aksiyom") sonuçlar çıkarma yöntemi. -çev.

halk dilinde silahların üreticisinin, daha az mükemmel olanların üreticisini yeneceği anlamına gelir; kısacası, zorun zaferi, silahların üretimine, silahların üretimi de genel olarak üretme, yani “iktisadi güç”e, “iktisadi durum”a, zorun elinin altında bulunan *maddi* araçlara yaslanır.

Zor, günümüzde ordu ve donanma demektir ve ikisi de hepimizin zararını çekerek bildiği gibi “çok büyük paralara” mal olur. Ama zor, para yapamaz; olsa olsa, zaten yapılmış olan parayı alıp götürebilir; ve Fransız milyarları⁹ örneğinde yine zararını çekerek görmüş olduğumuz gibi, bu da çok fazla işe yaramaz. Demek ki, paranın, son çözümlemede, iktisadi üretim aracılığıyla sağlanması gerekir; yani, zor, bir kez daha, aletlerinin tedarik ve bakımının araçlarını sağlayan iktisadi durumla belirlenir. Bu kadar da değil. Hiçbir şey, iktisadi ön koşullara, tam da ordudan ve donanmadan daha bağımlı değildir. Silahlanma, bileşim, örgütlenme, taktik ve strateji, her şeyden önce, ilgili dönemdeki üretim aşamasına ve ulaştırma araçlarına bağımlıdır. Burada devrimci dönüşümlere yol açan unsurlar, dâhi generallerin “zihinlerinin özgür yaratıları” değil, daha iyi silahların bulunması ve asker malzemesinin değişmesiydi; dâhi generallerin etkisi, en iyi durumda, savaş yöntemini yeni silahlara ve savaşçılara uyarlamakla sınırlıdır.¹⁰

14. yüzyılın başında barut Araplardan Batı Avrupalılara gelmiş ve okula giden her çocuğun bildiği gibi savaş yön-

9 1870-1871 Fransa-Prusya Savaşı'ndaki yenilgisi sonrasında Fransa'nın 1871 tarihli barış antlaşması uyarınca 1873 yılına kadar savaş tazminatı olarak Almanya'ya ödemek zorunda kaldığı 5 milyar frank. –*Almanca ed.*

10 *Anti-Dühring*'in elyazmasında, başlangıçta, bundan sonraki altı paragraf yerine daha kapsamlı bir pasaj bulunuyordu; ama bu pasaj Engels tarafından elyazmasından çıkarılmış ve “Maddi Nedenlerden Türetilen Piyade Taktiği. 1700-1870” başlığı eklenerek ayrı bir elyazması haline getirilmiştir (bkz. MEW, Band 20, s. 597-603). –*Almanca ed.*

temlerinin bütününü devrimci dönüşümlere uğratmıştı. Ne var ki, barutun ve ateşli silahların kullanılmaya başlaması kesinlikle bir zor eylemi değil, sınai, dolayısıyla da iktisadi bir ilerlemeydi. Sanayi, ister nesnelerin üretimine isterse tahrip edilmelerine yönelik olsun, sanayi olarak kalır. Ve ateşli silahların kullanıma sokulması sadece savaşın kendisini değil, siyasal hükmetme ve boyun eğme ilişkilerini de devrimci dönüşümlere uğratmıştı. Barutun ve ateşli silahların elde edilmesi için sanayiye ve paraya gereksinim vardı ve ikisi de kentlerdeki burjuvaların elindeydi. Bu nedenle, ateşli silahlar başından itibaren, feodal soylulara karşı, kentlerin ve kentlere yaslanan yükselişteki monarşinin silahlarıydı. Soyluların kalelerinin o zamana kadar yanlarına yaklaşılamayan taş duvarları burjuvaların toplarına yenik düşerken, burjuva el toplarının¹¹ mermileri şövalye zırhlarını delip geçti. Soyluların zırhlı süvarileriyle birlikte soyluların egemenliği de yıkıma uğradı; burjuvazinin gelişimiyle birlikte piyade ve topçular giderek belirleyici askerî sınıflar haline geldi; savaş sanatı, topçular nedeniyle, tümüyle sınai olan yeni bir alt kolu, yani mühendisliği kendisine dâhil etmek zorunda kaldı.

Ateşli silahların geliştirilmesi çok yavaş bir şekilde gerçekleşti. Toplar hantallıklarından, el toplarıysa ayrıntıları ilgilendiren çok sayıda buluşa rağmen kabalıklarından kurtulamadı. Tüm piyadelerin silahlandırılması için uygun olan bir tüfeğin ortaya çıkması üç yüz yıldan fazla zaman aldı. Süngülü çakmaklı tüfeğin, mızrağı piyadelerin silah listesinden kesin olarak çıkarması için 18. yüzyılın başını beklemek gerekti. Dönemin piyadeleri, prenslerin hizmetindeki, ağır

11 *Handbüchse* ya da *Handrohr*: Tek bir kişinin taşıyıp ateşleyebildiği ilk ateşli silah. –çev.

talimler yapan ama tümüyle güvenilmez olan, ancak sopayla bir arada tutulabilen, toplumun en çürümüş unsurlarından ve sıklıkla da baskı altına alınan yabancı savaş tutsaklarından oluşan paralı askerlerdi; bu askerlerin yeni tüfeği kullanabildikleri tek savaş biçimi, en mükemmel haline II. Friedrich döneminde ulaşan hat oluşturma taktiği idi. Bir ordunun bütün piyadeleri üç sıradan oluşan, çok uzun ve içi boş bir dörtgen oluşturacakları şekilde diziliyordu ve savaş düzeninde sadece bir bütün olarak hareket ediyorlardı; en fazla, iki kanattan birinin biraz öne çıkmasına ya da geride kalmasına izin veriliyordu. Bu hantal kitle ancak dümdüz bir arazide düzenli bir şekilde hareket ettirilebiliyordu ve bu durumda bile çok yavaş hareket ediyordu (dakikada yetmiş beş adım); çarpışma sırasında savaş düzeninde herhangi bir değişiklik yapmak olanaksızdı ve sonucun zafer mi yoksa yenilgi mi olacağı, piyadeler ateş açar açmaz, kısa sürede ve bir vuruşla kesinleşiyordu.

Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nda bu hantal hatların karşısına isyancı çeteleri çıktı; bunlar, talim yapmasalar bile, yivli silahlarıyla çok daha iyi atışlar yapabiliyordu; kendi öz çıkarları için savaşıyor, dolayısıyla da paralı askerler gibi kaçmıyorlardı; İngilizlere iyilik yapıp onların karşısına yine hat düzeniyle ve açık alanda çıkmak yerine, dağınık, hızlı hareket eden nişancı askerlerle savaşıyor ve onları gizleyen ormanlardan yararlanıyorlardı. Hat düzeni burada etkisizdi ve görülemeyen ve ulaşılamayan hasımlara yenik düştü. Dağınık düzende savaş {*Tiraillieren*} yeniden bulunmuştu; bu, asker malzemesindeki bir değişimin ürünü olan yeni bir savaş yöntemi idi.

Amerikan Devriminin başlattıklarını Fransız Devrimi (askerî alanda da) tamamladı. Onun da yapması gereken

şey, Koalisyonun¹² eğitimli paralı asker ordularının karşısına kötü eğitim almış, ama kalabalık olan kitleleri, bütün ulustan toplanan askerleri çıkarmaktı. Ama bu kitlelerle Paris'i savunmak, yani belirli bir alanı korumak gerekiyordu ve açık bir kitlesel muharebede zafer kazanmadan bu amaca ulaşamazdı. Sadece nişancıların savaşması yetmezdi; kitlelerin kullanılması için de bir biçimin bulunması gerekiyordu ve *kol* düzeni bu biçimi sağladı. Kol düzeni, az eğitimli askerlerin bile hayli düzenli bir şekilde ve hatta daha büyük bir hızla (dakikada yüz adım ve fazlası) ilerlemesine; eski hat düzeninin katı yapılarının yarılmasına; her tür bölgede, yani aynı zamanda hat düzeni için en elverişsiz olan bölgelerde savaşılmasına; askerlerin herhangi bir şekilde uygun sayılabilecek her tür biçimde gruplandırılmasına; ve, dağınık nişancıların saldırıları yardımıyla, düşman hatlarının, konumlanış açısından belirleyici olan noktada yedekte tutulan kitlelerle yarılabilecekleri ana kadar durdurulmasına, oyalanmasına ve yorgun düşürülmesine izin veriyordu. Demek ki, avcı askerlerinin ve kolların bağlantısına ve ordunun bağımsız, tüm sınıflardan oluşan tümenlere ya da kolordulara bölünmesine dayanan, Napoleon tarafından hem taktik hem de strateji açısından eksiksiz şekilde geliştirilmiş olan bu yeni savaş yöntemi, her şeyden önce Fransız Devriminin değişmiş bulunan asker malzemesi tarafından gerekli hale getirilmişti. Ayrıca, bu yöntemin iki çok önemli ön koşulu vardı: Birincisi, Gribeauval'ın sahra topları için geliştirdiği daha hafif top arabaları (topların yeni dönemin gerektirdiği kadar hızlı bir şekilde hareket etmesi ancak bunlar sayesinde

12 1789 Fransız Devrimi sonrasında, 1792-1815 yıllarında Fransa'yla savaşan Avrupa ülkelerinin oluşturduğu askerî ittifaklara "Koalisyonlar" deniyordu. -çev.

de mümkün olmuştu), ve ikincisi, 1777 yılında Fransa'da o zamana kadar namluyla tam olarak aynı doğru üzerindeki bir uzantı olan dipçiğin av tüfekleri örnek alınarak eğik hale getirilmesi (bu da, hedefi ıskalamanın kaçınılmazlığına son vererek, tek bir adamı hedef almayı mümkün kılmıştı). Bu son ilerleme olmasaydı eski tüfeklerle dağınık düzende savaş yürütülemezdi.

Bütün halkın silahlandırılmasına dayanan devrimci sistem kısa bir süre içinde zorunlu askerlik hizmetiyle (varlıklılar için bedelini ödeyerek vekil göndermeyle) sınırlandı ve bu biçimiyle Kıta'daki büyük devletlerin çoğu tarafından benimsendi. Sadece Prusya, kendi *Landwehr* sistemiyle,¹³ halkın askerî gücünden daha büyük bir ölçüde yararlanmaya çalıştı. Prusya ayrıca, (1830 ile 1860 arasında geliştirilen ve savaşlarda kullanılabilen ağızdan dolma yivli tüfeğin oynadığı kısa rolün ardından) tüm piyadelerini en yeni silah olan kuyruktan dolma yivli tüfekte donatan ilk devlettir. 1866'daki başarılarını bu iki kuruma borçluydu.¹⁴

Fransa-Prusya Savaşı'nda, ilk kez, her ikisi de yivli kuyruktan dolma tüfeklerle savaşan ve asıl olarak, eski yivsiz çakmaklı tüfeklerin kullanıldığı dönemlerdeki taktik düzenlerin aynılarını kullanan iki ordu karşı karşıya geldi. Tek fark, Prusya'nın, bölük kol düzenini uygulamaya sokarak, yeni silahlarla daha uyumlu olan bir savaşma biçimi bulma girişiminde bulunmuş olmasıydı. Ne var ki, Prusya Muha-

13 Prusya'da 1813 yılında yürürlüğe sokulan *Landwehr* sistemi, askerlik yükümlülüğü bulunan ve askerlik eğitimlerini almış olan erkeklerin savaş dönemlerinde silah altına alınmasını sağlıyordu. *Landwehr*, 1870-1871'deki Fransa-Prusya Savaşı'nda sürekli ordunun yanında sahra ordusunun bir parçası olarak çarpışmalara katılmıştı. – *Almanca ed.*

14 1866'daki Avusturya-Prusya Savaşı kastediliyor. – *Almanca ed.*

fızı 18 Ağustos'ta St. Privat'ta¹⁵ bölük kol düzenini ciddi bir şekilde kullanma girişiminde bulunduğunda, en çok katılım gösteren beş alay en fazla iki saat içinde güçlerinin üçte birinden fazlasını (176 subay ve 5114 asker) kaybetti ve bu andan itibaren bölük kol düzeni de, bir savaşma biçimi olarak, en az tabur kol düzeni ve hat düzeni kadar mahkûm edildi; düşman ateşinin karşısına herhangi bir kapalı düzenle çıkmaya devam etme girişimlerinden tümüyle vazgeçildi ve Alman tarafında savaş artık yalnızca yoğun nişancı topluluklarıyla yürütüldü; o zamana kadar, kollar, ölümcül kurşun yağmurları altında zaten düzenli ve kendiliğinden bir şekilde bunlara ayrıışmıştı; oysa üst kademeler emirlere aykırı saydıkları bu biçimle mücadele ediyordu; ve aynı şekilde, *koşar adım*, düşman tüfeklerinin ateşi altında kullanılan tek hareket biçimi oldu. Asker, bir kez daha subaydan daha akıllı çıkmıştı; o zamana kadar kuyruktan dolma tüfek ateşi altında işe yaradığını göstermiş olan tek çarpışma biçimini içgüdüleriyle o bulmuş ve komuta kademelerinin karşı çıkmasına rağmen bunu başarılı bir şekilde hayata geçirmişti.

Fransa-Prusya Savaşı'yla birlikte öncekilerden tümüyle farklı bir anlam taşıyan bir dönüm noktası geride bırakıldı. Birincisi, silahlar o kadar mükemmelleşti ki, herhangi bir devrimci etkide bulunabilecek olan yeni bir ilerleme artık mümkün değil. Gözle görülebilen herhangi bir taburu vurabilen toplara ve tek tek adamları aynı etkililikle vurabilen ve doldurulmaları nişan almaya göre daha az zaman kaybettiren tüfeklere sahip olduğunda, tüm diğer ilerlemeler sahra savaşı için az çok önemsizleşir. Dolayısıyla, bu

15 18 Ağustos 1870'teki St. Privat Muharebesi'nde Alman askerleri ağır kayıplar vererek Fransa'nın Ren ordusunu yenilgiye uğratmıştı. – *Almanca ed.*

açıdan bakıldığında, gelişme dönemi özünde kapandı. Ama ikincisi, bu savaş Kıta'daki tüm büyük devletleri Prusya'nın katılaştırılmış *Landwehr* sistemini benimsemek zorunda bıraktı ve böylece birkaç yıl içinde ister istemez yıkıma uğramalarına yol açacak bir askerî yük getirdi. Ordu, devletin temel amacı, kendi başına bir amaç haline geldi; halklar artık sadece asker sağlamak ve onları beslemek için var. Militarizm Avrupa'ya hükmediyor ve onu yutuyor. Ama bu militarizm kendi çöküşünün tohumunu da içinde taşıyor. Tek tek devletlerin kendi aralarındaki rekabet, onları, bir yandan, ordu, donanma, ağır silahlar vb. için her yıl daha fazla para harcamak, yani mali çöküşü giderek daha da hızlandırmak; diğer yandan, genel askerlik hizmeti yükümlülüğünü giderek daha yaygın bir şekilde uygulamaya sokmak ve böylece sonunda tüm halkı silah kullanmaya alıştırmak ve dolayısıyla da, halkı, belirli bir anda kendi iradesini komuta kademelerindeki savaş ağalarına rağmen üstün kılabilir duruma getirmek zorunda bırakıyor. Ve bu an, halk kitlesi (kır ve kent işçileri ile köylüler) bir iradeye *sahip* olur olmaz gelir. Bu noktada prenslerin ordusu bir halk ordusuna dönüşür; makine işlemez hale gelir ve militarizm kendi gelişiminin diyalektiğiyle çöker. 1848'in burjuva demokrasisinin, tam da proletarya demokrasisi değil *burjuva* demokrasisi olması nedeniyle başaramadığı şeyi, yani, çalışan kitlelere, içeriği sınıfsal durumlarına uygun düşen bir irade vermeyi sosyalizm mutlaka başaracak. Bu da militarizmin ve onunla birlikte tüm sürekli orduların *içeriden* patlatılması anlamına geliyor.

Modern piyade tarihimizin derslerinden biri budur. Bizi bir kez daha Bay Dühring'e geri götüren ikinci ders, ordula-

rın tüm örgütlenmesinin ve savaşıma tarzının ve dolayısıyla da zaferin ve yenilginin, maddi, yani iktisadi koşullara (insan malzemesine ve silahlara, yani nüfusun ve tekniğin niteliğine ve niceliğine) bağlı olduklarının açığa çıktığıdır. Dağınık düzende savaşı ancak Amerikalılar gibi avcı bir halk yeniden bulabilirdi ve katıksız iktisadi nedenlerin sonucu olarak avcıydılar; aynı şekilde, şimdi de, eski devletlerin aynı *Yankee*'leri, katıksız iktisadi nedenlerin sonucu olarak köylülere, sanayicilere, denizcilere ve tüccarlara dönüşmüş durumda ve dağınık düzende savaşı, artık eski çağların ormanlarında yürütmeseler bile, kitleleri kullanmak konusunda da hayli ilerleme kaydettikleri spekülasyon alanında çok daha iyi bir şekilde yürütüyorlar. – Savundukları mutlakçılığın askerî suretleri olan eski katı hatları parçalayan kitlesel ordular ve aynı zamanda serbest hareket biçimleri, sadece, burjuvaları ve özellikle de köylüleri iktisadi açıdan kurtaran Fransız Devrimi gibi bir devrim tarafından bulunabilirdi. Ve teknikteki ilerlemelerin, askerî açıdan kullanılabilir hale geldiklerinde ve fiilen kullanıldıklarında, hemen ve neredeyse zor yoluyla, çoğu zaman da ordu komutanlığının istememesine rağmen, savaş yöntemlerinde değişimlere, hatta altüst oluşlara nasıl yol açtığını somut örnekleriyle gördük. Bunların dışında, savaş yönetiminin, savaş sahnesindeki üretkenlik ve ulaştırma araçları kadar ordunun kendi ülkesindeki üretkenliğe ve ulaştırma araçlarına ne kadar büyük ölçüde bağlı olduğunu, günümüzde, gayretli bir astsubay bile Bay Dühring'e açıklayabilir. Kısacası, "zor"un zafer kazanmasına yardımcı olan unsurlar, her yerde ve her zaman, yokluklarında zoru zor olmaktan çıkaran iktisadi koşullar ve iktisadi iktidar araçlarıdır; savaş yöntemlerini Dühring'in ilkeleri uyarınca karşıt

bakış açısıyla reforma tabi tutmak isteyen biri, dayaktan başka bir şey elde edemezdi.*

Karadan denize geçtiğimizde ise, sadece son yirmi yılda, çok daha köklü bir değişimle karşılaşırız. Kırım Savaşı'nın¹⁶ savaş gemisi, 60 ila 100 topu bulunan, asıl olarak yelkenle hareket ettirilen ve sadece zayıf bir buhar makinesinden destek alan iki ya da üç silahlı güverteli ahşap gemiydi. Bu gemide asıl olarak yaklaşık 2500 kg¹⁷ ağırlığındaki 32 librelik¹⁸ toplar¹⁹ ve bunların yanında az sayıda 4750 kg ağırlığındaki 68 librelik toplar vardı. Savaşın sonlarına doğru demir zırhlı yüzen bataryalar ortaya çıktı; bunlar, hantal, neredeyse hareketsiz, ama o dönemin toplarından etkilenmeyen canavarlardı. Kısa bir süre içinde demir zırhlı savaş gemilerine de aktarıldı; bunlar başlangıçta inceydi ve dört inç²⁰ kalınlığındaki demir bile aşırı derecede ağır bir zırh sayılıyordu. Ama ağır silahlar alanındaki ilerleme çok geçmeden zırhları geride bıraktı; sırayla kullanıma sokulan her bir daha güçlü zırh, onu kolaylıkla delen yeni ve ağır bir topla karşılaştı. Böylece, daha şimdiden, bir tarafta, on, on iki, on dört, yirmi dört inçlik zırhlara (İtalya, üç fit²¹ kalınlığındaki

* Bu, Prusya'nın kurmay subayları tarafından şimdiden çok iyi biliniyor. Bir kurmay yüzbaşı olan Bay Max Jähns, bilimsel bir konuşmasında, "Savaşın temeli, her şeyden önce, genel olarak halkların iktisadi yaşam tarzıdır" diyor (*Kölnische Zeitung*, 20. April 1876, üçüncü sayfa).

16 Kırım Savaşı (1853-1856): İngiltere, Fransa ve Sardinya ile ittifak halindeki Osmanlı İmparatorluğu ile Rusya arasındaki, müttefik güçlerin zaferiyle sonuçlanan savaş. -çev.

17 Özgün metinde "50 Zentner"; 1 Zentner = 50 kg. -çev.

18 1 libre = yaklaşık 0,45 kg. -çev.

19 32 libre ağırlığındaki top mermilerini fırlatabilen toplar. -çev.

20 1 inç = 2,54 cm. -çev.

21 1 fit = 30,48 cm. -çev.

zırha sahip bir gemi inşa ettirmeyi planlıyor), diğer tarafta ise 300, 400, 1700 ve en fazla 2000 libre ağırlığındaki mermileri daha önce hiç duyulmamış olan uzaklıklara fırlatabilen 25, 35, 80, hatta 100 ton (1 ton = 1000 kg) ağırlığındaki yivli toplara ulaşmış durumdayız. Günümüzün savaş gemisi, döner taretleri ve dört ya da en fazla altı ağır topu bulunan, pruvası düşman gemilerini batırmak için suyun altında bir şahmerdana dönüşen, 8000-9000 ton ağırlığa ve 6000-8000 beygir gücüne sahip olan devasa bir zırhlı pervaneli buharlı gemidir; bu tek devasa makinede, buhar, geminin yüksek bir hızla ilerlemesini sağlamanın ötesinde, dümeni çalıştırır, demiri alır, taretleri döndürür, topları yönlendirir ve doldurur, suyu dışarıya pompalar, bazıları buharla çalışan botları gemiye yükler ve indirir, vb. Ve zırhlar ile topların etkisi arasındaki yarış sona ermenin o kadar uzağındadır ki, günümüzde, bir gemi, neredeyse her zaman, daha kızaktan suya indirilmeden önce ondan beklenenleri yerine getiremeyecek duruma gelmiş ve eskimiştir. Modern savaş gemisi, yalnızca bir ürün değil, aynı zamanda modern büyük sanayinin bir örnek parçası, yüzen bir fabrikadır; kuşkusuz, her şeyden çok, savurganlık üretir. Büyük sanayinin en fazla gelişmiş olduğu ülke, bu gemilerin inşasında neredeyse tekel konumundadır. Türkiye'nin tüm, Rusya'nın neredeyse tüm zırhlı gemileri ve Almanya'nın zırhlı gemilerinin çoğu İngiltere'de inşa edilmiştir; bir şekilde kullanılabilecek durumdaki zırh plakaları neredeyse yalnızca Sheffield'de üretiliyor; en ağır toplar yalnızca üç demir fabrikasında üretilebiliyor ve bunların ikisi (Woolwich ve Elswick) İngiltere'de, üçüncüsü (Krupp) Almanya'da. Bay Dühring'e göre "iktisadi durumun belirleyici nedeni" olan "dolaysız siyasal zor"un,

tam tersine, tümüyle iktisadi durumun boyunduruğu altında olduğu; denizdeki zor aracının, yani savaş gemisinin üretiminin de işletilmesinin de modern büyük sanayinin bir dalı haline gelmiş olduğu burada en elle tutulur şekilde görülüyor. Ve bunun böyle olması, herkesten çok, tam da zorun kendisini, yani devleti sıkıntıya sokuyor, çünkü geçmişte küçük bir filonun bütünü için harcadığı parayla artık sadece tek bir gemi alabiliyor; bu pahalı gemilerin daha suya indirilmeden önce eskidiklerine, yani değersizleştiklerine tanık olmak zorunda kalıyor; ve gemide “iktisadi durum” adamının, yani mühendisin, “dolaysız zor” adamından, yani kaptandan çok daha önemli hale gelmiş olmasından herhalde en az Bay Dühring kadar hoşnutsuzluk duyuyor. Bizimse, zırhlar ile toplar arasındaki bu yarışta, savaş gemisinin yapaylığın doruğuna ulaşarak hem aşırı pahalı hem de savaşta kullanılamaz hale geldiğini* ve bu mücadelenin, böylece, tüm diğer tarihsel görüngüler gibi militarizmin de kendi gelişiminin sonuçları nedeniyle yıkıma sürükleneceğini öngören içsel diyalektik hareket yasalarını deniz savaşı alanında da açığa vurduğunu gördüğümüzde, sinirlenmemiz için hiçbir neden bulunmuyor.

Dolayısıyla, burada da, “asli olan şey, dolaylı bir iktisadi güçte değil, dolaysız siyasal zorda aranmalıdır” önermesinin hiçbir şekilde doğru olmadığını apaçık bir şekilde görüyoruz. Tam tersi doğrudur. Tam da zorun kendisinin “asli şey”i

* Görüldüğü kadarıyla, büyük sanayinin deniz savaşına yönelik son ürünü olan kendinden tahrikli torpidonun mükemmelleştirilmesi bunun gerçekleşmesini sağlayacak; bu, en küçük torpedo botunun, en heybetli zırhlı gemiye üstünlük kuracağı anlamına gelir. (Ayrıca, yukarıdakilerin 1878’de yazılmış olduğu akıld tutulmalı.) {Engels, parantez içindeki bu son cümleyi *Anti-Dühring*’in 1885 tarihli üçüncü baskısına eklemişti. –*Almanca ed.*}

neymiş? İktisadi güç, yani büyük sanayinin güç araçlarının el altında bulundurulması. Denizdeki, modern savaş gemilerine dayanan siyasal zorun, hiçbir şekilde “dolaysız” olmadığı, aksine, iktisadi güç, metalurjinin yüksek gelişmişlik düzeyi ve hünerli teknisyenler ile verimli kömür madenlerine hükmedilmesi *aracılığıyla* ortaya çıktığı görülüyor.

Ama bütün bunlara ne gerek var? Bundan sonraki deniz savaşının yüksek komutanlığını Bay Dühring’e verelim, iktisadi durumun kölesi olan bütün zırhlı filoları, torpidolara ya da başka yapay araçlara başvurmadan, sadece kendi “dolaysız zor”u aracılığıyla yok etsin.

ZOR TEORİSİ

(Sonuç)

“Çok önemli bir konu, *doğa* üzerindeki egemenliğin, genel olarak bakıldığında” (!) “gerçekten de ancak *insan* üzerindeki egemenlik aracılığıyla ortaya çıkmış olmasıdır” (bir egemenlik ortaya çıkmış!). “Görece büyük ölçekli arazilerin ekilip biçilmesi, hiçbir zaman ve hiçbir yerde, öncesinde insanı herhangi bir köle emeği ya da angarya türüne tabi kılmadan gerçekleşmemiştir. Şeyler üzerinde iktisadi bir egemenliğin kurulması, insanın insan üzerindeki siyasal, toplumsal ve iktisadi egemenliğinin varlığını şart koşmuştu. Bir büyük toprak sahibini zihinde canlandırabilmek için bile, onun köleler, bağımlı köylüler ya da dolaylı olarak özgürlükten yoksun olanlar üzerindeki egemenliğini de bu düşünceye dâhil etmek gerekmez mi? Olsa olsa ailesinin güçlerinden yardım alabilecek durumdaki bir bireyin gücü, daha kapsamlı bir tarımsal faaliyet açısından ne gibi bir önem taşırdı ve taşır? Toprağın sömürülmesi ya da toprak üzerindeki egemenliğin, bireyin doğal güçlerini aşan bir ölçekte genişletilmesi, şimdiye kadarki tarihte, ancak, toprak üzerindeki egemenliğin kurulması öncesinde ya da bununla aynı anda, insanın bunun gerektirdiği şekilde tabi kılınması sayesinde mümkün hale geldi. Gelişimin daha geç dönemlerinde bu tabi kılma eylemi yumuşatıldı ileri derecede uygarlaşmış devletlerdeki güncel biçimi, şu ya da bu ölçüde polisin egemenliği altında gerçekleştirilen ücretli çalışma. Dolayısıyla, kendisini daha geniş topraklar üzerindeki egemenlikle ve” (!) “daha büyük toprak mülkiyetiyle gösteren bugünkü zenginlik türünün pratikte mümkün olmasını sağla-

yan şey de ücretli çalışma. Hiç kuşkusuz, bölüşülen tüm diğer zenginlik türlerinin tarihsel olarak benzer şekilde açıklanması gerekir ve günümüzde en gelişkin iktisadi koşulların ayırt edici özelliği olan insanın insana dolaylı bağımlılığı, kendi kendisinden hareketle değil, sadece geçmişteki dolaysız bir boyun eğdirmenin ve mülksüzleştirmenin bir miktar dönüştürülmüş bir mirası olarak anlaşılabilir ve açıklanabilir.”

Bay Dühring bunları söylüyor.

Tez: Doğaya (insan tarafından) hükmedilmesi, insana (insan tarafından) hükmedilmesini şart koşar.

Kanıt: *Büyük ölçekli arazilerin* ekilip biçilmesi, hiçbir zaman ve hiçbir yerde, boyunduruk altına alınmış insanlar kullanılmadan gerçekleşmedi.

Kanıtın kanıtı: Ailesiyle birlikte büyük toprak sahibi, boyunduruk altına alınmış insanlar olmadan, toprağının sadece küçük bir kısmını işleyebileceğine göre, boyunduruk altına alınmış insanların yokluğunda büyük toprak sahipleri nasıl var olabilir?

Yani: Bay Dühring, insanın, doğayı kendisine tabi kılmak için, öncesinde insanı boyunduruk altına almak zorunda kaldığını kanıtlamak için, “doğa”yı doğrudan doğruya “büyük ölçekli araziler”e ve (kime ait oldukları bilinmeyen) bu arazileri de hemen (boyunduruk altına alınmış insanların yokluğunda elbette toprağını ekip biçemeyecek olan) bir büyük toprak sahibinin mülklerine dönüştürüyor.

Birincisi, “doğaya hükmedilmesi” ile “arazilerin ekilip biçilmesi”, kesinlikle aynı şeyler değil. Doğa üzerindeki egemenlik, sanayide, tarıma göre çok farklı ve devasa bir ölçekte kuruluyor; tarım, bugün bile, hava koşullarına hükmetmek yerine onlara tabi olmak zorunda kalıyor.

İkincisi, kendimizi büyük ölçekli arazilerin ekilip biçilmesiyle sınırlandırırsak, üzerinde durulması gereken konu, bu arazilerin kime ait olduğudur. Ve o zaman, tüm uygar hakların tarihinin başlangıcında, Bay Dühring'in "doğal diyalektik"²² adını verdiği alışılmış el çabukluğuyla önümüze koyduğu "büyük toprak sahibi"yle değil, ortak toprak mülkiyetinin bulunduğu kabile ve köy topluluklarıyla karşılaşırız. Büyük ölçekli arazilerin ekilip biçilmesi, Hindistan'dan İrlanda'ya kadar, başlangıçta, bu tür kabile ve köy toplulukları tarafından gerçekleştirilmiştir; bazen, tarım arazileri topluluk hesabına ortaklaşa ekilip biçilmiş, bazen de ormanlık alanların ve otlakların ortaklaşa kullanımı devam ederken topluluk tarafından belirli süreliğine ailelere ayrılan parsel-ler ayrı olarak ekilip biçilmiştir. Diğer yandan, bütün bunlar hakkında hiçbir şey bilmemesi, Bay Dühring'in "siyasal ve hukuki alan"daki "en derinlikli uzmanlık çalışmaları"na damga vuruyor; onun bütün eserleri, Maurer'in, tüm Alman hukukunun temelini oluşturan ilk Alman mark yapılanması²³ hakkındaki çığır açıcı yazıları ve asıl olarak Maurer'in öna-yak olduğu, başlangıçta Avrupa'daki ve Asya'daki tüm uygar halklar arasında ortak toprak mülkiyetinin bulunduğunu kanıtlamakla ve bunun farklı varlık ve çözülme biçimlerini göstermekle uğraşan ve hâlâ hiç durmadan büyümekte olan yazın hakkındaki mutlak bir bilgisizliğe batmış durumda.

22 Dühring, kendi "diyalektik"ine, onu Hegel'in "doğal olmayan" diyalektiğinden ayırt etmek için, "doğal diyalektik" adını vermişti. Bkz. E. Dühring, *Natürliche Dialektik. Neue logische Grundlegungen der Wissenschaft und Philosophie*, Berlin, 1865, s. 13. –İngilizce ed.

23 Mark: Almanlarda, bir ya da daha fazla köyün sakinlerinin ortak arazisi. Tarla-lar ve otlaklar mark topluluğu tarafından belirlenen kurallara göre tek tek aileler tarafından kullanılır ve zaman zaman yeniden paylaştırılırken, tarıma açılma-yan topraklar tüm topluluk üyelerine aitti. –çev.

Fransız ve İngiliz hukuku alanında “bütün cehaletini kendi başına elde etmiş” olan Bay Dühning, bu cehalet büyük olsa da, Alman hukuku alanında bunun çok daha büyüğünü elde etmiştir. Üniversite profesörlerinin dar ufkuna bu kadar hiddetli bir şekilde köpüren adam, Alman hukuku alanında, bugün bile, olsa olsa, profesörlerin yirmi yıl önce bulunduğu noktada duruyor.

Bay Dühning, büyük ölçekli arazilerin ekilip biçilmesinin toprak sahiplerini ve boyunduruk altına alınmış insanları gerektirmiş olduğunu iddia ettiğinde, katıksız bir “özgür yaratı ve fantezi”ye başvuruyor. Toprakların sahibinin yerel topluluklar ya da devlet olduğu bütün Doğu’da, farklı diller, toprak sahibi sözünü bile içermeyen; Bay Dühning bu konuda İngiliz hukukçulara başvurabilir; “gece bekçisi kim?” sorusuna cevap bulmak için boş yere çabalayan Reuss-Greiz-Schleiz-Lobenstein-Eberswalde Prensi LXXII. Heinrich²⁴ gibi onlar da, Hindistan’da, “toprak sahibi kim?” sorusuna cevap bulmak için boş yere çabaladı. Doğu’da, toprak sahipliğine dayalı bir tür feodalizm ilk olarak Türkler tarafından, fethettikleri ülkelerde yürürlüğe sokuldu. Yunanistan, tarih sahnesine, daha Kahramanlar Çağı’nda, kendisi de belli ki uzun ve bilinmeyen bir tarih öncesinin ürünü olan bir sınıf yapılanmasıyla çıkar; ama burada da toprak ağırlıklı olarak bağımsız köylüler tarafından ekilip biçilir; soyluların ve kabile şeflerinin daha büyük çiftlikleri birer istisnadır ve dahası bunlar kısa bir süre sonra ortadan kalkar. İtalya’da topraklar ağırlıklı olarak köylüler tarafından tarıma açıldı; Roma Cumhuriyeti’nin son zamanlarında, büyük çiftlik kompleks-

24 Engels, çok küçük bir devlet olan Reuß-Lobenstein-Ebersdorf’un prensinin unvanını alaycı bir şekilde değiştirmiş. –çev.

leri olan “latifundium”lar, küçük köylüleri kovup bunların yerine köleleri getirirken, aynı zamanda tarımın yerine hayvancılığı koymuştu ve Plinius’un bile bildiği gibi İtalya’yı yıkıma sürüklemişti (*latifundia Italiam perdidere*). Orta Çağ’da tüm Avrupa’da (özellikle bakir toprakların tarıma açılmasında) köylü tarımı baskındır; burada da, önümüzdeki soru açısından bakıldığında, söz konusu köylülerin herhangi bir feodal beye yapmaları gereken bir ödemenin bulunup bulunmadığı ve bunun ne olduğu önemsizdir. Elbe’nin doğusunda bulunan ve Slavlardan koparılmış olan toprakları tarıma açan Frizyalı, Aşağı Saksonyalı, Flaman ve Aşağı Renli sömürgeciler, bunu, hiçbir şekilde “herhangi bir angarya türü”ne maruz kalmadan çok uygun kiralama bedellerinden yararlanan özgür köylüler olarak yapmıştı. – Kuzey Amerika’da, toprakların açık arayla en büyük kısmı özgür köylülerin emeğiyle tarıma açılırken, Güney’in büyük toprak sahipleri köleleriyle ve yağmacı ekim faaliyetleriyle toprağı köknardan başka hiçbir şeyi büyütemez hale getirdiğinden, pamuk yetiştiriciliği hep daha batıya göç etmek zorunda kalmıştı. Avustralya’da ve Yeni Zelanda’da, İngiliz hükümetinin yapay olarak bir toprak aristokrasisi kurmaya yönelik tüm girişimleri başarısızlığa uğramıştı. Kısacası, iklimleri Avrupalılar için tarımsal çalışmayı olanaksız kılan tropikal ve alt tropikal sömürgeleri bir kenara bırakacak olursak, köleleri ya da serfleri aracılığıyla doğayı kendi egemenliği altına alan ve toprağı tarıma açan büyük toprak sahibinin, katıksız bir hayal ürünü olduğu ortaya çıkıyor. Tam tersine, büyük toprak sahibi, İtalya’da olduğu gibi Eski Çağ’da ortaya çıktığı yerlerde, ekilmemiş toprakları tarıma açmak yerine, köylülerin tarıma açtığı tarım arazilerini otlaklara dönüştürür, büyük toprak parçalarını insansız-

laştırır ve yıkıma uğratar. Ekilmemiş toprakların ve otlakların tarıma açılmasında büyük toprak sahiplerinin de pay sahibi olmaya başlaması, ancak yakın geçmişte, daha yoğun olan nüfusun toprağın değerini yükseltmesinden sonra ve özellikle de tarım biliminin gelişmesinin kötü toprakları da kullanılabilir kılmasından sonra gündeme gelmiştir; bu da, hem İngiltere’de hem de Almanya’da, asıl olarak, ortak toprakların köylülerden çalınması yoluyla gerçekleşmiştir. Ve madalyonun arka yüzü de vardı. Büyük toprak sahipleri, İngiltere’de ekilebilir kıldıkları ortak alanların her bir *acre*’ına²⁵ karşılık İskoçya’da en az üç *acre* ekilebilir toprağı koyun otlaklarına ve hatta sonunda sadece büyük hayvan avının yapıldığı bölgelere dönüştürdü.

Burada üzerinde durduğumuz tek konu, Bay Dühring’in, görece büyük toprak parçalarının tarıma açılmasının, dolayısıyla da ekilip biçilen alanların neredeyse tümünün, “hiçbir zaman ve hiçbir yerde”, büyük toprak sahiplerinin ve boyunduruk altına alınmış insanların aracılığı olmadan gerçekleşmediği yönündeki iddiası; görmüş olduğumuz gibi, bu iddia, tarih hakkındaki gerçekten duyulmamış bir bilgisizliği “şart koşuyor”. Dolayısıyla, burada, ekilebilir toprak parçalarının tümünün ya da büyük kısmının farklı dönemlerde hangi ölçülerde (Yunanistan’ın gelişme döneminde olduğu gibi) köleler ya da (Orta Çağ’ın malikanelerinde olduğu gibi) serfler tarafından ekilip biçildiğiyle de, büyük toprak sahiplerinin farklı dönemlerde hangi toplumsal işlevleri üstlendiğiyle de ilgilenmemiz gerekmiyor.

Ve Bay Dühring, bize bu (içerdiği tümdengelim hokkabazlığına mı yoksa tarih çarpıtmasına mı hayran kalmamız

25 1 *acre* = yaklaşık 4047 metrekare. –çev.

gerektiğini bilemediğimiz) ustalık eseri hayal ürününü sunduktan sonra, zafer kazanmışlık havasıyla şöyle sesleniyor:

“Hiç kuşkusuz, bölüşülen tüm diğer zenginlik türlerinin *tarihsel olarak benzer şekilde açıklanması gerekir!*”

Bu da, doğal olarak, onu, örneğin sermayenin ortaya çıkışı hakkında fazladan tek bir sözcük harcama zahmetinden bile kurtarıyor.

Eğer Bay Dühring, insana insan tarafından hükmedilmesinin doğaya insan tarafından hükmedilmesinin ön koşulu olduğunu ileri sürerken, genel olarak, sadece, bugünkü tüm iktisadi durumumuzun, tarımın ve sanayinin bugün ulaşmış olduğu gelişme aşamasının, sınıf karşıtlıkları içinde, egemenlik ve boyun eğme ilişkileri içinde ilerleyen bir toplum tarihinin sonucu olduğunu söylemek istiyorsa, *Komünist Manifesto*’dan bu yana çoktan basmakalıplaşmış olan bir şey söylüyor. Oysa yapılması gereken şey, sınıfların ve egemenlik ilişkilerinin açıklanması; ve bunun için Bay Dühring’in elinde hep tek bir sözcük, yani “zor” varsa, başladığımız noktanın bir adım bile ötesine geçememişiz demektir. Hükmedilenlerin ve sömürülenlerin, her dönemde, hükmedenlere ve sömürenlere göre sayıca çok daha kalabalık olması, yani gerçek gücün birincilerin elinde bulunması basit olgusu, tek başına, bütün bir zor teorisinin saçmalığını göstermeye yeter. Dolayısıyla, egemenlik ve boyun eğme ilişkileri hâlâ açıklanmayı bekliyor.

Bunlar, iki yolla ortaya çıkmıştır.

İnsanlar, başlangıçta (dar anlamıyla) hayvanlar âleminde nasıl çıktılarsa, tarihe de öyle girerler: Hâlâ yarı hayvan, kaba, doğa güçleri karşısında hâlâ çaresiz, kendi güçlerinden hâlâ habersiz olan insanlar, bu nedenlerle hayvanlar gibi yoksul-

dur ve üretkenlikleri neredeyse onlarınki kadardır. Yaşam koşullarında belirli bir eşitlik ve aile reisleri söz konusu olduğunda aynı zamanda bir tür toplumsal konum eşitliği (en azından toplumsal sınıfların yokluğu) hüküm sürer ve bu durum, izleyen dönemlerin uygar halklarının kendiliğinden gelişen ve tarımla uğraşan topluluklarında da varlığını sürdürür. Bu tür toplulukların her birinde, başından itibaren, korunmaları görevi (bütünün gözetimi altında bile olsa) bireylere devredilmek zorunda olan belirli ortak çıkarlar bulunur: anlaşmazlıkların çözüme bağlanması; bireylerin yetkilerini aşmalarının engellenmesi; özellikle sıcak ülkelerde su kaynaklarının kontrol altına alınması; son olarak, koşulların henüz son derece ilkel olduğu koşullar altında, dinsel işlevler. Bu tür makamlarla her dönemin ilkel topluluklarında karşılaşılır (örneğin en eski Alman mark topluluklarında ve bugün bile Hindistan'da). Bunlar elbette belirli bir mutlak yetkiyle donatılmıştır ve devlet gücünün başlangıcını oluştururlar. Üretici güçler giderek artar; yoğunlaşan nüfus, tek tek topluluklar arasında bazı yerlerde ortak, bazı yerlerde çatışan çıkarlar yaratır; bu toplulukların daha büyük bütünler oluşturacak şekilde gruplaşması ise yeni bir işbölümüne, ortak çıkarların savunulması ve çatışan çıkarlarla mücadele edilmesi için organların yaratılmasına yol açar. Sadece bütün grubun ortak çıkarlarının temsilcisi olarak bile, her bir topluluk karşısında özel ve hatta belirli koşullar altında karışıklık içeren bir konum alan bu organlar, kısmen, her şeyin kendiliğinden bir şekilde gerçekleştiği bir dünyada neredeyse kaçınılmaz olarak ortaya çıkan kalıtsal yöneticilik nedeniyle, kısmen de başka gruplarla yaşanan çatışmaların artmasıyla birlikte artan vazgeçilmezlikleri nedeniyle, kısa bir süre son-

ra kendilerini daha da bağımsızlaştırır. Burada, toplumsal işlevin toplum karşısındaki bu bağımsızlaşmasının zamanla toplum üzerindeki egemenlik düzeyine nasıl yükselebildiği; başlangıçta hizmetçi olan kişinin koşulların elverişli olduğu yerlerde nasıl giderek efendiye dönüştüğü; bu efendinin koşullara bağlı olarak nasıl Doğulu despot ya da satrap, Yunan kabile reisi, Kelt klan şefi vb. olarak sahneye çıkabildiği; bu dönüşümü yaşarken sonunda ne ölçüde zora da başvurduğu; ve son olarak, tek tek hükmeden kişilerin bir egemen sınıf olarak nasıl birleştiği üzerinde durmamız gerekmiyor. Burada yapılması gereken tek şey, her yerde, siyasal egemenliğin temelinde toplumsal bir görevin yatmış olduğunu saptamak; ve siyasal egemenlik, yalnızca, bu toplumsal görevini yerine getirdiğinde, uzun vadeli olabilir. İran'da ve Hindistan'da yükselmiş ve düşmüş olan despotluk rejimlerinin sayısı ne kadar çok olursa olsun, bu rejimlerin, her şeyden önce, nehir vadilerindeki sulama işlerinin (bunların yokluğunda oralarda tarımsal faaliyet yürütülemezdi) kolektif girişimcileri olduğunu herkes kesin olarak biliyordu. Hindistan'da bunu görmezden gelmek, ilk olarak, aydınlanmış İngilizlere nasip olmuştu; sulama kanallarını ve bentleri çürümeye terk ettiler ve şimdi, sonunda, düzenli aralıklarla geri dönen kıtlıklar sayesinde, Hindistan'daki egemenliklerini en azından selefle rininki kadar meşru kılabilecek olan biricik faaliyeti ihmal etmiş olduklarını keşfediyorlar.

Ama sözünü ettiğimiz sınıfların oluşumu sürecine bir başka süreç daha eşlik etti. Tarımla uğraşan ailenin içindeki kendiliğinden gelişen işbölümü, belirli bir refah aşamasında, bir ya da daha fazla yabancıнын emek güçlerinden yararlanıl masını mümkün kıldı. Bu, özellikle, eski ortak toprak sahip-

liğinin zaten ortadan kalkmış olduğu ya da en azından eski ortak ekimin yerine toprak parçalarının ilgili aileler tarafından ayrı ayrı ekilip biçilmesinin geçtiği ülkeler için geçerliydi. Üretim o kadar gelişmişti ki, insan emek gücü, artık, basitçe varlığını sürdürmesi için gerekli olandan daha fazlasını üretebiliyordu; daha fazla emek gücünün bakımı için gerekli olan araçlar da, bunları çalıştırmak için gerekli olan araçlar da mevcuttu; emek gücü bir *değer* kazandı. Ama topluluğun kendisi ve onun ait olduğu birlik, kullanılabilir durumdaki bir emek güçleri fazlası sağlamıyordu. Buna karşılık savaş bunları sağlıyordu ve savaş, çok sayıda topluluk grubunun eş zamanlı olarak yan yana var oluşu kadar eskiydi. O zamana kadar savaş tutsaklarıyla ne yapılacağı bilinmiyordu ve bu nedenle basitçe öldürülüyorlardı; daha eskiden, yiyecek olarak tüketiliyorlardı. Ama şimdi ulaşılmış olan “iktisadi durum” aşamasında bir değer kazanmışlardı; bu nedenle yaşamalarına izin verildi ve emeklerinden yararlanıldı. Böylece, zor, iktisadi duruma hükmetmek yerine, tam tersine iktisadi duruma hizmet etmek zorunda bırakıldı. *Kölelik* bulunmuştu. Kölelik, kısa sürede, gelişerek eski topluluğun ötesine geçen tüm halkların egemen üretim biçimi haline geldi; ama sonunda, bunların çöküşünün başlıca nedenlerinden biri de oldu. Tarım ile sanayi arasındaki büyük ölçekli işbölümü ve dolayısıyla da Eski Dünya’nın en parlak dönemi olan Helenistik Dönem, ancak kölelik sayesinde olanaklı hale gelmişti. Köleliğin yokluğunda Yunan devleti, Yunan sanatı ve bilimi olmazdı; köleliğin yokluğunda Roma İmparatorluğu olmazdı. Ama Helenistik Dönem’in ve Roma İmparatorluğu’nun oluşturduğu temelin yokluğunda modern Avrupa da olmazdı. Tüm iktisadi, siyasal ve düşünsel gelişmişliğimizin, köle-

liğin hem gerekli olduğu hem de evrensel kabul gördüğü bir durumu gerekli kıldığını hiçbir zaman unutmamalıyız. Bu anlamda, şunu söylemeye hakkımız var: Antik köleliğin yokluğunda modern sosyalizm olmazdı.

Köleliği ve benzerlerini genel deyimlerle paylamak ve bu tür rezilliklerin üzerine yüksek bir ahlaki öfke boca etmek çok kolaydır. Ne yazık ki, böyle yapıldığında, herkesin bildiği bir şeyi, yani söz konusu antik kurumların bugünkü koşullarımıza ve bu koşulların belirlediği duygularımıza artık karşılık gelmediğini söylemenin ötesine geçilmez. Bu, bize, söz konusu kurumların nasıl ortaya çıktığı, varlıklarını neden sürdürdükleri ve tarihte hangi rolü oynadıkları konularında hiçbir şey öğretmez. Ve bunlar üzerinde duracak olursak, kulağa ne kadar çelişkili ve sapkınca gelirse gelsin, o dönemin koşulları altında köleliğin başlatılmasının büyük bir ilerleme olduğunu söylemek zorundayız. Çünkü, insanlığın hayvanlardan başladığı ve bu yüzden kendisini barbarlıktan çıkarmak için barbarca, neredeyse hayvanlara özgü araçlara gereksinim duymuş olduğu bir gerçektir. Eski topluluklar, varlıklarını sürdürdükleri yerlerde, binlerce yıldır, Hindistan'dan Rusya'ya kadar, en kaba devlet biçimi olan Doğu despotizminin temelini oluşturuyor. Halklar, yalnızca bu toplulukların çözüldüğü yerlerde kendilerini daha da ilerlettiler ve bir sonraki iktisadi ilerlemeleri, üretimin köle emeği aracılığıyla artırılması ve geliştirilmesiydi. Şurası açık: İnsan emeğinin, gerekli geçim araçlarına ek olarak henüz yalnızca küçük bir fazla sağlayabileceği kadar üretken olduğu dönem boyunca, üretici güçlerin artırılması, ticaretin genişletilmesi, devletin ve hukukun geliştirilmesi, sanatın ve bilimin kurulması, ancak işbölümünün artırılması yoluyla mümkündü; bu so-

nuncusunun vazgeçilmez temeli, basit el emeğini sağlayan kitleler ile emeğin, ticaretin, devlet işlerinin yönetimini üstlenen ve sonrasında sanatla ve bilimle uğraşan az sayıdaki ayrıcalıklı kişiler arasındaki büyük işbölümüydü. Kölelik, bu işbölümünün en basit, en kendiliğinden gelişmiş biçiminden başka bir şey değildi. Eski Dünya'nın ve özel olarak Yunan dünyasının tarihsel ön koşulları altında, sınıf karşıtlıklarına dayalı topluma doğru ilerleme, ancak kölelik biçimi altında gerçekleşebilirdi. Bu, köleler için bile bir ilerlemeydi; köle kitlesinin kaynağını oluşturan savaş tutsakları, geçmişte olduğu gibi öldürülmek ya da daha uzak geçmişte olduğu gibi kızartılmak yerine, artık en azından hayatta kalıyordu.

Bu vesileyle, sömürenler ile sömürülenler, hükmeden ve ezilen sınıflar arasındaki bugüne kadarki tüm tarihsel karşıtlıkların, insan emeğinin aynı görece gelişmemiş üretkenliğiyle açıklanabileceğini ekleyelim. Gerçekten çalışan nüfusun sağladığı gerekli emeğin, toplumun ortak işlerini (çalışmanın yönetimi, devlet işleri, hukuki işler, sanat, bilim vb.) yürütmelerine zaman bırakmayacak kadar çok olduğu dönem boyunca, gerçek çalışmadan kurtulmuş bir şekilde bu işleri yürüten özel bir sınıfın var olması hep zorunluydu; bu sınıf da, kendi çıkarları doğrultusunda, çalışan kitlelerin sırtına giderek daha büyük bir iş yükü bindirmeyi hiçbir zaman ihmal etmedi. İşleri toplumun istisnasız olarak tüm üyelerine dağıtmayı ve böylece, her bir bireyin çalışma süresini, herkese toplumun genel (hem teorik hem de pratik) işlerine katılmaya yetecek kadar serbest zaman bırakacak şekilde sınırlandırmayı, ancak, üretici güçlerdeki, büyük sanayi sayesinde elde edilen muazzam artış olanaklı kılabilirdi. Dolayısıyla, her tür egemen ve sömüren sınıf, ancak şimdi, gereksizleşerek

gerçekten de toplumsal gelişimin önündeki bir engel haline geldi ve bu sınıflar, henüz “dolaysız zor”a ne kadar hükmediyor olurlarsa olsunlar, yine ancak şimdi, amansızca ortadan kaldırılacak.

Yani, Bay Dühring, köleliğe dayanmış olduğu için Hele-nistik Dönem’e burun kıvırıyorsa, buhar makineleri ve elektrikli telgrafları bulunmadığı için Yunanları aynı haklılıkla suçlayabilir. Ve modern ücret bağımlılığının, kendi kendisinden (yani modern toplumun iktisadi yasalarından) hareketle değil, sadece köleliğin bir miktar dönüştürülmüş ve hafifletilmiş bir mirası olarak açıklanabileceğini iddia ettiğinde, bu, ya her çocuğun bildiği gibi, sadece, ücretli emeğin de kölelik gibi boyun eğme ve sınıf egemenliği biçimlerinden biri olduğu anlamına gelir, ya da yanlıştır. Çünkü, aynı haklılıkla, ücretli emeğin, sadece, (yenilgiye uğratılan düşmanların başlangıçtaki kullanılma biçimi olduğu bugün her yerde saptanmış olan) yamyamlığın hafifletilmiş bir biçimi olduğunu da söyleyebilirdik.

Demek ki, zorun tarihte iktisadi gelişmeden farklı olarak hangi rolü oynadığı açıktır. Birincisi, her tür siyasal zor, başlangıçta iktisadi, toplumsal bir işleve dayanır ve toplumun üyelerinin, başlangıçtaki topluluğun çözülmesiyle özel üreticilere dönüşmesi, yani ortak toplumsal işlevlerin yöneticilerine daha fazla yabancılaştırması ölçüsünde artar. İkincisi, siyasal zor, toplumdan bağımsızlaştıktan, onun hizmetçisi olmaktan çıkıp efendisine dönüştükten sonra, iki yönde iş görebilir. Bir olasılık, doğal iktisadi gelişmeyle uyum içinde ve aynı yönde iş görmesidir. Bu durumda ikisi arasında herhangi bir çatışma çıkmaz ve iktisadi gelişme hızlanır. Ama diğer olasılık karşıt yönde iş görmesidir ve bu durumda, az sayıda

istisnayla, iktisadi gelişme karşısında düzenli olarak yenilgiye uğrar. Az sayıdaki bu istisnalar, daha ilkel olan fatihlerin, bir ülkenin nüfusunu yok ettikleri ya da sürdükleri ve nasıl kullanacaklarını bilmedikleri üretici güçleri tahrip ettikleri ya da harabelere dönüşmelerine izin verdikleri yalıtık fetih örnekleriydi. Hristiyanlar, Morolar döneminin İspanya'sında, Moroların fazlasıyla gelişkin olan tarım ve bahçecilik faaliyetlerinin yaslandığı sulama tesislerinin büyük bölümüne böyle yapmıştı. Daha ilkel bir halk tarafından gerçekleştirilen her fetih, elbette, iktisadi gelişmeye zarar verir ve çok sayıda üretici gücü yok eder. Ama kalıcı fetih örneklerinin ezici çoğunluğunda, daha ilkel olan fatih, fetihten sonra ortaya çıkan daha yüksek "iktisadi durum"a uyum sağlamak zorunda kalır; fethedilenler tarafından asimile edilir ve hatta çoğu zaman onların dilini benimsemek zorunda kalır. Ne var ki, fetih örnekleri bir yana bırakılırsa, bir ülkenin iç devlet gücünün (bugüne kadar belirli bir aşamada her siyasal gücün başına geldiği gibi) onun iktisadi gelişmesiyle karşı karşıya geldiği yerlerde, mücadele her seferinde siyasal gücün yıkılmasıyla sonlanmıştı. İktisadi gelişme, istisnasız olarak ve amansız bir şekilde kendisini kabul ettirmiştir; bunun en çarpıcı son örneğine değinmiştik: Büyük Fransız Devrimi. Belirli bir ülkenin iktisadi durumu ve onunla birlikte iktisadi yapılanması, Bay Dühring'in öğretisiyle uyumlu bir şekilde, basitçe siyasal güce bağımlı olsa, IV. Friedrich Wilhelm'in 1848'den sonra "muhteşem ordu"suna²⁶ rağmen Orta Çağ loncalarını ve diğer romantik tuhaflıkları demiryollarına, buhar makinelerine

26 IV. Friedrich Wilhelm'in 1 Ocak 1849'da Prusya ordusuna iletildiği yeni yıl kutlamasında geçen bir ifade. Marx, "Bir Yeni Yıl Kutlaması" başlıklı makalesinde bu kutlama mesajını eleştirir (bkz. MEW, Band 6, s. 160-164). –*Almanca ed.*

ve tam da o sırada ülkesinde gelişmekte olan büyük sanayiye sokmayı neden başaramadığı; ya da, Rusya'nın çok daha fazla zor aracına sahip olan çarının, borçlarını ödeyememekle kalmayıp, hiç durmadan Batı Avrupa'nın "iktisadi durum"undan borçlanma yoluna gitmeden "zor" araçlarını bir arada tutmayı bile başaramamasının nedeni hiçbir şekilde anlaşılamaz.

Zor, Bay Dühring için, mutlak kötüdür; ona göre, ilk zor eylemi, ilk günahtır; bütün sunumu, bugüne kadarki tüm tarihin bu ilk günah tarafından kirletilmesi, tüm doğal ve toplumsal yasaların bu şeytani güç, yani zor tarafından rezil bir şekilde çarpıtılması hakkındaki bir yakınma vaazıdır. Ne var ki, Bay Dühring, zorun tarihte bir başka rol daha oynadığı, bunun devrimci bir rol olduğu, zorun, Marx'ın sözleriyle, yeni bir topluma gebe olan her eski toplumun ebesi olduğu,²⁷ toplumsal hareketin kendisini kabul ettirmek ve donmuş, ölü siyasal biçimleri parçalamak için kullandığı alet olduğu hakkında tek söz söylemez. Sömürüye dayalı iktisadi sisteminin yıkılması için zorun belki de gerekli hale gelebileceğini ancak sızlanarak ve iç çekerek kabul edebiliyor; "ne yazık ki!" diyor, çünkü her tür zor kullanımı, onu kullananın ahlakını bozarmış. Bunu da, zafere ulaşmış her devrimin sonucu olan yüksek ahlaki ve manevi canlanmaya rağmen yapıyor! Hem de, halka gerçekten de kabul ettirilebilecek olan şiddetli bir çarpışmanın, en azından, Otuz Yıl Savaşı'ndaki aşağılanmanın ulusal bilince kazıdığı uşaklık ruhunu çıkarıp atma avantajına sahip olacağı Almanya'da. Ve bu donuk, yumuşak ve güçsüz vaiz zihniyeti, tarihin tanıdığı en devrimci partiye kendisini dayatmaya kalkışıyor!

27 Bkz. MEW, Bd. 23, s. 779 {Karl Marx, *Kapital*, I. Cilt, Yordam Kitap, s. 719}. – *Almanca ed.*

TARİHTE ZORUN ROLÜ

Şimdi de, teorimizi, günümüzün Alman tarihine ve onun kan ve demire dayalı zor pratiğine uygulayalım. Bunu yaptığımızda, kan ve demir siyasetinin²⁸ neden bir süreliğine zorunlu olarak başarı getirdiğini ve neden sonunda çökmek zorunda olduğunu açıkça göreceğiz.

Viyana Kongresi 1815'te Avrupa'yı öyle bir şekilde parçalamış ve satışa çıkarmıştı ki, hükümdarların ve devlet adamlarının mutlak yetersizliğini bütün dünya görmüştü. Halkların Napoleon'a karşı yürüttüğü genel savaş, bütün halklarda Napoleon tarafından ayaklar altına alınan ulusal duygunun ürettiği tepkiydi. Viyana Kongresinin prensleri ve diplomatları, teşekkür borçlarını, bu ulusal duyguyu daha da pervasızca ayaklar altına alarak ödedi. En küçük hanedan en büyük halktan daha önemli sayıldı. Almanya ile İtalya yeniden küçük devletlere ayrıldı, Polonya dördüncü kez bölündü, Macaristan boyunduruk altında kaldı. Halklara haksızlık edildiği bile söylenemez; buna neden izin vermişlerdi ve Rus çarını {I. Aleksandr'ı} neden kurtarıcıları olarak selamlamışlardı?

28 Dönemin Prusya Başbakanı Otto von Bismarck, 1862 yılında Prusya Temsilciler Meclisinin bütçe komisyonunda yaptığı bir konuşmada, Prusya'nın Almanya içindeki konumunun onun liberalizmine değil gücüne bağlı olacağını, büyük sorunların konuşmalarla ya da çoğunluk kararlarıyla değil "demir ve kanla" çözülmesi gerektiğini söylemişti. Max von Schenkendorf'un bir yurtseverlik şiirinden alınan bu sözcükler, Bismarck'ın Alman birliğini sağlamak için güce başvurma politikasının simgesi haline gelmişti. -çev.

Ama bu durum uzun süremezdi. Tarih, Orta Çağ'ın sona ermesinden beri, büyük ulusal devletlerden oluşan bir Avrupa'nın kurulması doğrultusunda çalışıyor. Avrupa'daki egemen burjuvazinin normal siyasal yapılanması ancak bu tür devletlerden oluşabilir ve bunlar aynı zamanda halklar arasındaki uyumlu uluslararası işbirliğinin kurulmasının vazgeçilmez ön koşuludur; bu sonuncusunun yokluğunda, proletaryanın egemenliği olanaksızdır. Uluslararası barışı sağlamak için, her şeyden önce, kaçınılabilecek olan tüm ulusal sürtüşmelerin ortadan kaldırılması, her halkın bağımsız ve kendi evinin efendisi olması gerekir. Bu nedenle, ticaretin, tarımın ve sanayinin ve dolayısıyla burjuvazinin toplumsal otoritesinin gelişmesiyle birlikte, ulusal duygu her yerde kabardı, parçalanmış ve ezilmiş olan uluslar birlik ve bağımsızlık talep etti.

Bu yüzden, 1848 Devrimi, Fransa dışındaki her yerde, hem ulusal hem de özgürlükle ilgili taleplerin karşılanmasına yönelikti. Ama ilk hamlesiyle zafere ulaşan burjuvazinin arkasında, daha o dönemde ve her yerde, gerçekte zaferi mücadelesiyle kazanmış olan proletaryanın tehditkâr sureti yükseliyor ve burjuvaziye, daha yeni yenilgiye uğratılmış olan hasmın, yani 1849'da devrimin sonunu getiren monarşik, bürokratik, yarı feodal ve askerî gericiliğin kollarına itiyordu. Bunun gerçekleşmediği Macaristan'da Ruslar ülkeyi işgal etti ve devrimi bastırdı. Bununla yetinmeyen Rus çarı {I. Nikolay} Varşova'ya geldi ve orada Avrupa'nın hakemi olarak kararlar aldı. Glüksburg hanedanından itaatkâr kuklası Christian'ı Danimarka'nın veliahtlığına atadı. Prusya'yı daha önce hiç tanık olmadığı bir ölçüde küçük düşürdü ve Almanların birlik çabalarını kullanmaya

yönelik en zayıf arzularına bile yasak getirirken, bu ülkeyi Federal Meclisi yeniden kurmaya ve Avusturya'nın boyun-duruğu altına girmeye zorladı.²⁹ Yani, ilk bakışta, devrimin bütün sonucu, Avusturya ile Prusya'nın anayasal biçim altında ama eski ruhla yönetilmesi ve Rus çarının Avrupa'ya daha önce hiç olmadığı kadar hükmetmesiymiş gibi görünüyordu.

Oysa gerçekte, devrim, parçalanmış ülkelerin ve özellikle de Almanya'nın burjuvazisini de şiddetli bir şekilde sarsarak, geçmişten devralınan eski rutine son vermişti. Burjuvazi, siyasal iktidarda, sınırlı da olsa bir pay edinmişti; ve bir sınai büyüme sırasında burjuvazinin her siyasal başarısı kullanılır. Neyse ki geride bırakılmış olan "çılgın yıl",³⁰ burjuvaziye, eski tembelliğe ve uyuşukluğa artık kesin olarak son vermek gerektiğini elle tutulur şekilde göstermişti. Kaliforniya'dan ve Avustralya'dan yağan altınlar ve başka nedenler sayesinde, dünya pazarındaki bağlantılar daha önce görülmemiş bir derecede genişlerken işler de aynı şekilde büyümüştü; herkesin bundan yararlanması ve kendi payını güvence altına alması gerekiyordu. 1830'dan ve özellikle de 1840'tan beri Ren kıyılarında, Saksonya'da, Silezya'da, Berlin'de ve güneydeki bazı kentlerde ortaya çıkan ilk büyük sınai girişimler şimdi hızla geliştiriliyor ve genişletiliyor, kırsal bölgelerdeki ev sanayisi giderek daha

29 Prusya ile Avusturya, 1815'teki Viyana Kongresinde kurulan Alman Konfederasyonu'nun içinde üstünlük mücadelesi yürütmüştü. Bu konfederasyonun meclisi 1848 Devrimleri sırasında dağıtılmış, ama Alman Devriminin yenilgiye uğratılması sonrasında 1850 yılında yeniden kurulmuştu. -çev.

30 Bazı Alman yazarlar ve tarihçiler 1848 yılını "çılgın yıl" diye anmıştı. Bu deyim, ilk olarak, 1833 yılında yayımladığı bu başlıklı romanında 1509 yılında Erfurt'ta yaşanan karışıklıkları ele alan Ludwig Bechstein tarafından kullanılmıştı. -Almanca ed.

fazla yaygınlaşıyor, demiryolu yapımı hızlandırılıyordu ve bütün bunlara rağmen muazzam bir artış sergileyen dışarıya göç, devlet desteğine gereksinim duymayan bir Alman transatlantik buharlı gemi taşımacılığı sektörü yaratmıştı. Alman tüccarlar denizaşırı ticaret merkezlerinde daha önce hiç olmadığı kadar yerleşiklik kazanıyor, dünya ticaretinin durmadan büyüyen bir bölümüne aracılık ediyor ve giderek, sadece İngiliz sanayi ürünlerinin değil, aynı zamanda Alman sanayi ürünlerinin satışına aracılık etmeye başlıyordu.

Ne var ki, Almanların küçük devletlere bölünmüşlüğü ve buna eşlik eden çok çeşitli ticaret ve meslek yasaları, ister istemez, güçlü bir şekilde büyüyen bu sanayi ve onunla bağlantılı ticaret için kısa sürede katlanılmaz bir zincire dönüşmüştü. Birkaç kilometrede bir farklı bir kambiyo hukuku, bir mesleği icra etmenin farklı şartları; her yerde ama her yerde farklı güçlükler, bürokratik ve mali tuzaklar, hatta pek çok yerde ruhsatları bile etkisiz kılan lonca engelleri! Bunlar yetmezmiş gibi, kapitalistlerin, elde bulunan emek güçlerinin yeterli bir miktarını maden filizlerinin, su gücünün ve başka doğal olanakların sınai girişimleri davet ettiği noktalara yöneltmesini olanaksız kılan farklı memleket yasaları³¹ ve oturma hakkı sınırlamaları! Vatanın kitlesel emek gücünü herhangi bir engelle karşılaşmadan kullanabilmek, sınai gelişmenin ilk şartıydı; ama yurtsever fabrikatörün her taraftan işçi çektiği her yerde polis ve yoksullar idaresi yeni gelenlerin yerleşmesine karşı koydu.

31 Memleket yasaları [*Heimsgesetzgebung*], hem kent yurttaşlarına belirli bir yere kalıcı bir şekilde yerleşme hakkını hem de yoksul düşen ailelere üyesi oldukları topluluktan maddi destek alma hakkını sağlıyordu. –*Almanca ed.*

Alman İmparatorluğu ölçeğindeki bir yurttaşlar hukuku ve tüm imparatorluk yurttaşlarının eksiksiz serbest dolaşımı, tek bir bütün oluşturan ticaret ve meslek yasaları, artık, uçuk öğrencilerin yurtsever fantezileri değil, sanayinin vazgeçilmez varlık koşullarıydı.

Ayrıca her devlette ve devletçikte farklı paralar, farklı ölçüler ve ağırlıklar; hatta sıklıkla aynı devletin içinde iki ya da üç farklı para, ölçü ve ağırlık sistemi. Ve bu sayısız sikke, ölçü ve ağırlık türünden tek bir tanesi bile dünya pazarında kabul görmüyordu. Dolayısıyla, dünya pazarında faaliyet yürüten ya da ithal mallarla rekabet etmeleri gereken tüccarların ve fabrikatörlerin, bütün o sikkelere, ölçülere ve ağırlıklara ek olarak bir de bunların yabancı versiyonlarını kullanmak zorunda kalmalarında, pamuk ipliğinin İngiliz libesine göre sarılmasında, ipekli ürünlerin metre hesabıyla üretilmesinde, yurt dışı için sterlin, dolar ya da frank cinsinden faturaların düzenlenmesinde şaşılacak ne var? Ve bir yerde gulden cinsinden, bir başkasında Prusya taleri cinsinden banknotların, ayrıca altın talerlerin, “yeni üçte ikilik” talerlerin, banka marklarının, değerli metalden markların, yirmi gulden standardının, yirmi dört gulden standardının, sonsuz sayıda kur hesaplamalarının ve kur dalgalanmalarının bulunduğu bu sınırlı para birimi alanlarında büyük kredi kuruluşları nasıl ortaya çıkabilirdi?

Ve sonunda bütün bunların üstesinden gelinebilmiş olsa bile, bütün bu uyumsuzluklar yüzünden ne kadar çok güç harcanmış, ne kadar çok para ve zaman kaybedilmişti! Ve günümüzde zamanın para demek olduğu, sonunda Almanya’da da fark edilmeye başlamıştı.

Kendisini dünya pazarında kanıtlamak zorunda olan genç Alman sanayisi ancak ihracat yoluyla büyüye bilirdi. Bunun için, yurt dışında, uluslararası hukukun korumasından yararlanabilmesi gerekiyordu. İngiliz, Fransız, Amerikalı tüccar, yurt dışında, her zaman, ülkesinde olduğundan daha fazlasını yapabiliyordu. Elçiliği ve hatta gerektiğinde birkaç savaş gemisi onun için müdahalelerde bulunuyordu. Almanın durumu başkaydı! Doğu Akdeniz’de, en azından Avusturyalı, elçiliğine bir ölçüde güvenebiliyordu; başka yerlerdeki elçiliklerin ona da pek bir yararı dokunmuyordu. Ama yurt dışındaki bir Prusyalı tüccar maruz kaldığı bir haksızlığı elçisine şikâyet ettiğinde neredeyse her zaman şu yanıtı alıyordu: “Bunu fazlasıyla hak ettiniz; burada ne arıyorsunuz ve neden güzelce evinizde kalmıyorsunuz?” Küçük devletlerin yurttaşları ise her tür haktan tümüyle yoksundu. Nereye gidilse, Alman tüccarlar yabancıların, yani Fransızların, İngilizlerin ya da Amerikalıların koruması altında bulunuyordu ya da yeni yurtlarında kendilerini hızla yurttaşlığa kabul ettirmişlerdi.³² Ve elçileri onlar için aracılık etmek isteseydi bile, bu ne işe yarardı? Yurt dışındaki Alman elçiler ayakkabı boyacılarıyla aynı kefeye koyuluyordu.

Bunlar, tek bir “vatan” isteğinin o dönemde çok maddi bir arka plana sahip olduğunu gösteriyor. Tek bir “vatan” isteği, artık, “yiğitliğin ve gücün Alman ruhlarında alev alev parladığı” ve bir Fransız şarkısındaki deyimle, “genç erkeğin”, Orta Çağ’ın romantik imparatorluk görkemini geri getirmek üzere “fırtınaya kapılmış gibi vatan için mü-

32 Engels burada sayfa kenarına kurşunkalemle “Weerth” diye yazmıştı. –*Almanca ed.*

cadeleye ve ölmeye sürüklendiği”³³ Wartburg Şenliğindeki öğrenci topluluğu üyesinin³⁴ bulanık arzusu değildi (bu arada, fırtına gibi hareket eden genç erkek, yaşlılık günlerinde, tümüyle sıradan bir dindarlık taslayan ve mutlakçı prens uşağı oldu). Tek bir “vatan” isteği, Hambach Şenliğinin³⁵ (özgürlüğü ve birliği sadece özgürlük ve birlik oldukları için sevdiklerine inanan ve Almanya’nın İsviçrelileşerek bir kanton cumhuriyetine dönüşmesinin [bulanıklıktan en uzak idealleri bu anlama geliyordu], söz konusu öğrencilerin Hohenstaufen İmparatorluğu³⁶ kadar olanaksız olduğunu hiçbir şekilde fark etmeyen) avukatlarının ve diğer burjuva ideologlarının daha o dönemde ayakları yere daha fazla basan birlik çağrısı olmaktan da uzaklaşmıştı. Aksine, bu istek, iş başındaki tüccarın ve sanayicinin, tarihsel olarak devralınmış bulunan ve ticaretin ve sanayinin serbestçe gelişmesini engelleyen küçük devletlere özgü her

33 E. Hinkel’in *Deutsche Volkslieder*’deki {Alman Halk Şarkıları’ndaki} “*Jugend-Muth und -Kraft*” (“Gençliğin Yiğitliği ve Gücü”) şarkısından. –*Almanca ed.*

34 Wartburg Şenliği, 18 Ekim 1817’de, Reform’un 300. yıldönümü ve öğrenci topluluklarının {*Burschenschaften*} Leipzig’deki meydan savaşının 4. yıldönümü vesilesiyle düzenlenmişti (Alman öğrenci toplulukları, Napoleon’a karşı yürütülen kurtuluş savaşının etkisi altında ortaya çıkmıştı ve Almanya’nın birliğini savunuyordu). Şenlik, muhalif öğrencilerin Metternich rejimini hedef alan, Almanya’nın birliğinden yana bir gösterisine dönüşmüştü. –*Almanca ed.*

35 Hambach Şenliği: Güney Almanyalı liberallerin ve radikal burjuvazinin temsilcilerinin 27 Mayıs 1832’de Pfalz’daki (Bavyera) Hambach Şatosu’nda gerçekleştirdiği siyasal gösteri. Burjuva özgürlüklerini ve anayasal dönüşümü savunan katılımcılar, tüm Almanların prenslere karşı yürütülen mücadelede birleşmesi çağrısında bulunmuştu. –*Almanca ed.*

36 Hohenstaufen İmparatorluğu: 962 yılında kurulan Alman Ulusunun Kutsal Roma İmparatorluğu; Hohenstaufen hanedanı döneminde (1138-1254), feodal prensliklerin ve özgür şehirlerin gevşek bir birliğini temsil eden bu imparatorluk, Almanya’yı ve Orta Avrupa’daki bir dizi başka ülkeyi, İtalya’nın bir bölümünü ve Doğu Avrupa’nın Alman feodal beyler tarafından Slavlardan koparılan bazı bölgelerini kapsıyordu. –*Almanca ed.*

tür ıvır zıvırın süpürölüp atılması, Alman iş adamının eğer dünya pazarına açılmak istiyorsa öncelikle kendi evinde aşması gereken ve tüm rakiplerinin kurtulmuş olduğu bütün o gereksiz uyumsuzlukların ortadan kaldırılması yönündeki, dolaysız ticari gereksinimlerden kaynaklanan arzusu-ydu. Alman birliği iktisadi bir zorunluluk haline gelmişti. Ve şimdi bunu isteyen insanlar, ne istediklerini biliyordu. Ticaretin içinde ve ticaret için eğitilmişlerdi, pazarlık etmesini biliyorlardı ve pazarlığa açıklardı. Yüksek fiyatlar talep etmek, ama aynı zamanda liberal bir şekilde bunları indirmek gerektiğini biliyorlardı. İçinde Steiermark, Tirol ve “onur ve zafer zengini Avusturya”nın ve

*“Von der Maas bis an die Memel,
von der Etsch bis an den Belt,
Deutschland, Deutschland über alles,
über alles in der Welt”³⁷ –*

*“Maas’tan Neman’a kadar,
Adige’den Baltık’a kadar,
Almanya, her şeyin üstünde Almanya,
dünyadaki her şeyin üstünde” –*

dizelerinin de bulunduğu “Alman Vatanı” şarkısını söylüyorlardı, ama hep daha da büyümek zorunda olan bu vatanda,³⁸ peşin ödeme için ciddi (yüzde 25 ile 30 arasında değişen) bir indirim yapmayı kabul etmeye hazırdılar. Bir-

37 Almanya’nın bölünmesinden kaygı duyan Hoffmann von Fallersleben’in 1841 yılında yazdığı *Das Lied der Deutschen*’in {Almanların Şarkısı’nın} bir dördlüğü. Sonradan, şoven bir Almanya’nın ulusal marşı olarak kötüye kullanıldı. –*Almanca ed.*

38 Engels, Ernst Moritz Arndt’in 1813 yılında yazdığı *Des Deutschen Vaterland* {Alman Vatanı} şiirinin nakaratını alaycı bir şekilde değiştirerek yazıyor. Arndt’in nakaratı şöyle: “Vatanı daha büyük olmak zorunda.” –*Almanca ed.*

lik planları ellerinin altındaydı ve hemen hayata geçirilebilir durumdaydı.

Ama Alman birliği sadece Almanları ilgilendiren bir sorun değildi. Otuz Yıl Savaşı'ndan beri tüm Almanları ilgilendiren tek bir konu bile yabancı ülkelerin fazlasıyla hissedilebilir müdahaleleri olmadan karara bağlanmamıştı.³⁹ II. Friedrich 1740'ta Silezya'yı Fransızların yardımıyla fethetmişti. 1803'te, Kutsal Roma İmparatorluğu'nun İmparatorluk Temsilciler Heyeti Temel Kararıyla yeniden örgütlenmesi, tam anlamıyla Fransa ile Rusya tarafından dikte edilmişti. Ardından Napoleon Almanya'yı kendi işine yarayacak şekilde örgütlemişti. Ve sonunda, Viyana Kongresinde,⁴⁰ Almanya, asıl olarak Rusya ve ayrıca İngiltere ile Fransa tarafından yeniden büyüklü küçüklü iki yüzden fazla özel toprak parçası bulunan otuz altı devlete bölünmüştü ve Alman hanedanlar, tıpkı 1802-1803'te Regensburg İmparatorluk Meclisinde olduğu gibi, buna epeyce yardım etmiş ve parçalanmışlığı daha da kötüleştirmişti. Dahası, Almanya'nın tek tek bazı parçaları yabancı prenslere devredilmişti. Bunlar, Almanya'nın güçsüz ve çaresiz bir duruma düşmesine, iç kavgalarla kendini tüketmesine, siyasal, askerî ve hatta sınai açılardan hiçliğe mahkûm edilmesine yol açmakla kalmamıştı. Çok daha kötüsü, Fransa ile Rusya (tıpkı, Fransa ile Avusturya'nın, İtalya'nın parçalanmış bir şekilde kalmasına göz kulak olma hakkını kendilerine yakıştırmaları örneğinde olduğu gibi), Almanya'nın tekrar tekrar kullandıkları parçalanmışlığı üzerinde bir

39 Engels burada sayfa kenarına kurşunkalemle "*West und Tesch Friede*" {Vestfalya Barışı ve Teschen Barışı} diye yazmıştı. –*Almanca ed.*

40 Engels burada satırların arasına kurşunkalemle "Almanya-Polonya" diye yazmıştı. –*Almanca ed.*

hak ekle etmişti. Çar Nikolay, 1850'de, her tür izinsiz anayasa değişikliğini en kaba şekilde yasaklayıp, Almanya'nın güçsüzlüğünün ifadesi olan Federal Meclisin yeniden açılmasını dayatırken, işte bu sözde hakkı yürürlüğe sokmuştu.

Dolayısıyla, Almanya'nın birliği, sadece prenslere ve diğer iç düşmanlara karşı değil, aynı zamanda yabancı ülkelere karşı yürütülecek olan bir mücadeleyle kazanılmak zorundaydı. Ya da, yurt dışından gelecek yardımla... Peki o dönemde yurt dışındaki durum neydi?

Fransa'da, Louis Bonaparte, köylülerin yardımıyla cumhurbaşkanlığına ve ordunun yardımıyla imparatorluk tahtına sıçrayabilmek için burjuvazi ile işçi sınıfı arasındaki mücadeleyi kullanmıştı. Ama Fransa'nın 1815 tarihli sınırlarının içindeki yeni ve ordunun eseri olan bir İmparator Napoleon, ölü doğmuş bir saçmalıktı. Yeniden doğmuş Napoleon imparatorluğu, Fransa'nın Ren'e kadar genişlemesi, yani Fransız şovenizminin kalıtsal rüyasının hayata geçirilmesi anlamına geliyordu. Ama ilk aşamada Louis Bonaparte için Ren'i ele geçirmek olanaksızdı; bu yöndeki her tür girişimin sonucu Fransa karşılarındaki bir Avrupa koalisyonu olurdu. Buna karşılık, Batı Avrupa'nın devrimci dönemini Tuna prensliklerini sessizce işgal etmek ve Türkiye'ye yönelik yeni bir fetih savaşını hazırlamak için kullanmış olan Rusya'ya karşı neredeyse tüm Avrupa'yla uyum içinde yürütülecek bir savaşla Fransa'nın gücünü artırma ve orduya yeni şanlar kazandırma fırsatı vardı. İngiltere Fransa'yla ittifak kurdu, Avusturya ikisine de olumlu yaklaştı; sadece yiğit Prusya, daha dün kendisini dövmüş olan Rus sopasını öptü ve Rusya yanlısı bir tarafsızlığı sürdürdü. Ama ne İngiltere ne de Fransa hasmı ciddi bir şekilde yenilgiye

uğratmak istiyordu ve dolayısıyla savaş Rusya'nın çok hafif bir şekilde aşağılanmasıyla ve Avusturya'yı hedef alan bir Rus-Fransız ittifakıyla son buldu.*

Kırım Savaşı Fransa'yı Avrupa'nın yönetici gücü ve mace-racı Louis-Napoleon'u günün en büyük adamı haline getir-mişti; elbette bunlar çok fazla anlam taşımıyordu. Ama Kırım Savaşı Fransa'nın topraklarını genişletmemişti ve bu nedenle, "imparatorluğun büyütücüsü"⁴¹ olarak Louis-Napoleon'un

* Kırım Savaşı benzersiz ve devasa bir yanlışlıklar komedisiydi ve her yeni sahne-de sorulan şey şuydu: Burada kim aldatılacak? Ama bu komedi sayısız servet-lere ve bir milyondan fazla insanın yaşamına mal oldu. Avusturya, savaş başlar başlamaz Tuna prensliklerini istila etti; Rusya, Avusturya karşısında geri çekildi. Böylece, Avusturya tarafsız kaldığı sürece, Rusya'nın kara sınırında Türkiye'ye karşı bir savaşın yürütülmesi olanaksız hale gelmişti. Oysa Avusturya, savaşın, Polonya'nın yeniden kurulması ve Rusya'nın batı sınırının kalıcı olarak geri itil-mesi için ciddi bir şekilde yürütülmesi koşuluyla, bu sınırdaki bir savaşta müt-tefik olarak yer almaya hazırды. O zaman, Rusya'nın tüm ithalatına hâlâ aracılık eden Prusya da savaşa katılmak zorunda kalırdı; Rusya, hem karadan hem de denizden abluka altına alınmış olur ve kaçınılmaz olarak hızla yenilgiye uğrar-dı. Ama müttefiklerin niyeti bu değildi. Aksine, ciddi bir savaş tehlikesinden art-ık tümüyle kurtulmuş oldukları için mutluydular. Palmerston, savaş sahnesinin (Rusya'nın istediği gibi) Kırım'a taşınmasını önerdi ve Louis-Napoleon bunu seve seve kabul etti. Savaş burada ancak göstermelik bir savaş olarak kalabilirdi ve böylece başlıca katılımcıların tümü hoşnut edildi. Ama İmparator Nikolay burada ciddi bir savaş yürütmeyi kafasına koymuştu ve bunu yaparken, gös-termelik bir savaş için elverişli olan bölgesinin ciddi bir savaş için en elverişsiz bölgesi olduğunu unutmuştu. Rusya'nın savunmadaki güçlü yanı, yani seyrek nüfuslu, yollardan yoksun ve destekleyici kaynaklar açısından yoksul olan top-raklarının muazzam genişliği, Rusların her saldırı savaşında Rusya'nın aleyhine döner ve bu söylenen en çok da Kırım yönü için geçerlidir. Güney Rusya'nın saldırganlara mezar olması gereken bozkırları, Nikolay'ın vahşi ve aptalca bir acımasızlıkla birbiri ardına (son olarak kışın ortasında) Sivastopol'a gönderdiği Rus ordularına mezar oldu. Aceleyle toplanan, üstünkörü donatılan ve doğru dürüst yiyecek bile sağlanmayan son ordu, mevcudunun üçte ikisini yitirdiğin-de (kar fırtınaları taburları topluca yok etmişti) ve geri kalanlar düşmanları Rus toprağından çıkaramadığında kibirli ve boş kafalı Nikolay perişan bir şekilde çöktü ve kendisini zehirledi. Bu andan itibaren savaş yeniden göstermelik bir savaşa dönüştü ve kısa bir süre sonra barışla sonuçlandı.

41 1806'ya kadar Alman imparatorunun resmî unvanı şöyleydi: "Tanrı'nın lütfuyla Roma imparatoru, her dönemde imparatorluğun büyütücüsü". –*Almanca ed.*

gerçek görevini yerine getireceği yeni bir savaşı kucağında taşıyordu. Bu yeni savaş, Sardinya'nın, imparatorluk Fransa'sının uydusu ve özellikle de onun Avusturya karşısındaki ileri karakolu olarak, Batılı güçlerin ittifakına katılmasına izin verilmesi yoluyla, daha birincisi sırasında tasarlanmıştı; söz konusu savaşın bir başka hazırlayıcısı, barış yapılırken, Louis-Napoleon ile en büyük dileği Avusturya'nın cezalandırılması olan Rusya'nın anlaşmaya varmasıydı.

Louis-Napoleon şimdi Avrupa burjuvazisinin idolü olmuştu. Bunun tek nedeni, burjuvazinin siyasal egemenliğini yok ettiği, ama bunu sadece onun toplumsal egemenliğini kurtarmak için yaptığı, 2 Aralık 1851 tarihli "toplum kurtarıcılığı" değildi.⁴² Genel oy hakkının, uygun koşullar altında, kitleleri ezmenin bir aracına dönüştürülebileceğini göstermesi ya da onun egemenliği altında sanayinin ve ticaretin, özellikle de spekülasyonun ve borsa dolandırıcılıklarının benzeri görülmemiş bir gelişim sergilemesi de tek neden değildi. En önemli neden, burjuvazinin, onda, eti kendi etlerinden ve bacağı kendi bacaklarından alınmış olan ilk "büyük devlet adamı"nı görmesiydi. O bir sonradan görmeydi, ama tüm gerçek burjuvalar da öyleydi. "Her tür hilenin uzmanı", İtalya'da Carbonari komplocusu, İsviçre'de topçu subayı, İngiltere'de borçlu ve kibar serseri ve özel polis memuru,⁴³ ama her zaman ve her yerde taht iddiacısı olan

42 Louis-Napoleon 2 Aralık 1851'de gerçekleştirdiği hükümet darbesiyle Fransa'daki ikinci Cumhuriyet dönemine son vermişti. -çev.

43 Carbonari ("kömürcüler"), İtalya'daki milliyetçi bir gizli siyasal örgütün üyeleriydi ve Louis-Bonaparte 1831'de bu örgüte üye olmuştu; 1832'de İsviçre vatandaşları olan Louis-Bonaparte, İngiltere'ye göç ettiği dönemde, Çartistlerin 10 Nisan 1848 tarihli gösterisinin dağıtılması sırasında düzenli polis güçlerine yardım eden özel polis gücüne (*special constabulary*: sivillerden oluşan bir yedek polis gücü) gönüllü olarak katılmıştı. -çev.

Louis-Napoleon, maceralı geçmişiyle ve ahlakını bütün ülkelerde teşhir ederek kendisini Fransızların imparatorluğuna ve Avrupa'nın yazgısının yöneticiliğine hazırlamıştı (tıpkı, bir dizi gerçek ve hileli iflasla kendisini milyonerliğe hazırlayan örnek burjuva, yani Amerikalı burjuva gibi). İmparator olarak, siyaseti kapitalist kazancın ve borsa dolandırıcılığının hizmetine sunmanın ötesinde, siyasetin kendisini tümüyle borsa kurallarına uyarladı ve sermayesini "ulusallık ilkesi"ne yatırdı. O zamana kadar ki Fransız siyasetine göre, Almanya'nın ve İtalya'nın parçalanması, Fransa'nın devredilemez bir temel hakkıydı; Louis-Napoleon hemen bu temel hakkı "tazminatlar" karşılığında parça parça pazarlama işine girdi. Ulusal birlik doğrultusundaki her adımın karşılığını toprak bırakarak kendisine ödemeleri koşuluyla, İtalya'nın ve Almanya'nın parçalanmışlıklarından kurtulmalarına yardım etmeye hazır. Böylece, Fransız şovenizminin tatmin edilmesinin ve imparatorluğun adım adım 1801 sınırlarına ulaştırılmasının ötesinde, Fransa yeniden aydınlanmış ve halkları kurtaran özgül güç konumuna, Louis-Napoleon ise ezilmiş ulusların koruyucusu konumuna getirildi. Ve (iş yapmanın önündeki tüm engellerin dünya pazarından silinmesinde yaşamsal çıkarları bulunduğu için) ulusallık coşkusuna sahip olan aydınlanmış burjuvazi, bir bütün olarak, dünyayı kurtaran bu aydınlanmayı sevinç çığlıklarıyla karşıladı.

İlk adım İtalya'da atıldı.⁴⁴ Burada 1849'dan beri Avusturya'nın sınırsız egemenliği vardı ve Avusturya o dönemde Avrupa'nın genel günah keçisiydi. Kırım Savaşı'nın

44 Engels burada sayfa kenarına kurşunkalemle "Orsini" diye yazmıştı. –*Almanca ed.*

sonuçlarının sınırlı kalması, göstermelik bir savaştan başka bir şey istemeyen Batılı güçlerin kararsızlığına değil, Avusturya'nın, herkesten çok tam da Batılı güçlerin sovrumusu olduğu kararsız tutumuna bağlanmıştı. Ama Rusya, Avusturya'nın Prut'a ilerlemesi (Rusya'nın 1849'da Macaristan'da yaptığı yardımın⁴⁵ şükran nişanesi) nedeniyle (tam da bu ilerlemenin Rusya'yı kurtarmış olmasına rağmen) öylesine incinmişti ki, Avusturya'ya yönelik her saldırı onu sevindiriyordu. Prusya artık dikkate alınmıyordu ve daha Paris Barış Kongresinde bu ülkeye *en canaille* {aşağılayarak} yaklaşılmıştı. Dolayısıyla, İtalya'nın "Adriyatik'e kadar" kurtarılmasına yönelik savaş Rusya'nın katılımıyla tasarlanmış, 1859 yılının baharında başlatılmış ve yaz aylarında Mincio'da sonlandırılmıştı. Avusturya İtalya'dan atılmamıştı, İtalya "Adriyatik'e kadar özgür" ve birleşmiş değildi, Sardinya büyümüşü, ama Fransa Savoy ile Nice'i ve dolayısıyla da İtalya karşısında 1801'deki sınırlarını elde etmişti.

Ama bunlar İtalyanları hoşnut etmemişti. O dönemde İtalya'da henüz gerçek manifaktür hüküm sürüyordu ve büyük sanayi henüz kundağa sarılıydı. İşçi sınıfı henüz tümüyle mülksüzleştirilmiş ve proleterleştirilmiş olmanın uzağındaydı; kentlerde henüz kendi üretim araçlarına sahipti ve kırdada, sinai çalışma, küçük toprak sahibi ya da kiracı köylülerin yan işiydi. Bu nedenle, burjuvazinin enerjisi henüz modern ve sınıf bilinçli bir proletaryayla karşıtlık tarafından kırılmamıştı. Ve İtalya'da parçalanmışlık sadece yabancı bir güç olan Avusturya'nın egemenliği tarafından korunduğundan ve prensler Avusturyalıların koruması altında kötü yöne-

45 Rusya 1849 yılında Avusturya'yla işbirliği yaparak Macar Devriminin bastırılmasına yardımcı olmuştu. -çev.

timi uç noktaya taşıdığından, büyük toprak sahibi soylular ve kentlerdeki halk kitleleri de ulusal bağımsızlığın öncüsü durumundaki burjuvazinin yanında duruyordu. Ne var ki, 1859'da, Venedik dışında yabancı güç egemenliğine son verilmişti, Avusturya'nın İtalya'ya müdahale etmeyi sürdürmesi Fransa ve Rusya tarafından olanaksız hale getirilmişti ve artık hiç kimse bu ülkeden korkmuyordu. Ve İtalya, Garibaldi'ye, yani mucizeler yaratabilen ve mucizeler yaratan, Eski Çağ'a özgü bir kahramana sahipti. Bin gönüllü askerle bütün bir Napoli Krallığı'nın sonunu getirdi, İtalya'yı fiilen birleştirdi, yapay Bonapartist siyaset ağını yırtıp attı. İtalya artık özgürdü ve özünde birleşmişti; ama Louis-Napoleon'un entrikalarıyla değil devrimle.

İtalya savaşıdan beri İkinci Fransız İmparatorluğu'nun dış siyaseti artık hiç kimse için bir sır değildi. Büyük Napoleon'u yenilgiye uğratanlar cezalandırılacaktı; ama *l'un après l'autre*, birer birer. Rusya ve Avusturya kendi paylarına düşeni almıştı; sıradaki ülke Prusya'ydı. Ve Prusya her zamankinden daha fazla hor görülüyordu; İtalya savaşı sırasındaki siyaseti, tıpkı 1795 Basel Barışı döneminde olduğu gibi korkakça ve sefildi. "Serbestlik politikası"yla⁴⁶ birlikte, Prusya, Avrupa'da tümüyle yalnızlaşırken, büyüklü küçüklü tüm komşuları, onun dayak yemesini ve serbestçe yapabileceği tek bir şeyin kalmasını (Ren'in sol yakasını Fransa'ya bırakmak) sevinç içinde izledi.

Gerçekten de, 1859'dan sonraki ilk yıllarda, her yerde ve en çok da Ren bölgesinde, Ren'in sol yakasının kurtarılma-

46 1859'daki Avusturya-Fransa-İtalya Savaşı sırasında Prusya Dışişleri Bakanı Alexander von Schleinitz tarafından formüle edilen "serbestlik politikası"na (*die Politik der freien Hand*) göre, Prusya, o dönemde, ne savaşan taraflardan herhangi biriyle ittifak kuracak ne de tarafsızlığını ilan edecekti. -İngilizce ed.

yacak şekilde Fransa'ya kaybedildiği inancı yaygınlaşmıştı. Bu, özel olarak istenmiyordu, ama önüne geçilmez bir yazgı gibi görülüyordu ve doğrusunu söyleyecek olursak, çok fazla korkuya da yol açmıyordu. Fransızlar döneminin gerçekten de özgürlük getirmiş olan eski anıları köylüler ve küçük burjuvalar arasında yeniden canlanmıştı; burjuvalar söz konusu olduğunda, mali aristokrasi, özellikle Köln'de, Paris merkezli *Crédit Mobilier*'nin ve dolandırıcılık yapan başka Bonapartist şirketlerin ayak oyunlarına çoktan fazlasıyla dâhil olmuştu ve gürültülü bir şekilde ilhak talep ediyordu.*

Ama Ren'in sol yakasının kaybedilmesi, sadece Prusya'nın değil, aynı zamanda Almanya'nın zayıflaması demektir. Ve Almanya daha önce hiç olmadığı kadar bölünmüş durumdaydı. Avusturya ile Prusya, Prusya'nın İtalya savaşındaki tarafsızlığı nedeniyle birbirlerine daha önce hiç olmadığı kadar yabancılaşmıştı; küçük prensler güruhunun gözü, yarı korkulu ve yarı arzulu bir şekilde, yenilenmiş bir Ren Konfederasyonu'nun⁴⁷ koruyucusu olarak Louis-Napoleon'daydı; resmî Almanya'nın durumu buydu. Hem de, parçalanma tehlikesinin önüne sadece bütün ulusun birleşmiş güçlerinin geçebileceği bir anda...

* Marx ve ben, bunun o dönemde Ren bölgesindeki genel ruh hali olduğuna pek çok kez doğrudan doğruya tanık olmuştuk. Ren'in sol yakasındaki sanayiciler, başkalarının yanı sıra bana da, Fransız gümrük tarifesinin sanayilerini ne şekilde etkileyeceğini sormuştu.

47 *Ren Konfederasyonu*: Güney ve Batı Almanya'daki devletlerin, Temmuz 1806'da I. Napoleon'un koruyuculuğu altında hayata geçirilen birliği. Napoleon, Almanya'da böylesi bir siyasal-askeri blok kurmayı, 1805 yılında Avusturya'ya karşı zafer kazanması sayesinde başarmıştı. Başlangıçta 16 Alman devleti ve sonrasında Prusya ile Avusturya dışındaki tüm Alman devletleri bu konfederasyona üye oldu. Ren Konfederasyonu'nun üyeleri fiilen Napoleon Fransa'sının vasallarıydı. Konfederasyon, 1813'te, Napoleon'a bağlı ordunun Almanya'daki yenilgileri sonrasında dağıldı. -*Almanca ed.*

Ama bütün ulusun güçleri nasıl birleştirilecekti? 1848'deki neredeyse hepsi puslu olan girişimlerin başarısızlığa uğraması, ama tam da bu sayede pusun bir kısmını dağıtması sonrasında, açık bulunan üç yol vardı.

Birinci yol, tüm ayrı devletlerin ortadan kaldırılması yoluyla gerçek birleşme yolu, yani açıkça devrimci olan yoldu. Bu yol çok kısa bir süre öncesinde İtalya'da hedefe ulaştırmıştı; Savoy hanedanı devrime katılmış ve bu yolla İtalya'nın tacını elde etmişti. Ama bizim Alman Savoy hanedanımız, yani Hohenzollern hanedanı, ve hatta bu hanedanın Bismarck'ın tarzına sahip olan en atılgan Cavour'ları, bu tür bir gözüpeklik yapma yeteneğinden tümüyle yoksundu. Her şeyi halkın kendisi yapmak zorunda kalırdı; ve Ren'in sol yakası için yürütülecek olan bir savaşta, halk, gerekli olan şeyleri herhalde yapabilirdi. Prusyalıların kaçınılmaz olarak Ren'in diğer yakasına çekilmesi, Ren'deki kalelerde yürütülen savaşın uzayıp gitmesi, Güney Alman prenslerinin bu durumda hiç kuşkusuz gerçekleşecek olan ihaneti, karşısında bütün bir hanedan sisteminin un ufak olacağı bir ulusal hareketi başlatmaya yetebilirdi. O zaman, Louis-Napoleon, kılıcı kınına sokan ilk kişi olurdu. İkinci İmparatorluk, sadece, karşılarında Fransız Devriminin sürdürücüsü, halkların kurtarıcısı olarak görüldüğü gerici devletlerin hasmı olarak kullanılabilirdi. Kendisi devrim sürecinde olan bir halk karşısında elinden bir şey gelmezdi; gerçekten de, zafer kazanan Alman devrimi, bir bütün olarak Fransız imparatorluğunun yıkımını başlatabilirdi. En iyi durumda bunlar olurdu; en kötüsünde, prenslerin hareketi kontrol altına alması halinde, Ren'in sol yakası bir süreliğine Fransa'ya kaptırılır, prenslerin aktif ya da pasif ihaneti bütün dünyaya gösterilir ve Almanya'nın önünde, devrimden, tüm prenslerin kovulma-

sından, birleşik Alman cumhuriyetinin kurulmasından başka çıkış yolu bırakmayacak olan bir durum yaratılırdı.

Dönemin koşulları altında, Almanya'nın birleşmesine götüren bu yola, ancak, Louis-Napoleon Ren sınırındaki savaşı başlatırsa girilebilirdi. Ne var ki, hemen aşağıda değinilecek olan nedenlerle bu savaş gerçekleşmedi. Ama böylece, ulusal birlik sorunu, ertelenemez, çöküş istenmiyorsa bir gecede çözülmek zorunda olan yaşamsal bir sorun olmaktan çıktı. Ulus bir süre bekleyebilirdi.

İkinci yol, Avusturya'nın egemenliği altındaki birlikti. Avusturya, 1815'te, Napoleon Savaşları'nın ona dayattığı daraltılmış ve yuvarlatılmış bir ülke olma durumunu isteyerek korumuştur. Güney Almanya'daki terk etmiş olduğu eski toprakları üzerinde yeniden hak iddia etmemiştir; monarşinin elde kalan çekirdeğine coğrafi ve stratejik açılardan uyum sağlayabilecek olan eski ve yeni toprak parçalarını ilhak etmekle yetinmiştir. Alman-Avusturya ile Almanya'nın geri kalanı arasındaki, II. Joseph'in koruyucu gümrük vergileriyle başlatılan, I. Franz'ın İtalya'daki polis rejiminin keskinleştirdiği, Alman İmparatorluğu'nun çözülmesiyle⁴⁸ ve Ren Konfederasyonu'yla birlikte uç noktaya taşınan ayrılık 1815'ten sonra da fiilen yürürlükte kalmıştır. Metternich, kendi devleti ile Almanya arasına tam bir Çin Seddi kurmuştur. Gümrük vergileri Almanya'nın maddi ürünlerini, sansür ise zihinsel ürünlerini dışarıda tutarken, pasaportlar konusunda çıkarılan sayısız zorluk kişilerin dolaşımını olası en düşük dü-

48 Avusturya'nın Napoleon Fransa'sı tarafından Temmuz 1805'te yenilgiye uğratılması ve Alman İmparatorluğu'ndan ayrıldıklarını ilan eden Alman devletlerinin Ren Konfederasyonu'nu kurması sonrasında, Avusturya İmparatoru I. Franz Ağustos 1806'da Alınan imparatorluk tacını bıraktı; böylece "Alman Ulusunun Kutsal Roma İmparatorluğu"nun varlığı son buldu. -*Almanca ed.*

zeye indirmişti. İçeride, Almanya'da bile benzeri bulunmayan mutlak bir zorbalık, en hafifleri de dâhil olmak üzere her tür siyasal hareketlenmenin önüne geçiyordu. Avusturya böylece Almanya'nın burjuva-liberal hareketinin tümüyle uzağında kalmıştı. 1848'le birlikte en azından düşünsel duvar büyük ölçüde yıkıldı; ama söz konusu yılın olayları ve bunların sonuçları Avusturya'yı Almanya'nın geri kalanına yaklaştırmak için pek uygun değildi; aksine, Avusturya, bağımsız bir büyük güç olma konumunu giderek daha ısrarcı bir şekilde korudu. İşte bu nedenlerle, federasyonun kalelerindeki Avusturyalı askerlerin sevilmesine ve Prusyalı askerlerden nefret edilmesine ve onlarla alay edilmesine rağmen,⁴⁹ ağırlıklı olarak Katoliklerin yaşadığı Güney'de ve Batı'da Avusturya'nın genel olarak popüler olmasına ve saygı görmesine rağmen, belki birkaç küçük ve orta ölçekli Alman devletinin prensleri dışında hiç kimse, Almanya'nın Avusturya egemenliği altındaki bir birliğini ciddiye alınabilir bir seçenek olarak görmüyordu.

Zaten başka türlü olduğu olanaksızdı. Avusturya, romantik imparatorluk hayallerini gizliden gizliye canlı tutmasına rağmen, başka türlü olduğunu kendisi istememişti. Avusturya'nın gümrük hattı zaman içinde Almanya'nın içindeki tek maddi duvar olarak kalmış ve bu nedenle çok daha ciddi bir şekilde hissedilir olmuştu. Bağımsız büyük güç siyaseti, Almanya'nın çıkarlarının, özgül Avusturya çıkarları, yani İtalyan, Macar vb. çıkarları lehine gözden çıkarılması anlamına gelmediği sürece hiçbir anlam taşımıyordu. Avusturya, devrim öncesindeki gibi devrim sonrasında da, Almanya'nın en gerici, mo-

49 Alman Konfederasyonu'nun özellikle Fransa sınırının yakınlarındaki kalelerinin garnizonları, başta Avusturya ve Prusya olmak üzere konfederasyonun daha büyük devletlerinin askerlerinden oluşuyordu. –*Almanca ed.*

dern hareketi en isteksizce izleyen devleti ve dahası, Katolik olma özgül niteliğini koruyan tek büyük güç olarak kalmıştı. Mart sonrasının hükümeti,⁵⁰ din adamlarının ve Cizvitlerin eski yönetimini geri getirme çabalarını ne kadar yoğunlaştırdıysa, bu hükümetin, üçte bir ila ikisi Protestan olan bir ülke üzerinde hegemonya kurması o kadar olanaksızlaştı. Ve son olarak, Almanya'nın Avusturya egemenliği altındaki bir birliğine, ancak Prusya'nın parçalanması yoluyla ulaşılabilirdi. Ama bu, Almanya için aslında hiç de bir talihsizlik anlamına gelmese bile, Prusya'nın Avusturya tarafından parçalanması, devrimin Rusya'daki eli kulağında olan zaferi öncesinde Avusturya'nın Prusya tarafından parçalanması kadar feci bir şey olurdu (ve devrimin zaferi sonrasında Avusturya'nın parçalanması gereksizleşir, çünkü o zaman, gereksiz kılınacak olan Avusturya'nın kendiliğinden bir şekilde parçalanması kaçınılmaz hale gelecektir).

Kısacası, Avusturya'nın kanatlarının altındaki bir Alman birliği romantik bir hayaldi ve küçük ve orta ölçekli Alman devletlerinin prensleri 1863 yılında Avusturya İmparatoru Franz Joseph'i Alman imparatoru ilan etmek için Frankfurt'ta toplandığında böyle olduğu kanıtlandı. Prusya kralının toplantıya katılmaması, imparator komedisinin sefil bir şekilde suya düşmesine yetti.⁵¹

50 *Mart sonrası hükümeti*: Schwarzenberg prensinin, 13 Mart 1848 tarihli Viyana Halk Ayaklanmasıyla başlatılan burjuva-demokratik devrimin yenilgisinden sonra, Kasım 1848'de kurulan gerici hükümeti. –*Almanca ed.*

51 Ağustos 1863'te, Avusturya İmparatoru Franz Joseph'in girişimiyle, Frankfurt'ta, Avusturya'ya ait olan ve bu ülkenin fiili hegemonyasını hedefleyen konfederasyon reformu projesinin görüşüleceği bir Alman prensleri kongresi toplandı. I. Wilhelm bu kongreye katılmayı reddetti. Bazı başka küçük devletlerin de Avusturya'ya eksiksiz destek sunmayı reddetmesi nedeniyle kongre herhangi bir sonuç üretmedi. –*Almanca ed.*

Geriye üçüncü yol kalmıştı: Prusya'nın egemenliği altında birleşme. Ve bu yol da, gerçekten kullanıldığından, bizi spekülasyon alanından çıkarıp, hayli kirli olsa bile daha sağlam olan pratik ya da "reel politika"⁵² zeminine götürür.

Prusya, II. Friedrich'ten beri, Polonya'yı olduğu gibi Almanya'yı da, sadece, koparılabilir olan ne varsa alınacak bir fetih bölgesi olarak görüyordu; ama, pek doğal olarak, bu bölgeyi başkalarıyla paylaşmak gerekiyordu. Prusya'nın "Alman görevi", 1740'tan beri, Almanya'nın başta Fransa olmak üzere yabancı ülkelerle paylaşılmasıydı. "*Je vais, je crois, jouer votre jeu; si les as me viennent, nous partagerons*" (sanırım, oyununuzu oynayacağım; aslar bana gelirse paylaşıyoruz); Friedrich, ilk savaşına giderken, Fransız elçisini {Beauvau} bu sözlerle uğurlamıştı. Prusya, söz konusu "Alman görevi"ne sadık kalarak, 1795'teki Basel Barışı'nda Almanya'ya ihanet etti, bölgesel genişleme sözü karşılığında Ren'in sol yakasını önceden terk etmeyi (5 Ağustos 1796 tarihli anlaşmayla) kabul etti ve imparatorluğa ihanetinin ödülünü Rusya ve Fransa tarafından dikte edilen İmparatorluk Temsilciler Heyeti Temel Kararıyla gerçekten elde etti.⁵³ 1805'te, her seferinde üzerine atladığı Hannover yemi Napoleon tarafından önüne atılır atılmaz müttefikleri Rusya ile Avusturya'ya bir kez daha ihanet etti, ama aptallara özgü kurnazlığına kendisini öylesine kaptırdı ki, sonunda Napoleon'la gerçekten savaşa girdi ve hak ettiği dayağı Jenâda yedi. Bu dayağın etkisi altında kalan III. Friedrich Wilhelm, 1813 ve 1814 zaferlerinden sonra bile, Batı Almanya'daki tüm ileri karakollardan vazgeçmek, Kuzeydoğu

52 *Realpolitik*: Otto von Bismarck'ın hesapçı (pragmatik) politikalarını anlatmak için kullanılan kavram. -çev.

53 Prusya'ya tazminat olarak laikleştirilmiş olan Münster piskoposluk bölgesi ve Batı Almanya'daki bazı başka yerler verilmişti. -çev.

Almanya'ya sahip olmakla yetinmek ve tıpkı Avusturya gibi Almanya'dan mümkün olduğunca geri çekilmek istedi; böyle yapması, Batı Almanya'nın bütününü, Rus ya da Fransız koruması altındaki yeni bir Ren Konfederasyonu'na dönüştürdü. Plan başarıya ulaşmadı; Vestfalya ile Ren ili {*Rheinprovinz*} ve onlarla birlikte yeni bir "Alman görevi", bunları hiç istememesine rağmen krala dayatıldı.

Böylece, ilhaklar (bazı küçük toprak parçalarının satın alınması dışında) bir süreliğine geçmişte kalmıştı. İçeride, *Junker*'lerin {toprak sahibi soyluların} eski bürokratik sistemi adım adım yeniden canlandı; çok zor bir durumdayken anayasa hakkında halka verilmiş olan sözleri tutmamak konusunda kararlılık gösterildi. Ama tüm bunlara rağmen burjuvazi Prusya'da da giderek daha fazla yükseliyordu, çünkü burnu büyük Prusya devleti bile sanayi ve ticaret olmadan artık bir hiçti. Burjuvaziye yavaş yavaş, istemeden, homeopatik {çok düşük} dozlarla iktisadi ödünler vermek zorunda kaldı. Ve bu ödünler, bir açıdan bakıldığında, Prusya'nın "Alman görevi"ni destekleyecek gibi görünüyordu; çünkü Prusya, kendi iki yarısı arasındaki yabancı gümrük hatlarını ortadan kaldırmak için komşu Alman devletlerini gümrük birliğine davet etmişti. Böylece, 1830'a kadar yerine getirilemez bir istek olarak kalan (sadece Hessen-Darmstadt'ın katıldığı), ama sonrasında, siyasal ve toplumsal hareket biraz daha hızlandığında, İç Almanya'nın büyük bölümünü kısa sürede iktisadi açıdan Prusya'ya bağlayan Gümrük Birliği {*Zollverein*} ortaya çıktı. Prusya'ya bağlı olmayan kıyı ülkeleri 1848 sonrasına kadar bu birliğin dışında kalmıştı.

Gümrük Birliği Prusya'nın büyük bir başarısıydı. Bu birliğin, Avusturya'nın etkisini kıran bir zafer anlamına gelmesi,

işin önemsiz kısmıydı. Asıl önemli olan şey, orta ölçekli ve küçük devletlerin burjuvazisini, bir bütün olarak, Prusya'nın yanına çekmesiydi. Saksonya dışında, sanayisi Prusya'dakine yaklaşacak kadar gelişmiş olan herhangi bir Alman devleti bulunmuyordu; bu durum, sadece doğal ve tarihsel ön koşulların değil, aynı zamanda gümrük alanının ve iç pazarın daha büyük olmasının ürünüydü. Gümrük Birliği genişledikçe ve küçük devletleri söz konusu iç pazarın içine aldıkça, bu küçük devletlerin müstakbel burjuvaları Prusya'yı iktisadi ve ardından aynı zamanda siyasal liderleri olarak görmeye daha fazla alıştı. Ve profesörler, burjuvaların şarkısına tempo tuttu. Berlin'de, Hegelciler, Prusya'nın kaderinde Almanya'nın başına geçmenin bulunduğunu felsefi olarak kurgulamıştı; Heidelberg'de, başta Häusser ve Gervinus olmak üzere Schlosser'in öğrencileri bunu tarihsel olarak gösterdi. Pek doğal olarak, bunun ön koşulu, Prusya'nın bütün siyasal sistemini değiştirmesi, burjuvazinin ideologlarının taleplerini yerine getirmesiydi.*

Ne var ki, örneğin Piemonte'nin ulusal ve anayasal hareketin başına geçmesi sonrasında İtalyan burjuvazisinin bu devleti lider devlet olarak kabul etmesinden farklı olarak, tüm bunlar, Prusya devletine yönelik özel bir sempatinin ürünü değildi. Aksine, bu, istemeden gerçekleşmişti ve burjuvalar Prusya'yı en küçük bela sayıyordu, çünkü Avusturya onları kendi pazarının dışında tutuyordu ve Prusya, Avusturya'yla karşılaştırıldığında, sırf mali konulardaki cimriliği nedeniyle

* 1842 tarihli *Rheinische Zeitung* Prusya hegemonyası sorununu bu bakış açısıyla ele almıştı. Gervinus, daha 1843 yazında Ostende'de bana şunu söylemişti: Prusya, Almanya'nın başına geçmek zorunda; ama bunun üç şartı var: Prusya bir anayasa sunmalı, basın özgürlüğü sağlamalı ve daha net bir dış politika benimsemeli.

bile, hâlâ belirli bir burjuva karakterine sahipti. Prusya'yı diğer büyük devletlerin önüne geçiren iki iyi kurum vardı: Genel askerlik yükümlülüğü ve zorunlu genel eğitim. Bu kurumları aşırı sıkıntılı dönemlerinde devreye sokmuş ve daha iyi günlerde, bazı durumlarda tehlike yaratan karakterlerinden yoksun bırakmak için bunları uygulamada savsaklamakla ve kasıtlı bir şekilde bozmakla yetinmişti. Ama kâğıt üzerindeki varlıklarını sürdürüyorlardı ve Prusya, böylece, halk kitlelerinde uyuklamakta olan potansiyel enerjiyi, günün birinde, aynı nüfusa sahip olan herhangi bir başka yerde erişilemeyecek bir derecede açığa çıkarma olanağını elde etmişti. Burjuvazi her iki kurumun da içindeydi; bir yıllık yükümlülerin, yani burjuvaların oğullarının kişisel hizmet yükümlülükleri, 1840 yılı civarında, özellikle de o dönemde tüccar ve sanayici çevrelerinden gelen *Landwehr*⁵⁴ subayları orduda pek önemsenmediğinden, rüşvet yoluyla kolayca ve hayli ucuza savuşturulabiliyordu. Ve zorunlu eğitimin ürünü olarak belirli bir miktarda temel bilgiye sahip olan kişilerin sayısının Prusya'da kesinlikle daha yüksek olması burjuvazi için fazlasıyla yararlıydı; hatta, bu sayı, büyük sanayinin ilerlemesiyle birlikte, sonunda yetersiz hale geldi.* Her iki kurumun kendilerini ağır vergilerle ifade eden yüksek maliyetlerinden⁵⁵ asıl olarak küçük burjuvazi yakınıyordu; yükselmekte olan

* *Kulturkampf* {"kültür savaşı": 1871-1878 yıllarında Prusya/Alman İmparatorluğu ile Roma Katolik Kilisesi arasında yürütülen mücadele} döneminde bile, Ren bölgesinden fabrikatörler, başka açılardan yetkin olan işçileri yeterli okul eğitiminden yoksun olmaları nedeniyle ustabaşı yapamadıklarından dolayı bana yakınmıştı. Bu söyledikleri özellikle Katoliklerin bulunduğu yöreler için geçerliydi.

54 Bkz. 13. dipnot. -çev.

55 Engels burada sayfa kenarına şöyle yazmıştı: "Burjuvazi için ortaokullar". -*Almanca ed.*

burjuvazi, gerçekten de sıkıntı yaratan, ama geleceğin büyük gücü olmak için kaçınılmaz olan maliyetlerin artan kârlarla fazlasıyla karşılanacağı hesabını yapıyordu.

Kısacası, Alman burjuvaları, Prusya'nın sevimliliği hakkında herhangi bir yanılsamaya sahip değildi. Eğer Prusya hegemonyası 1840'tan itibaren onlar arasında saygınlık kazandıysa, bu, sadece, Prusya burjuvazisinin, daha hızlı iktisadi gelişiminin ürünü olarak, iktisadi ve siyasal açılardan Alman burjuvazisinin başına geçmesi nedeniyle ve bunu yapması ölçüsünde, Prusya denetimindeki Kuzey'in Camphausen'lerinin, Hansemann'larının ve Milde'lerinin, eski anayasal Güney'in Rotteck'lerini ve Welcker'lerini, tüccarlarla fabrikatörlerin, avukatlarla profesörleri gölgede bırakmaları nedeniyle ve bunu yapmaları ölçüsünde gerçekleşmişti. Gerçekten de, 1848'in hemen öncesindeki yıllarda, başta Ren bölgesindekiler olmak üzere Prusya liberalleri arasında, Güney'in kantoncu liberalleri arasında hiç görülmeyen bir devrimci hava vardı.⁵⁶ 16. yüzyıl sonrasının en iyi iki siyasal halk şarkısı, yani Belediye Başkanı Tschech ve Droste-Fischering baronunun karısı hakkındaki şarkılar⁵⁷ o dönemde ortaya çıktı; bu şarkıların kötücüllükleri, 1846'da bunları neşeyle söylemiş olan bugünün yaşlılarını dehşete düşürüyor:

56 Engels, Almanya'nın, özerk kantonlara bölünmüş olan İsviçre'ye benzer bir federal devlete dönüştürülmesini isteyen liberalleri kastediyor. –*Almanca ed.*

57 Belediye Başkanı Tschech hakkındaki şarkı 1844 yılında ortaya çıktı. 1841'e kadar Starkow'un belediye başkanı olan Tschech, 26 Temmuz 1844'te IV. Friedrich Wilhelm'e iki el ateş etmiş ama hedefini tutturamamıştı. Droste-Fischering baronunun karısı hakkındaki şarkı, 1845 yılında, Trier'de bulunan ve o yıllarda ziyaret edilen "kutsal kaya" hakkındaki bir parodi olarak ortaya çıkmıştı. –*Almanca ed.*

*Hatte je ein Mensch so'n Pech
Wie der Bürgermeister Tschech,
Daß er diesen dicken Mann
Auf zwei Schritt nicht treffen kann!*

Var mıydı gören
Belediye Başkanı Tschech'ten şanssızını,
İki adım öteden
Vuramamıştı bu şişko adamı!

Ama bütün bunlar kısa sürede değişecekti. Şubat Devrimi geldi ve onu Viyana'daki Mart Günleri ile 18 Mart'taki Berlin Devrimi izledi. Burjuvazi, ciddi bir şekilde savaşmadan zafer kazanmıştı; ciddi savaş geldiğindeyse onu hiç istememişti. Çünkü, daha yakın geçmişte dönemin sosyalizmiyle ve komünizmiyle (özellikle Ren bölgesinde) cilveleşmiş olan burjuvazi, şimdi, birdenbire, sadece tek tek işçileri değil, bir işçi *sınıfını*, henüz yarı rüyada olsa bile adım adım uyanan, en iç doğası bakımından devrimci olan bir proletaryayı ortaya çıkardığını fark etmişti. Ve her yerde zaferi burjuvazi için kazanmış olan bu proletarya, daha o dönemde, özellikle Fransa'da, bir bütün olarak burjuva düzeninin varlığıyla bağdaşamayacak talepler ileri sürmüştü; Paris'te, bu iki sınıf arasındaki ilk korkunç savaş 23 Haziran 1848'de patlak vermişti; dört günlük muharebe sonrasında proletarya yenilgiye uğramıştı. Bu andan itibaren burjuvazinin kitlesi Avrupa'nın her yerinde gericiliğin safına geçti, işçilerin yardımıyla daha yeni devirdiği mutlakçı bürokratlarla, feodallerle ve din adamlarıyla, toplumun düşmanlarına, yani aynı işçilere karşı ittifak kurdu.

Bu, Prusya'da, burjuvazinin kendi seçilmiş temsilcilerini yüzüstü bırakması ve Kasım 1848'de hükümet tarafından dağıtılmalarını gizliden gizliye ya da açıkça sevinç için-

de seyretmesi biçiminde gerçekleşti. *Junker*'lerin bu andan itibaren on yıl boyunca Prusya'ya kök salan bürokratik bakanlar kurulu, ülkeyi anayasal biçimler altında yönetmek zorunda kalsa bile, bunun öcünü, daha önce Prusya'da bile görülmemiş zorluk çıkarmalar ve engellemeler içeren ve herkesten çok burjuvaziye sıkıntı çektiren bayağı bir sistemle aldı.⁵⁸ Burjuvazi ise tövbekâr bir şekilde kendi içine kapanmış, üzerine yağın tekme ve tokatları geçmişteki devrimci arzularının cezası olarak uysallıkla sineye çekmişti ve adım adım, gelecekte dile getireceği şeyi düşünmeyi öğreniyordu: Köpeğiz işte!

Ardından naiplik geldi. Manteuffel, krala bağlılığını kanıtlamak için, tıpkı Puttkamer'in bugün *Der Sozialdemokrat*'ın bürosuna yaptığı gibi, veliahtı, yani bugünkü imparatoru {I. Wilhelm} ajanlarla kuşatmıştı. Veliaht naip olduğunda, Manteuffel doğal olarak hemen kapı dışarı edildi ve Yeni Dönem başladı.⁵⁹ Değişen tek şey dekordu. Prens naip, lütfederek, burjuvazinin yeniden liberal olmasına izin verdi. Burjuvalar bu izni sevinçle kullandı, ama bunu yaparken, ipleri artık ellerine aldıklarını, Prusya devletinin onların sözünü dinlemek zorunda olduğunu sandılar. Ne var ki, dalkavukların

58 Prusya'da 1 Kasım 1848'de karşıdevrimci Brandenburg-Manteuffel Bakanlar Kurulu iktidara gelmiş, Kasım 1850'de bunun yerini alan Manteuffel Bakanlar Kurulu Kasım 1858'e kadar ülkeyi yönetmişti. -çev.

59 Prusya Kralı IV. Friedrich Wilhelm'in onulmaz zihinsel hastalığı nedeniyle kardeşi Prusya Prensi Wilhelm 1857'de onun vekilliğine atanmış ve Ekim 1858'de naipliğe getirilmişti. (IV. Friedrich Wilhelm'in Ocak 1861'de ölmesinin ardından Prens Naip I. Wilhelm adıyla Prusya kralı oldu.) Prens naip, 1858'de Manteuffel Kabinesini görevden aldı ve ılımlı liberalleri iktidara getirdi. Burjuva basını bu süreci aşırı coşkulu bir şekilde karşılayarak *Yeni Dönem* diye adlandırdı. Gerçekte, Wilhelm'in politikası sadece Prusya monarşisinin ve *Junker*'lerin iktidardaki konumlarını sağlamlaştırmaya yaradı. Yeni Dönem, fiilen, Eylül 1862'de iktidara gelen Bismarck'ın diktatörlüğünün yolunu açtı. -*Almanca ed.*

deyimiyle “etkili çevreler”in niyeti hiçbir şekilde bu değildi. Ordunun yeniden örgütlenmesi, liberal burjuvazinin Yeni Dönem karşılığında ödeyeceği bedel olacaktı. Hükümet, bununla, 1816 yılı civarında olağanlaşmış bulunan düzeydeki bir genel askerlik yükümlülüğünün hayata geçirilmesinden başka bir şey istemiş olmuyordu. Liberal muhalefet açısından bakıldığında, buna karşı, Prusya’nın otoritesi ve Alman görevi hakkındaki kendi sözleriyle çelişmeyecek herhangi bir şey söylemek kesinlikle olanaksızdı. Ama liberal muhalefet, bu konudaki onayına, iki yıllık yasal azami hizmet süresi şartını ekledi. Bu, aslında tümüyle akla uygundu; ne var ki, bunun dayatılıp dayatılamayacağı, ülkenin liberal burjuvazisinin bu şartı sonuna kadar, malını ve canını tehlikeye atarak savunmaya hazır olup olmadığı tartışmalıydı. Hükümet kararlı bir şekilde üç yıllık hizmet süresinde, kamara ise iki yıllık hizmet süresinde ısrarcı oldu; anlaşmazlık çıktı. Ve askerî sorun hakkındaki bu anlaşmazlıkla birlikte dış politika bir kez daha iç politika için de belirleyici hale geldi.

Prusya’nın, Kırım ve İtalya savaşlarındaki tutumuyla, gördüğü son saygı kalıntılarını da yitirdiğini gördük. Ordunun kötü durumu bu sefil politikaya kısmi bir mazeret sağlamıştı. 1848 öncesinde bile sınıfların onayı olmadan yeni vergilerin koyulması ya da borçların alınması mümkün olmadığından ve sınıfları bu amaçlar doğrultusunda bir araya getirmek de istenmediğinden, ordu için elde hiçbir zaman yeterli para bulunmuyordu ve sınırsız pntilik orduyu tümüyle yıkıma uğratmıştı. III. Friedrich Wilhelm döneminde hüküm süren geçit töreni ve kıyafet merakı bunların üzerine tüy dikmişti. Bu geçit töreni ordusunun 1848’de Danimarka’daki muharebe alanlarında sergilediği çaresizliğin düzeyi Waldersee

Kontu'nun yazdıklarından anlaşılabilir. 1850'deki seferberlik tam bir fiyaskoydu; her şey eksikti ve elde bulunanların çoğu işe yaramaz durumdaydı.⁶⁰ Gerçi kamaralar tarafından para tahsis edilmesi yoluyla yardımcı olunmuştu; ordu eski miskinlikten koparılmıştı, sahadaki hizmetler en azından büyük ölçüde geçit töreni hizmetlerinin yerini almıştı. Ama ordunun gücü hâlâ 1820 civarındakiyle aynıydı; oysa, başta Fransa olmak üzere, tam da şimdi tehlike kaynağı olan diğer büyük güçler, askerî güçlerini ciddi ölçülerde artırmıştı. Bu arada Prusya'da genel askerlik yükümlülüğü vardı; her Prusyalı kâğıt üzerinde askerdi ve nüfusun 10¹/₂ milyondan (1817) 17³/₄ milyona (1858) yükselmiş olmasına karşılık, ordunun ölçeği, askerliğe elverişli insanların üçte birinden fazlasını silah altına almak ve eğitmek için yetersizdi. Hükümet şimdi ordunun neredeyse tamamı tamamına 1817'den beri gerçekleşen nüfus artışına karşılık gelecek miktarda güçlendirilmesini istiyordu. Ama hükümetten Almanya'nın başına geçmesini, Almanya'nın dışarıdaki otoritesini korumasını ve uluslar arasındaki saygınlığını yeniden kazandırmasını isteyip duran liberal temsilciler, tam da bu insanlar, cimrilik ediyor, pazarlık yapıyor ve iki yıllık hizmet süresine dayanmayan hiçbir şeyi onaylamak istemiyordu. Peki ama, bu kadar inatçı bir şekilde dayattıkları arzularını hayata geçirmelerini sağlayacak güçleri var mıydı? Halk ya da en azından burjuvazi, eyleme geçmeye hazır bir şekilde arkalarında duruyor muydu?

Tam tersine, burjuvazi, Bismarck'la yürüttükleri sözlü mücadeleleri sevinçle karşılamakla birlikte, gerçekte, bilinçli bir şekilde olmasa bile fiilen, Prusya'daki kamara çoğunluğunun

60 Engels, 1848'de Danimarka Krallığı ile Alman Konfederasyonu'na bağlı devletler arasında çıkan ve Danimarka'nın yengisiyle sonuçlanan Birinci Schleswig-Holstein Savaşı'ndan söz ediyor. -çev.

siyasetini hedef tahtasına yerleştiren bir hareketi örgütlüyordu. Danimarka'nın Holstein'daki yapılanmaya müdahaleleri, Schleswig'deki zorla Danimarkalılaştırma girişimleri Alman burjuvazisini çileden çıkarıyordu. Büyük güçlerin zorbalığına uğramaya alışkındı; ama küçük Danimarka'nın tekmeleme maruz kalmak onda öfke uyandırıyordu. Ulusal Birlik {*Nationalverein*}⁶¹ kuruldu; bunun gücü tam da küçük devletlerin burjuvazisinden geliyordu. Tepeden tırnağa liberal olan Ulusal Birlik, her şeyden önce, (eğer mümkünse liberal, ama zorunda kalınırsa her zamanki gibi bir) Prusya'nın liderlik edeceği ulusal birliği istiyordu. Sonunda harekete geçilmesi, Almanların dünya pazarında ikinci sınıf insanlar olma sefil durumuna son verilmesi, Danimarka'ya dayak atılması, Schleswig-Holstein'da büyük güçlere dış gösterilmesi, Ulusal Birlik'in başlıca talepleri idi. Bu arada, Prusya'nın başa geçmesi talebi, şimdi, 1850'ye kadar ona hâlâ içkin olan bütün o belirsizliklerden ve bulanıklıklardan arınmıştı. Avusturya'nın Almanya'nın dışına atılmasının, küçük devletlerin egemenliğine gerçekten son verilmesi anlamına geldiği ve bu ikisinin, sivil savaş yaşanmadan ve Almanya bölünmeden elde edilemeyeceği kesin olarak biliniyordu. Ama iç savaştan artık korkulmuyordu ve bölünme, Avusturya'nın gümrük duvarından çıkan sonuçtan başka bir şey değildi. Almanya'nın sanayisi ve ticareti öyle bir düzeye yükselmiş, dünya pazarına yayılan Alman ticaret şirketleri ağı öylesine büyümüş ve yoğunlaşmıştı ki, yurt içinde küçük devletlere bölünmüşlüğe ve yurt dışında haklardan ve korumadan yoksunluğa katlanmak artık mümkün değildi. Ve Alman burjuvazisinin bugüne kadar

61 Eylül 1859'da kurulan ve Avusturya dışındaki Alman devletlerinin Prusya hegemonyası altında birleşmesini amaçlayan birlik. -çev.

sahip olduğu en güçlü siyasal örgüt Berlinli temsilcilere fiilen güvensizlik oyu vermişken, söz konusu temsilciler hizmet süresi üzerinden pazarlık ediyordu!

Bismarck'ın iç politikaya aktif bir şekilde müdahale etmeye hazırlandığı sıradaki durum buydu.

Bismarck, Fransız maceracı taht iddiacısından Prusyalı taşra beyine⁶² ve Alman öğrenci topluluğu üyesine tercüme edilmiş olan Louis-Napoleon'dur. Tıpkı Louis-Napoleon gibi Bismarck da, fazlasıyla pratik zekâ sahibi ve fazlasıyla kurnaz bir adam, başka koşullar altında New York borsasında Vanderbilt'lerle ve Jay Gould'larla rekabet edebilecek olan doğuştan ve açığöz bir iş adamıdır; nitekim, kendi küpünü de güzelce doldurdu. Ama pratik yaşam alanındaki bu gelişkin zekâyâ, sıklıkla, ona karşılık gelen bir ufuk darlığı eşlik eder ve Bismarck bu konuda Fransız selefini gölgede bırakır. Çünkü, Louis-Napoleon, serserilik döneminde (bu döneme de uygun düşen) "Napoleon'a özgü fikirler"ini⁶³ kendisi geliştirmişken, Bismarck, göreceğimiz üzere, kendisine ait bir siyasal fikrin zerresini bile hiçbir zaman ortaya çıkarmamış, aksine, sadece, başkalarının hazır fikirlerini kendisine uya-cak şekilde bir araya getirmişti. Ama tam da bu dar kafalılık onun şansıydı. Bunun yokluğunda, bütün bir dünya tarihini Prusya'ya özgü bakış açısıyla ele almayı hiçbir zaman başaramazdı; ve eğer tümüyle Prusya'ya özgü olan dünya görüşünde gün ışığının içeri sızmasına izin veren bir delik olsaydı, görevinin bütünü hakkında kuşkuya düşerdi ve şanı son bulurdu. Kuşkusuz, dışarıdan dikte edilmiş olan özel görevini

62 *Krautjuncker*: Prusya'nın büyük feodal toprak sahipleri için kullanılan aşağılayıcı bir sözcük. -çev.

63 Louis Bonaparte'in 1839'da Paris'te yayımlanan *Des idées napoléoniennes* {Napoleon'a Özgü Fikirler} adlı kitabına gönderme yapılıyor. -*Almanca ed.*

kendi tarzıyla yerine getirdiğinde, dağarcığını da tüketmişti; akla uygun fikirlerden mutlak yoksunluğu ve kendi yaratmış olduğu tarihsel durumu kavrama yeteneğinin bulunmaması nedeniyle hangi taklaları atmak zorunda kaldığını göreceğiz.

Eğer Louis-Napoleon, kendi geçmişi sayesinde, araç seçiminde ince eleyip sık dokumamaya alıştıysa, Bismarck da Prusya'nın politika tarihinden, özellikle de Büyük Seçmen Prens'in {Fridrich Wilhelm} ve II. Friedrich'in politikalarından, politikada daha az ilkel davranmayı öğrenmiş ve bu arada, böyle yaparak vatanın geleneğine sadık kaldığı yüceltici bilincini koruyabilmişti. İş zekâsı, ona, *Junker*'lere özgü arzularını gerektiğinde bastırmayı öğretmişti; görüldüğü kadarıyla artık gerekmediğinde, bu arzular yeniden keskin bir şekilde ortaya çıkmıştı; bu, elbette, çöküşün bir işaretiydi. Onun siyasal yöntemi, öğrenci topluluğu üyelerinin yöntemi; öğrenci birahanesi adabının birahanelerde paçayı kurtarmak için başvurulmuş gülünç sözcüğüne yorumunu, kamarada tümüyle laubali bir şekilde Prusya anayasası için kullanıyordu; diplomasiye getirdiği yeniliklerin tümünü öğrenci topluluklarından ödünç almıştır. Ne var ki, eğer Louis-Napoleon belirleyici anlarda sıklıkla kararsızlık yaşıyorsa, örneğin 1851'deki hükümet darbesi sırasında başladığı şeyi bitirmesi için Morny ona somut olarak şiddet uygulamak zorunda kaldıysa ve 1870 savaşının arifesindeki kararsızlığı durumunu bütünüyle zora soktuysa, Bismarck'ın başına bunun hiçbir zaman gelmediğini kabul etmek gerekir. İradesi, Bismarck'ı hiçbir zaman yüzüstü bırakmadı; çoğu zaman da açık zorbalığa dönüştü. Ve başarılarının sırrı her şeyden önce burada yatıyor. Almanya'da egemen olan sınıfların tümü, hem *Junker*'ler hem de burjuvalar, son enerji kalıntılarından

bile öylesine yoksun kalmış, “eğitimli” Almanya’da irade sahibi olmamak öylesine gelenekselleşmiştir ki, aralarındaki gerçekten de hâlâ bir iradeye sahip olan tek adam, tam da bu sayede, en büyük adamları ve hepsinin üstündeki zorba oldu; o emrettiğinde, yanlış olduğunu düşünseler bile, kendi deyimleriyle “köpek gibi itaat etmeye” hazırlar. Kuşkusuz, “eğitimsiz” Almanya’da henüz bu noktaya gelinmedi; işçi nüfusu, Bismarck’ın güçlü iradesinin de başa çıkamadığı bir iradeye sahip olduğunu gösterdi.

Altmark’lı *Junker*’imizin önünde parlak bir kariyer duruyordu; harekete geçmek için gereken cesarete ve akla sahip olması yeterliydi. Louis-Napoleon, burjuvazinin idolü haline gelmesini, tam da, onların parlamentosunu dağıtmakla birlikte kârlarını artırmış olmasına borçlu değil miydi? Ve Bismarck, burjuvaların sahte Napoleon’a fazlasıyla hayran olmalarına yol açan ticari yeteneklerin aynalarına sahip değil miydi? Louis Napoleon nasıl Fould’unun peşine takıldıysa o da Bleichröder’inin peşine takılmamış mıydı? 1864 yılında, Almanya’da, kamaradaki, hizmet süresini kırpma isteyen burjuva temsilcileri ile dışarıda bulunan Ulusal Birlik’teki, ne pahasına olursa olsun ulusal eylemler isteyen, orduyu gerekli kılan eylemler isteyen burjuvalar arasında bir çelişki yok muydu? Bu çelişki, 1851 yılında, Fransa’da, kamaradaki, cumhurbaşkanının gücünü kontrol altında tutmak isteyen burjuvalar ile dışarıdaki, huzur ve güçlü hükümet isteyen, ne pahasına olursa olsun huzur isteyen burjuvalar arasında var olan ve Louis-Napoleon’un parlamentodaki yaygaracıları dağıtarak ve burjuva kitesine huzur vererek çözdüğü çelişkiye fazlasıyla benzemiyor muydu? Almanya’daki durum ceturca bir hamle için çok daha güvenilir değil miydi? Yeniden

örgütlenme planı uygulanmaya hazır bir şekilde burjuvazi tarafından sağlanmamış mıydı ve burjuvazinin kendisi, yüksek sesle, planını hayata geçirecek, Avusturya'yı Almanya'nın dışında bırakacak ve küçük devletleri Prusya'nın egemenliği altında birleştirecek olan enerjik bir Prusyalı devlet adamı talep etmiyor muydu? Ve bunlar Prusya anayasasına biraz kaba davranılmasını, kamaranın içindeki ve dışındaki ideologların hak ettikleri şekilde kenara itilmesini gerektirdiğine göre, Louis Bonaparte gibi genel oy hakkına yaslanılamaz mıydı? Genel oy hakkının getirilmesinden daha demokratik bir şey var mıydı? Louis-Napoleon, doğru bir şekilde kullanılması durumunda bunun tümüyle risksiz olduğunu göstermemiş miydi? Ve tam da bu genel oy hakkı, burjuvazinin dikbaşı çıkması durumunda, büyük halk kitlelerine başvurma, yeni ortaya çıkan toplumsal hareketle birazcık cilveleşmenin aracını sunmuyor muydu?

Bismarck harekete geçti. Yapılması gerekenler, Louis-Napoleon'un hükümet darbesini tekrarlamak, Alman burjuvazisinin gerçek güç ilişkilerini elle tutulur bir açıklıkla görmesini sağlamak, kendisi hakkında ürettiği liberal yanılgıları zor yoluyla gidermek, ama Prusya'nın istekleriyle örtüşen ulusal taleplerini hayata geçirmektir. Harekete geçmek için ilk tutamağı Schleswig-Holstein sundu. Dış politikanın alanı hazır durumdaydı. Rus çarı {II. Aleksandr}, Bismarck'ın 1863'te Polonyalı isyancıların karşısına çıkarak sunduğu uşaklık hizmetleri sayesinde kazanılmıştı; Louis-Napoleon da ikna edilmişti ve Bismarck'ın planlarını sessizce kolaylaştırmadığı yerlerdeki kayıtsızlığını, çok sevdiği "ulusallık ilkesi"yle mazur gösterebildi; İngiltere'de Palmerston başbakandı, ama bücür Lord John Russell'ı, sadece bu görevinde kendisini çok

daha gülünç duruma düşürmesi için dışişleri bakanlığına getirmişti. Buna karşılık Avusturya, Almanya üzerindeki egemenlik konusunda Prusya'nın rakibiydi ve tam da bu koşullar altında ayağının Prusya tarafından kaydırılmasına izin vermezdi, çünkü 1850'de ve 1851'de Schleswig-Holstein'da İmparator Nikolay'ın uşağı olarak gerçekten de Prusya'dan bile daha bayağı bir şekilde hareket etmişti. Dolayısıyla durum fazlasıyla elverişliydi. Bismarck Avusturya'dan ne kadar nefret ederse etsin, Avusturya bunun acısını Prusya'dan çıkarmayı ne kadar isterse istesin, Danimarka Kralı VII. Frederik öldüğünde, Danimarka'ya birlikte (Rusya'nın ve Fransa'nın örtülü izniyle) müdahale etmekten başka seçenekleri kalmamıştı. Avrupa tarafsız kaldığı sürece başarıya ulaşacakları başından belliydi; böyle oldu, dükalıklar fethedildi ve barış yapıldığında {Danimarka tarafından} bırakıldılar.⁶⁴

Prusya'nın bu savaştaki ikincil amacı, 1850'den beri yeni ilkelerle eğitilen ve 1860'ta yeniden örgütlenip güçlendirilen ordusunu düşmanın önünde sınamaktı. Ordu, tüm beklentilerin ötesine geçti; hem de çok farklı savaş durumlarında. Lyngby'deki (Jylland) çarpışma, iğneli kurmalı tüfeğin ağızdan dolma tüfekten çok daha üstün olduğunu ve nasıl kullanılması gerektiğinin bilindiğini kanıtladı, çünkü bir setin arkasında mevzilenen 80 Prusyalı, hızlı ateşleriyle, kendilerinin üç katı kadar Danimarkalıyı kaçırmak zorunda bıraktı. Aynı zamanda, Avusturyalıların, İtalya savaşlarından ve Fransızların savaş sanatından, sadece, ateş açmanın işe yaramadığı, gerçek askerin

64 Avusturya ile Prusya'nın 1864 yılında Danimarka'ya açtığı savaş sırasında Fransa ile Rusya ilk iki ülke yararına tarafsız kalmıştı; Danimarka ordusunun yenilgiye uğratılması sonrasında 30 Ekim 1864'te Viyana'da imzalanan barış antlaşmasında Avusturya ile Prusya'ya ait oldukları ilan edilen Schleswig ile Holstein, 1866'daki Avusturya-Prusya Savaşı'nın ardından Prusya'ya bağlandı. -çev.

düşmanı hemen süngüyle püskürtmek zorunda olduğu dersi-
ni çıkardıklarını fark etme fırsatı bulundu ve kuyruktan dol-
ma silahların namlularının karşısındaki bir düşmandan daha
tercih edilesi bir taktik beklenemeyeceğinden bu bilgi kulağa
küpe edildi. Ve Avusturyalıları mümkün olan en kısa sürede
buna pratikte ikna olacak duruma getirmek için, barış antlaş-
masında dükalıklar Avusturya ile Prusya'nın ortak egemenli-
ği altına sokuldu, yani, art arda çatışmalar üretmek zorunda
olan ve böylece bu tür bir çatışmayı Avusturya'ya vuracağı bü-
yük darbe için ne zaman kullanacağını tümüyle Bismarck'ın
tercihine bırakan tam anlamıyla geçici bir durum yaratıldı.
Elverişli bir durumu, Bay von Sybel'in deyiimiyle "acımasızca
sonuna kadar kullanmak" Prusya'nın siyasal geleneği oldu-
ğundan, Almanların Danimarka'nın baskısından kurtarılması
bahanesiyle, Kuzey Schleswig'li yaklaşık 200.000 Danimarka-
lının da Almanya'ya bağlandığı apaçıktı. Eli boş dönen kişiye,
küçük devletlerin ve Alman burjuvazisinin Schleswig-Holste-
in için taht adayı olan Augustenburg Dükü'ydü.

Bismarck böylece dükalıklarda Alman burjuvazisinin is-
teklerini onlara rağmen yerine getirmişti. Danimarkalıları
kovmuş, yabancı ülkelere meydan okumuştı ve yabancı ül-
keler kımıldamamıştı. Ama dükalıklar, kurtarılır kurtarıl-
maz, fethedilmiş topraklar muamelesi gördü, ne istedikleri
sorulmak bir yana hiç duraksamadan Avusturya ile Prusya
arasında geçici olarak paylaşıldılar. Prusya yeniden bir bü-
yük güç olmuştu ve Avrupa arabasının yedek lastiği olmak-
tan çıkmıştı; burjuvazinin ulusal isteklerinin yerine geti-
rilmesi doğrultusunda fazlasıyla yol alınmıştı, ama seçilen
yol, burjuvazinin liberal yolu değildi. Dolayısıyla Prusya'nın
askerî anlaşmazlığı sürüyor, hatta giderek daha çözülemez

hale geliyordu. Bismarck'ın oyununun ikinci perdesinin açılması gerekiyordu.

Danimarka savaşı ulusal isteklerin bir bölümünü yerine getirmişti. Schleswig-Holstein "kurtarılmış", Almanya'nın Danimarka karşısında küçük düşürülmesinin büyük güçler tarafından onaylandığını kayıt altına alan Varşova ve Londra protokolleri yırtılarak önlerine atılmıştı ve gıklarını çıkarmamışlardı. Avusturya ile Prusya yeniden yan yana gelmişti, bu ikisinin askerleri omuz omuza zafer kazanmıştı, ve artık hiçbir hükümdar Alman topraklarına dokunmayı aklına getirmiyordu. Louis-Napoleon'un bu zamana kadar başka uğraşlar (İtalya devrimi, Polonya ayaklanması, Danimarka'daki karışıklıklar, son olarak Meksika seferi) tarafından arka plana itilen Ren arzularının tatmin edilme şansı kalmamıştı. Dolayısıyla, muhafazakâr bir Prusyalı devlet adamı için, dış politika açısından bakıldığında, dünyanın durumu tam isteneceği gibiydi. Ama Bismarck 1871'e kadar hiçbir zaman muhafazakâr olmamıştı, 1871'de muhafazakârlıktan her zamankinden daha da uzaktı ve Alman burjuvazisi hiçbir şekilde tatmin olmamıştı.

Alman burjuvazisi geçmişte olduğu gibi tanıdık çelişkinin pençesindeydi. Bir yandan, kendisi, yani liberal kamara çoğunluğu tarafından seçilmiş bir bakanlar kurulu için mutlak siyasal iktidar istiyordu; ve böylesi bir bakanlar kurulu, iktidardaki yeni konumunun kesin olarak kabul görmesine kadar, taht tarafından temsil edilen eski sisteme karşı on yıllık bir mücadele yürütmek zorunda kalırdı. Ama diğer yandan, Almanya'nın, sadece zor yoluyla, yani sadece gerçek bir diktatörlük tarafından hayata geçirilebilecek olan devrimci bir dö-

nüşümünü talep ediyordu. Ve bu arada, burjuvazi, 1848'den itibaren, art arda, her belirleyici anda, bunların ikisi şöyle dursun, birini ya da diğerini hayata geçirmek için gerekli olan enerjinin zerresine bile sahip olmadığını kanıtlamıştı. Siyasette sadece iki belirleyici güç vardır: Örgütlü devlet gücü, yani ordu, ve halk kitlelerinin örgütsüz, yalın gücü. Burjuvazi, kitlelere başvurmayı 1848'de bırakmıştı; mutlakçılıktan çok onlardan korkuyordu. Ordu ise hiçbir şekilde onun elinin altında değildi. Ama Bismarck'ın elinin altındaydı.

Bismarck, anayasa hakkındaki anlaşmazlık henüz sürerken, burjuvazinin parlamenter talepleriyle sonuna kadar mücadele etmişti. Ama burjuvazinin ulusal taleplerini hayata geçirme arzusuyla yanıp tutuşuyordu; ne de olsa bunlar Prusya'nın politikasının en gizli içten arzularıyla örtüşüyordu. Şimdi, burjuvazinin istediğini bir kez daha ona rağmen yaptığına, burjuvazinin formüle ettiği şekliyle Almanya'nın birliğini hayata geçirdiğine göre, anlaşmazlık kendiliğinden bir şekilde son bulmuş oluyordu ve Bismarck'ın tıpkı örnek aldığı Louis-Napoleon gibi burjuvazinin idolü olması kaçınılmazdı.

Burjuvazi ona hedefi, Louis-Napoleon ise hedefe götüren yolu sunmuştu; Bismarck'a kalan tek iş uygulamaydı.

Prusya'yı Almanya'nın başına geçirmek için, sadece Avusturya'yı zor yoluyla Alman Konfederasyonu'ndan atmak değil, aynı zamanda küçük devletleri boyunduruk altına almak gerekiyordu. Ne de olsa Almanlar arasındaki böyle-si bir zinde ve şen savaş,⁶⁵ Prusya'nın politikasında eskiden

65 "Zinde ve şen savaş" {*frischer fröhlicher Krieg*} deyimini ilk olarak gerici tarihçi ve yayıncı Heinrich Leo tarafından *Volksblatts für Stadt und Land*'in Haziran 1853 tarihli 61. sayısında kullanılmıştı. Bu deyim izleyen yıllarda militarist ve şoven bir anlam da kazanmıştı. -*Almanca ed.*

beri toprak genişletmenin başlıca aracı olmuştu; hiçbir yiğit Prusyalı böyle bir şeyden korkmazdı. Aynı şekilde, ikinci temel araç da herhangi bir tereddüt uyandıramazdı: Almanlara karşı yabancı ülkelerle ittifak. Duygusal Rus Çarı Aleksandr cepteydi. Louis-Napoleon Prusya'nın Almanya'daki Piemonte olma görevini hiçbir zaman küçümsememişti ve Bismarck'la küçük bir iş çevirmeye tümüyle hazırды. Gereksinim duyduğu şeyi barışçıl yoldan, tazminatlar biçiminde elde edebilecekse, bunu tercih ederdi. Ne de olsa, Ren'in sol yakasının tümünü tek seferde elde etmesi de gerekmiyordu; orasının ona parça parça, Prusya'nın her yeni ilerlemesi karşılığında bir şerit şeklinde verilmesi daha az dikkat çekerdi ve hedefe yine ulaştırırdı. Ren'deki bir milkare, Fransız şovenlerin gözünde, Savoy ile Nice'in toplamından daha değerliydi. Bu nedenle Louis-Napoleon'la pazarlık yapıldı, Prusya'nın büyütülmesine ve bir Kuzey Alman Konfederasyonu'nun kurulmasına izin vermesi sağlandı. Bunun karşılığında ona Ren'deki Alman topraklarının bir parçasının önerildiği konusunda kuşku bulunmuyor;⁶⁶ Govone ile yürütülen pazarlıklarda Bismarck Ren Bavyera'sı ile Ren Hessen'inden söz etmişti. Gerçi sonradan bunu inkâr etti. Ama bir diplomat, özellikle de Prusyalı bir diplomat, hangi sınırlar içinde gerçeğe biraz şiddet uygulama hakkına ve hatta yükümlülüğüne sahip olduğu konusunda kendi görüşlerine sahiptir. Ne de olsa gerçek, bir kadındır ve bu yüzden *Junker*'in bakış açısına göre aslında bundan hoşlanır. Louis-Napoleon, Prusyalılar ona tazminat sözü vermeden Prusya'nın büyümesine izin verecek kadar aptal değildi; Bleichröder'in faizsiz borç para verme-

66 Engels burada sayfa kenarına kurşunkalemle "Bölünme - Main hattı" diye yazmıştı [bkz. elinizdeki kitap, s. 95]. - *Almanca ed.*

si bundan daha kolay olurdu. Ama Prusyalılarını yeterince iyi tanımıyordu ve sonunda yine de dolandırıldı. Kısacası, emin olması sağlandıktan sonra, “kalbe bıçak saplamak” için İtalya’yla ittifak kuruldu.

Farklı ülkelerdeki dar kafalılar bu deyimle fazlasıyla öfkelendi. Tümüyle haksızdılar. *À la guerre comme à la guerre* {savaşta her şey mubahtır}. Söz konusu deyim, sadece, Bismarck’ın 1866 Alman İç Savaşı’nı⁶⁷ neyse o, yani bir *devrim* olarak kabul ettiğini ve bu devrimi devrimci araçlarla hayata geçirmeye hazır olduğunu kanıtlar. Ve bunu yaptı. Federal Meclise yönelik tutumu devrimciydi. Federal makamların anayasaya uygun kararlarına boyun eğmek yerine, onları federal sözleşmeyi çiğnemekle suçladı (katıksız bir bahane), konfederasyonu dağıttı, devrimci genel oy hakkıyla seçilen bir İmparatorluk Meclisi bulunan yeni bir anayasayı ilan etti ve son olarak Federal Meclisi Frankfurt’tan kovdu. Yukarı Silezya’da, devrimin generali Klapka ile devrimin diğer subaylarının komuta ettiği bir Macar lejyonu kurdu; bu lejyonun Macar kaçaklardan ve savaş tutsaklarından oluşan askerleri kendi meşru başkomutanlarına karşı savaşıyordu.⁶⁸ Bismarck, Bohemya’nın fethedilmesinden sonra, “Şanlı Bohemya Krallığı’nın sakinlerine” başlıklı bir duyuru yayımladı; bu duyuru da, meşruiyetçi geleneklere yönelik ağır bir aşağılama içeriyordu. Barış döneminde üç meşru Alman federal prensinin ve bir özgür şehrin tüm varlıklarına Prusya için el koydu; Prusya kralı gibi kendileri de makamlarını “Tanrı’nın lütfu”na borçlu olan prenslerin kovulması, Hristiyanlara ve meşruiyetçilere özgü olan vicdanında herhangi bir rahatsız-

67 1866’daki Avusturya-Prusya Savaşı. –çev.

68 Engels burada sayfa kenarına kurşunkalemle “Yemin!” diye yazmıştı. –*Almanca ed.*

lığa yol açmadı. Kısacası, bu, devrimci araçlarla hayata geçirilen eksiksiz bir devrimdi. Pek doğal olarak, bu nedenlerle ona bir suçlama yöneltecek olan son kişileriz. Aksine, onu, yeterince devrimci olmamakla, sadece Prusyalı bir yukarıdan devrimci olmakla, ancak yarım bir devrimi hayata geçirebilecek durumdayken bütün bir devrimi başlatmakla, bir kez ilhaklar yoluna girmişken üç sefil küçük devletle yetinmekle suçluyoruz.

Derken Küçük Napoleon⁶⁹ topallayarak arkadan geldi ve ödülünü istedi. İddiasına göre, savaş sırasında, Ren bölgesindeki dilediği her yeri alabilirdi; sadece topraklar değil kaleler de savunmasız kalmıştı. Duraksamıştı; uzun sürecek ve her iki tarafı da yıpratacak bir savaş bekliyordu; ardından bilinen hızlı darbeler geldi ve Avusturya sekiz gün içinde ezildi. Önce, Mainz'i de içerecek şekilde (Bismarck'ın General Govone'yle görüşürken olası tazminat bölgesi olarak andığı) Ren Bavyera'sı ile Ren Hessen'ini talep etti. Ama Bismarck buraları artık istese de veremezdi. Muazzam savaş başarıları onu yeni yükümlülüklerin altına sokmuştu. Prusya, Almanya'nın koruyuculuğuna soyunduğu bir anda, Orta Ren'in anahtarı olan Mainz'i pazarlıkla yabancı bir ülkeye satamazdı. Bismarck reddetti. Louis-Napoleon pazarlığa açtı; artık yalnızca Lüksemburg'u, Landau'yu, Saarlouis'yi ve Saarbrücken kömür havzasını istiyordu. Ne var ki, özellikle burada Prusya topraklarının da talep edilmiş olması nedeniyle, Bismarck artık bunları da bırakamazdı. Louis-Napoleon neden doğru zamanda, Prusyalılar Bohemya'da takılıp kalmışken, buraları kendisi almamıştı? Kı-

69 *Küçük Napoleon (Napoleon le petit)*: Victor Hugo'nun 1851 yılında yasama meclisinde yaptığı bir konuşmada Louis Bonaparte'a taktığı lakap. Victor Hugo'nun *Napoleon le petit* broşürünün yayımlanmasından sonra bu lakap daha yaygın şekilde kullanılmaya başladı. –*Almanca ed.*

sacası, Fransa'ya tazminat işi yattı. Bismarck, bunun, gelecekte Fransa'yla savaşılabacağı anlamına geldiğini biliyordu; ama tam da bunu istiyordu.

Prusya, barış antlaşmalarında, uygun durumu, başka zamanlarda başarıya ulaştığında hep yaptığı gibi acımasızca kullanmadı. Bunun haklı nedenleri vardı. Saksonya ile Hessen-Darmstadt yeni Kuzey Alman Konfederasyonu'na dâhil edilmişti ve başka şeylerin yanında bu nedenle onlara zarar vermekten kaçınıldı. Bavyera, Württemberg ve Baden'e zorunlu olarak yumuşak davranıldı, çünkü Bismarck'ın onlarla gizli askerî ittifaklar kurması gerekiyordu. Avusturya'ya gelince... Bismarck, bu ülkeyi Almanya'ya ve İtalya'ya zincirleyen geleneksel çapraşık ilişkilere son vererek, ona bir hizmet sunmamış mıydı? Avusturya'nın uzun süredir elde etmeye çalıştığı bağımsız büyük güç olma konumunu tam da şimdi ona sağlamamış mıydı? Bohemya'da Avusturya'yı yenilgiye uğrattırırken, Avusturya'nın işine neyin yarayacağını gerçekten de Avusturya'dan daha iyi bilmiyor muydu? Avusturya, ona doğru bir şekilde yaklaşılması durumunda, coğrafi durumun, iki ülkenin karşılıklı olarak daralmasının, Prusya tarafından birleştirilen Almanya'yı zorunlu ve doğal müttefiki haline getirdiğini anlamak zorunda değil miydi?

Prusya'nın ortaya çıkışından bu yana ilk kez yüce gönüllülük halesine bürünebilmesi bunların ürünüydü; kaz gelecek yerden tavuğu esirgemiyordu.

Bohemya'daki muharebe meydanlarında, sadece Avusturya değil, aynı zamanda Alman burjuvazisi de yenilgiye uğratılmıştı. Bismarck, neyin onların yararına olduğunu onlardan daha iyi bildiğini onlara göstermişti. Anlaşmazlığın kamara tarafından sürdürülmesi düşünülemezdi. Bur-

juvazinin liberal hak iddiaları uzun bir süreliğine rafa kaldırılmıştı, ama ulusal talepleri günden güne daha fazla karşılanıyordu. Bismarck, burjuvazinin ulusal programını, bu sınıfı bile şaşırtan bir hızla ve doğrulukla hayata geçiriyordu. Ve burjuvazinin uyuşukluğunu ve halsizliğini ve dolayısıyla da kendi programını hayata geçirme yeteneğinden tümüyle yoksun olduğunu, *in corpore vili*, kendi değersiz bedeni üzerinde somut olarak gösterdikten sonra, bu sınıf karşısında yüce gönüllüyü de oynadı ve anlaşmazlık sırasındaki anayasaya aykırı kararları konusunda hükümete cezai muafiyet getirmesi için, fiilen silahsızlandırılmış olan kamaraya başvurdu. Kamara, gözyaşları içinde, artık zararsızlaşmış olan bu adımı onayladı.

Yine de, burjuvaziye, Königrätz'de onun da yenilgiye uğratıldığı⁷⁰ hatırlatıldı. Kuzey Alman Konfederasyonu'nun anayasası, anlaşmazlık sayesinde aslına uygun şekilde yorumlanan Prusya anayasası örnek alınarak hazırlandı. Vergi ödemenin reddedilmesi yasaklandı. Konfederasyonun şansölyesi ve bakanları, her tür parlamenter çoğunluktan bağımsız bir şekilde, Prusya kralı tarafından atandı. Ordunun, anlaşmazlık sayesinde güvence altına alınan parlamentodan bağımsızlığı, İmparatorluk Meclisi karşısında da korundu. Buna karşılık, bu İmparatorluk Meclisinin üyeleri, genel oy hakkı aracılığıyla seçilmiş oldukları yüceltici bilincine sahipti. Bu olgu, onlara, aralarında oturan iki sosyalistin {August Bebel ve Wilhelm Liebknecht} görüntüsü tarafından da, canlarını sıkacak şekilde hatırlatılıyordu. Sosyalist vekiller,

70 Avusturya-Prusya Savaşı'nın belirleyici muharebesi 3 Temmuz 1866'da Königrätz'de, Sadowa köyü yakınlarındaki gerçekleştirildi. Muharebe, Avusturya ordusunun kesin yenilgisiyle sonuçlandı. -*Almanca ed.*

proletaryanın temsilcileri ilk kez parlamenter bir kurumda görünüyordu. Bu, uğursuz bir işaretti.

Başlangıçta bütün bunlar önemsizdi. O sırada gündemde olan şey, en azından Kuzey’de kurulmuş olan yeni imparatorluk birliğini burjuvazinin çıkarları doğrultusunda büyütüp kullanmak ve böylece Güney Almanya’nın burjuvalarını da yeni konfederasyona çekmekti. Konfederasyonun anayasası, en önemli iktisadi yasama işlerini tek tek devletlerin yetki alanlarından çıkarıp bunların düzenlenmesini konfederasyona bırakmıştı: Ortak yurttaşlık hukuku ve konfederasyon genelinde serbest dolaşım hakkı; oturma hakkı; meslekler, ticaret, gümrükler, gemicilik, sikkeler, ölçüler ve ağırlıklar, demiryolları, su yolları, posta ve telgraf, patentler, bankalar, bir bütün olarak dış politika, konsolosluklar, yurt dışındaki ticari koruma, tıbbi polis, ceza hukuku, yargılama usulleri vb. hakkındaki yasalar. Bu konuların çoğu hızla ve genel olarak liberal yolla, yasalarla düzenlenmişti. Böylece, küçük devletlere bölünmüşlüğü, bir yandan kapitalist gelişmenin diğer yandan da Prusya’ya özgü egemen olma arzusunun önünü en fazla kesen, en kötü urları sonunda (sonunda!) ortadan kaldırılmıştı. Ama bu, artık şovenleşmekte olan burjuvazinin davul zurnayla duyurduğu gibi tarihsel bir kazanım değil, Fransız Devriminin daha yetmiş yıl önce yaptığı ve tüm diğer uygar ülkelerin çoktan hayata geçirdiği şeyin çok geç ve eksikli bir taklidiydi. Böbürlenmek yerine, “iyi eğitilmiş” Almanya’nın bu konuda sonuncu olması nede-niyle utanılmalıydı.

Bütün bu Kuzey Alman Konfederasyonu dönemi boyunca, Bismarck, iktisadi alanda burjuvaziye seve seve kolaylık göstermiş ve parlamentonun gücüyle ilgili sorunlara yaklaşırken

bile demir yumruğunu sadece kadife eldivenle göstermişti. Bu onun en iyi dönemi; yer yer, Prusya'ya özgü dar kafalılığı, dünya tarihinde ordulardan ve onlara yaslanan diplomat dalaverelerinden başka ve daha etkili güçlerin de bulunduğunu anlayamıyor oluşu konularında kuşkuya düşülebiliyordu.

Bismarck, Avusturya'yla barışın, Fransa'yla savaşı rahminde taşıdığını bilmekle kalmıyor, aynı zamanda bu savaşı istiyordu. Bu savaş, tam da, Alman burjuvazisinin ondan istediği Prusya güdümündeki Alman İmparatorluğu'nu eksiksiz hale getirmenin aracını sunacaktı.* Gümrük Parlamentosunu adım adım bir İmparatorluk Meclisine dönüştürme ve böylece Güney devletlerini giderek Kuzey Alman Federasyonu'na çekme girişimleri Güney Almanya'daki vekillerin yüksek sesli çağrısı nedeniyle başarısızlığa uğramıştı: Yetki genişletmeye hayır! Muharebe meydanında daha yeni yenilgiye uğratılmış olan hükümetlerin ruh halleri daha elverişli değildi. Sadece, Prusya'nın, onlarla karşılaştırıldığında aşırı güçlü, ama aynı zamanda onları korumaya yetecek kadar güçlü olduğunun yeni, elle tutulur bir kanıtı, yani tüm Almanların katılacağı yeni bir savaş, teslim olma anına hızla ulaştırabilirdi. Ayrıca, ayırıcı bir sınır olarak Main hattı,⁷¹ Bismarck ile Louis-

* Daha Avusturya Savaşı'ndan önce demagojik Alman politikası nedeniyle Orta Almanya'daki devletlerden birinin bir bakanı tarafından sorgulanan Bismarck, ona cevabında, bütün basmakalıp sözlere rağmen Avusturya'yı Almanya'dan atacağını ve konfederasyonu dağıtacağını söylemişti. – “Peki ya Orta Almanya devletleri, onların bunu sessizce izleyeceğini mi sanıyorsunuz?” – “Siz, Orta Almanya devletleri, hiçbir şey yapmayacaksınız.” – “Peki o zaman Almanlara ne olacak?” – “O zaman onları Paris'e götüreceğim ve orada birleştireceğim.” (Avusturya Savaşı öncesinde söz konusu Orta Almanya devleti bakanı tarafından anlatılmış ve aynı savaş sırasında *The Manchester Guardian*'da, gazetenin Paris muhabiri Bayan Crawford tarafından yayımlanmıştır.)

71 Kuzey Alman Konfederasyonu ile Güney Alman devletleri arasındaki sınır. – *Almanca ed.*

Napoleon arasında gizlice önceden karara bağlanmış olmasına rağmen, zafer sonrasında, Louis-Napoleon tarafından Prusya'ya dayatılmış gibi görünüyordu; dolayısıyla, Güney Almanya'yla birleşme, bu kez Fransızlara resmen tanınmış olan Almanya'yı bölünmüş tutma hakkının çiğnenmesiydi, savaş nedeniydi.

Bu arada, Louis-Napoleon, Alman sınırının herhangi bir yerinde Sadowa'nın⁷² tazminatı olarak el koyabileceği bir toprak parçasının bulunup bulunmadığını araştırmak zorunda kaldı. Lüksemburg, Kuzey Alman Konfederasyonu'nun yeniden kuruluşu sırasında dışarıda bırakılmıştı, yani artık Hollanda ile kişisel birlik içinde bulunan, ama bunun dışında tümüyle bağımsız olan bir devlettir. Ayrıca yaklaşık olarak Alsace kadar Fransızlaştırılmıştı ve tam anlamıyla nefret ettiği Prusya'yla karşılaştırıldığında Fransa'ya kesinlikle çok daha yakındı.

Lüksemburg, Almanya'nın siyasal sefaletinin Orta Çağ'dan beri Almanya-Fransa sınırındaki ülkeler üzerindeki etkisiyle ilgili çarpıcı bir örnektir ve Lüksemburg'un 1866'ya kadar kâğıt üzerinde Almanya'ya ait olması bu örneği daha da çarpıcı kılar. Bu ülke 1830'a kadar yarı yarıya Fransız ve Alman kesimlerinden oluşuyordu; ama Alman kesimi, erken bir dönemde, daha üstün olan Fransız kültürünün etkisine boyun eğmişti. Lüksemburglu Alman imparatorları dilleriyle ve eğitimleriyle Fransızdı. Lüksemburg, Burgonya topraklarına dâhil olmasından beri (1440), Hollanda ve Belçika gibi, Almanya'yla sadece kâğıt üzerinde birlik halindeydi; 1815'te Alman Konfederasyonu'na alınması bile bu konuda herhangi

72 Prusya'nın 3 Temmuz 1866'da Sadowa köyünün yakınlarında Avusturya'yı yenilgiye uğratmasının. -çev.

bir değişikliğe yol açmamıştı. 1830'dan sonra Fransız kesimi ve ayrıca Alman kesiminin büyükçe bir şeridi Belçika'nın eline geçti. Ama Lüksemburg'un geriye kalan Alman kesiminde her şey hâlâ Fransız damgalıydı: Mahkemelerin, makamların, kamaranın, tüm kurumların dili Fransızcaydı, tüm kamusal ve özel belgeler, tüm işletme defterleri Fransızca olarak yazılıyordu, tüm ortaokullarda eğitim dili Fransızcaydı, eğitimlilerin dili Fransızcaydı ve öyle kaldı; kuşkusuz, Yüksek Almancaya özgü ses kaymasının ağırlığı altında inleyen ve soluyan bir Fransızcaydı bu. Kısacası, Lüksemburg'da iki dil konuşuluyordu: Ren bölgesine özgü bir Frank halk lehçesi ve Fransızca; Yüksek Almanca ise bir yabancı dil olarak kalmıştı. Başkentini Prusya garnizonu bütün bunları iyileştirmek yerine kötüleştirmişti. Bu, Almanya için yeterince utanç verici, ama gerçek. Ve Lüksemburg'un bu gönüllü Fransızlaşması, Alsace'taki ve Lorraine'in Almanca konuşulan kesimindeki benzer süreçlere de doğru bir ışık tutuyor.

Hollanda Kralı olan egemen Lüksemburg Dükü⁷³ nakit paraya fazlasıyla gereksinim duyuyordu ve dükaliği Louis-Napoleon'a satmaya hazırdı. Lüksemburglular Fransa'ya dâhil edilmelerini mutlaka onaylardı; 1870 savaşındaki tutumları bunun kanıtıdır. Uluslararası hukuk açısından baktığında Prusya'nın herhangi bir itirazı olamazdı, çünkü Lüksemburg'un Almanya'nın dışında bırakılmasını kendisi sağlamıştı. Askerleri, başkentteki varlıklarını, bir Alman federal kalesinin federal garnizonu olmalarına borçluydu; Lüksemburg federal bir kale olmaktan çıkar çıkmaz, orada bulunma hakları ortadan kalkmıştı. Peki ama evlerine neden dönmediler, Bismarck ilhaka neden izin veremedi?

73 III. Willem. -çev.

Basitçe, içine düşmüş olduğu çelişkilerin şimdi gün ışığına çıkmış olması nedeniyle. 1866 *öncesinde*, Almanya, Prusya için henüz yalnızca ilhak edilecek bir bölgeydi ve yabancı ülkelerle paylaşılmak zorundaydı. 1866 *sonrasında* Almanya Prusya'nın *koruma altındaki bölgesi* olmuştu ve onu yabancı pençelere karşı savunmak gerekiyordu. Kuşkusuz, Prusya'nın çıkarları doğrultusunda, Almanya'nın farklı parçaları, birer bütün olarak, yeni kurulmuş "Almanya"nın dışında bırakılmıştı. Ama Alman ulusunun, kendi topraklarının bütünü üzerindeki hakkı, şimdi, Prusya tahtına, eski konfederasyon topraklarının bu parçalarının yabancı devletlere dâhil edilmesini önleme, bunların gelecekte Prusya güdümündeki Alman devletiyle birleşmesinin yolunu açık tutma görevini yüklemişti. İtalya işte bu nedenle Tirol sınırında durmuştu ve Lüksemburg artık Louis-Napoleon'un safına işte bu nedenle geçemezdi. Gerçekten devrimci olan bir hükümet bunu açıkça ilan edebilirdi. Almanya'yı Metternich'in "coğrafi kavram"ına⁷⁴ dönüştürmeyi sonunda başarmış olan krala bağlı Prusya devrimcisi bunu yapamazdı. Uluslararası hukuk açısından bakıldığında kendi kendisini haksız duruma sokmuştu ve bu durumdan kurtulmasının tek yolu, pek sevdiği öğrenci birahanesi yorumunu uluslararası hukuka uygulamasıydı.

Bunu yapması nedeniyle onunla açıkça alay edilmemesinin tek nedeni, Louis-Napoleon'un 1867 yılının baharında henüz büyük bir savaşa hiçbir şekilde hazır olmamasıydı. Londra Konferansı'nda anlaşmaya varıldı. Prusyalılar

74 Avusturya Şansölyesi Metternich, 6 Ağustos 1847'de Paris Büyükelçisi olan Apponyi Kontu'na gönderdiği bir telgrafta "İtalya, coğrafi bir isimdir" ifadesini kullanmıştı; Metternich "coğrafi isim" ifadesini daha sonra Almanya için de kullanmıştı. -*Almanca ed.*

Lüksemburg'u terk etti; kale yıkıldı, dükaliğin tarafsızlığı ilan edildi. Savaş yine ertelenmişti.

Bunlar Louis-Napoleon'u yatıştıramazdı. Prusya'nın gücünü artırması işine gelirdi; yeter ki, Ren bölgesindeki buna karşılık gelen tazminatı elde etsin. Azla yetinmek istiyordu; daha azını bile kabul etmişti, ama hiçbir şey elde etmemiş, tümüyle dolandırılmıştı. Oysa Fransa'daki Bonapartist bir imparatorluk, ancak, sınırı adım adım Ren tarafına doğru kaydırması ve Fransa'nın (gerçekte ya da en azından hayal dünyasında) Avrupa'nın hakemi olarak kalması durumunda var olabilirdi. Sınırın kaydırılması başırlanamamıştı, hakemlik daha o sırada tehdit altına girmişti, Bonapartist basın gürültülü bir şekilde Sadowa'nın⁷⁵ öcünün alınmasını istiyordu; Louis-Bonaparte, tahtını korumak istiyorsa, rolüne sadık kalmak ve sunduğu tüm hizmetlere rağmen iyilikle elde edemediklerini zor yoluyla almak zorundaydı.

Dolayısıyla her iki tarafta hem diplomatik hem de askerî olarak hummalı savaş hazırlıkları başlatıldı. Bu kapsamda şu diplomatik gelişme yaşandı:

İspanya taht için bir aday arıyordu. Mart ayında [1869], Berlin'deki Fransız elçisi Benedetti, Hohenzollern hanedanından Prens Leopold'ün tahta adaylığını koyduğu yönünde söylentiler duyar; Paris tarafından konuyu araştırmakla görevlendirilir. Müsteşar von Thile, Prusya hükümetinin bu konuda hiçbir bilgiye sahip olmadığı konusunda onuru üzerine güvence verir. Benedetti bir Paris ziyareti sırasında imparatorun görüşünü öğrenir: "Bu adaylık özünde gayrimilli, ülke buna tahammül etmeyecek, bunun önüne geçilmesi zorunlu."

75 Bkz. 70. dipnot. -çev.

Bu arada, Louis-Napoleon burada düşüşe çoktan geçmiş olduğunu kanıtlamıştı. Gerçekten de, Prusyalı bir prensin İspanya'daki krallığından, bunun kaçınılmaz olarak üreteceği sıkıntılardan, Prusya'nın İspanya'daki tarafların iç ilişkilerine bulaşmasından, hatta belki de bir savaştan, zayıf Prusya donanmasının bir yenilgisinden, her durumda Prusya'nın Avrupa önünde fazlasıyla tuhaf bir duruma düşmesinden daha güzel bir "Sadowa'nın öcü" olabilir miydi? Ama Louis Bonaparte bu gösteriyi artık göze alamazdı. İtibarı daha o dönemde o kadar sarsılmıştı ki, İspanya tahtındaki bir Alman prensin Fransa'yı iki ateş arasında bırakacağı yönündeki geleneksel (ve 1830'dan beri çocukça olan) bakış açısına bağlı kaldı.

Böylece Benedetti daha fazla bilgi edinmek ve Fransa'nın bakış açısı hakkında netlik kazanmasını sağlamak için Bismarck'ı ziyaret etti (11 Mayıs 1869). Bismarck'tan kesinlik taşıyan herhangi bir şey öğrenmedi. Buna karşılık Bismarck bilmek istediği şeyi ondan öğrendi: Leopold'ün aday gösterilmesi Fransa'yla hemen savaş anlamına gelecekti. Bu da Bismarck'a savaşın çıkmasını ne zaman isterse o zaman sağlama fırsatını sunuyordu.

Leopold'ün adaylığı gerçekten de Temmuz 1870'te yeniden ortaya çıkar ve Louis-Napoleon'un fazlasıyla direnmiş olmasına rağmen hemen savaşa yol açar. Bir tuzağa düştüğünü görmenin ötesinde, ona tozlukların son düğmelerine kadar her şeyin hazır olduğu güvencesini veren Bonapartist Kükürt Çetesinin⁷⁶ dürüstlüğüne pek güvenmiyordu ve onların askerî ve yönetsel becerilerine güvenmenin çok daha

76 Kükürt Çetesi (*Schwefelbande*): 1770'li yıllarda, {Almanya'daki} Jena Üniversitesi'nde bulunan ve üyelerinin yol açtığı rezaletler nedeniyle kötü ün sahibi olan bir öğrenci birliği için kullanılan isim; sonrasında serseri takımları için kullanılan genel bir kavrama dönüştü. –*Almanca ed.*

uzağındaydı. Ama kendi geçmişinin mantıksal sonuçları onu yıkıma sürükledi; tereddüt etmesi ise düşüşünü hızlandırdı.

Buna karşılık Bismarck, askerî açıdan harekete geçmeye tümüyle hazır olmanın ötesinde, bu kez gerçekten de halkın desteğine sahipti; halk, iki tarafın bütün o diplomatik yalanlarının ardında tek bir olgu görüyordu: Burada sadece Ren bölgesi için değil, ulusal varlık için yürütülecek olan bir savaş söz konusuydu. Yedekler ve *Landwehr*,⁷⁷ 1813'ten beri ilk kez, gönüllü ve savaşmaya istekli bir şekilde yeniden bayrakların altına akın etti. Bütün bunların nasıl gerçekleştiğinin, Bismarck'ın iki bin yıllık ulusal miras payının hangi parçasını kendi başına Louis-Napoleon'a taahhüt etmiş ya da etmemiş olduğunun önemi yoktu: Yapılması gereken şey, Almanların iç işlerine karışamayacaklarını ve Almanya'nın Louis-Napoleon'un sallantıdaki tahtını Alman topraklarını bırakarak korumak gibi bir görevinin bulunmadığını yabancı ülkelere kesin bir şekilde öğretmektir. Ve bu ulusal yükseliş karşısında tüm sınıf farklılıkları ortadan kalkmış, Güney Alman saraylarının Ren Konfederasyonu hayalleri ve kovulmuş prenslerin tüm restorasyon girişimleri boşa çıkmıştı.

İki taraf da ittifak kurma girişimlerinde bulunmuştu. Louis-Napoleon, Avusturya ile Danimarka'dan destek alacağından emin, İtalya'dan destek alacağından hayli emindi. Bismarck'ın yanında Rusya vardı. Ama Avusturya, her zamanki gibi, hazır değildi, 2 Eylül'den önce etkili bir şekilde müdahale edemedi; 2 Eylül'de Louis-Napoleon Almanların savaş tutsağıydı ve Rusya, Avusturya'yı, Avusturya Prusya'ya saldırır saldırmaz Avusturya'ya saldıracağı konusunda bilgilendirmişti. İtalya'da ise Louis-Napoleon'un ikiyüzlüce siyasetinin acısı çıktı: Ulu-

⁷⁷ Bkz. 13. dipnot. -çev.

sal birlik sürecinin işlemlerini sağlamak, ama bunu yaparken papayı aynı ulusal birlikten korumak istemişti; Roma'yı, artık evinde gereksinim duyduğu, ama İtalya'yı hem Roma'nın hem de papanın egemenliğine saygı göstermek zorunda bırakmadan çekemeyeceği askerlerle işgal altında tutmuştu; bu da İtalya'nın ona destek olmasını engellemişti. Son olarak, Danimarka, Rusya'dan hareketsiz kalma emrini almıştı.

Ama Alman silahlarının Spichenen'den Wörth'e ve Sedan'a kadar vurdukları hızlı darbeler,⁷⁸ savaşın yerelleşmesi üzerinde tüm diplomatik görüşmelerden daha belirleyiciydi. Louis-Napoleon'un ordusu her çarpışmada yenilgiye uğradı ve sonunda dörtte üçü savaş tutsakları olarak Almanya'ya gitti. Bu, yeterince yiğitçe savaşan askerlerin değil, önderlerin ve yönetimin suçuydu. Ama, eğer imparatorluğunuzu, Louis-Napoleon gibi, bir serseriler çetesinin yardımıyla kurduysanız, bu imparatorluğu on sekiz yıl boyunca yalnızca Fransa'yı aynı çetenin sömürüsüne bırakarak koruduysanız, devletteki tüm belirleyici makamlara tam da bu çeteyi ve daha alt kademelerdeki makamlara bunların yordakçılarını yerleştirdiyseniz, yüzüstü bırakılmak istemiyorsanız bir ölüm kalım savaşına girmemeniz gerekir. Avrupalı dar kafalıların yıllar boyunca hayranlıkla baktığı imparatorluk yapısı beş haftadan kısa bir süre içinde tümüyle yıkıldı; 4 Eylül devriminin⁷⁹ tek yaptığı enkaz yığınının sü-

78 Fransa-Prusya Savaşı'nın (1870-71) başlarında, 6 Ağustos 1870'te yapılan Spichenen (Lorraine) ve Wörth (Alsace) muharebelerinde Fransız birlikleri yenilgiye uğramıştı. 1-2 Temmuz 1870'te yapılan Sedan Muharebesi, yine Fransa'nın yenilgisiyle ve Louis Bonaparte ile çok sayıda askerinin tutsak düşmesiyle sonuçlanmıştı. -çev.

79 Sedan'daki yenilginin haberinin Paris'e ulaşmasının ardından 4 Eylül 1870'te gerçekleştirilen kitlesel ayaklanma Fransa'da İkinci İmparatorluk rejiminin çökmesine ve cumhuriyetin ilan edilmesine ve geçici "Ulusal Savunma Hükümeti"nin kurulmasına yol açmıştı. -çev.

pürmek oldu; ve küçük bir Alman imparatorluğunu kurması için savaşa çekilmiş olan Bismarck, güzel bir günün sabahında bir Fransız cumhuriyetinin kurucusu olarak uyandı.

Bismarck'ın kendi duyurusuna göre, savaş, Fransız halkına karşı değil Louis-Napoleon'a karşı yürütülmüştü. Dolayısıyla, onun devrilmesiyle birlikte her tür savaş nedeni ortadan kalkmıştı. (Başka konularda o kadar naif olmayan) 4 Eylül hükümeti de böyle düşünmüştü ve Bismarck kendisini birdenbire Prusya *Junker*'i olarak gösterdiğinde çok şaşırmıştı.

Dünyadaki hiç kimse Fransızlardan Prusya *Junker*'leri kadar nefret etmez. Çünkü, geçmişte vergiden bağışık olan *Junker*, kendi kibri yüzünden 1806'dan 1813'e kadar Fransızlardan yediği dayaklar nedeniyle büyük acılar çekmekle kalmamıştı; çok daha kötüsü, dinsiz Fransızlar günahkâr devrimleriyle kafaları öylesine karıştırdı ki, *Junker*'lerin eski görkemi eski Prusya'da bile büyük ölçüde toprağa verildi, zavallı *Junker*'ler söz konusu görkemin kalıntıları için her yıl sert bir mücadele yürütmek zorunda kalıyor ve bunların büyük bir bölümü şimdiden üstleri başları dökülen bir asalak soylular katmanına dönüşmüş durumda. Bunun öcünün alınması gerekiyordu ve ordudaki *Junker* subaylar Bismarck'ın yönetimi altında bunu yaptı. Fransızların Prusya'da topladığı savaş katkılarının listeleri hazırlandı ve Fransa'da tek tek kentlerden ve illerden alınacak olan haraçlar bunlara göre hesaplandı; kuşkusuz, Fransa'nın çok daha büyük olan zenginliği de hesaba katıldı: Yiyeceklere, yemlere, giysilere, ayakkabılara vb. açıkça sergilenen bir acımasızlıkla el koyuldu. Ardennes'deki, istenenleri teslim edemeyeceğini söyleyen bir belediye başkanına hemen yirmi beş sopa vuruldu; Paris hükümeti bunun resmî kanıtlarını açıkladı. Prusya'nın 1813 tarihli *Landstrum*

yönetmeliğindeki kurallara sanki onlar üzerinde özel olarak çalışmış gibi sıkı sıkıya bağlı kalan *franc-tireur*'ler yakalandıkları yerlerde acımasızca vuruldu.⁸⁰ Ülkeye gönderilen sarkaçlı saatler hakkındaki öyküler de doğru; bunu *Kölnische Zeitung*'un kendisi aktardı. Sadece, Prusyalılara göre, bu sarkaçlı saatler çalınmamış, Paris'in çevresindeki terk edilmiş villalarda sahipsiz mallar olarak bulunmuş ve ülkedeki seviyen kişiler için alıkonulmuştu. Böylece, Bismarck'ın yönetimi altındaki *Junker*'ler, hem subayların büyük bir bölümünün hem de askerlerin kusursuz davranmış olmalarına rağmen, savaşın Prusya'ya özgü karakterinin korunmasını ve bunun Fransızların kafasına sokulmasını; ama bu arada, Fransızların, *Junker*'lerin bayağı kinciliklerinden bütün orduyu sorumlu tutmasını sağladı.

Ve bütün bunlara rağmen, Fransız halkına tarihte bugüne kadar benzeri görülmemiş bir saygı gösterisinde bulunmak, bu *Junker*'lerin payına düştü. Paris'i kuşatmadan kurtarmaya yönelik tüm girişimler başarısızlığa uğradığında, tüm Fransız orduları geri püskürtüldüğünde, Bourbaki'nin Alman bağlantı hatlarına yönelik son büyük saldırı harekâtı başarısız olduğunda, bir bütün olarak Avrupa diplomasisi parmağını bile kımıldatmadan Fransa'yı kendi kaderine terk ettiğinde, açlık çeken Paris sonunda teslim olmak zorunda kaldı. Ve sonunda dinsizlerin yuvasına muzaffer bir şekilde girebilir ve

80 Prusya'da 21 Nisan 1813'te çıkarılan *Landsturm* yönetmeliği, Fransız ordusuna karşı gerilla savaşı yürütecek olan üniformasız gönüllü birimlerinin örgütlenmesini düzenliyordu. Orduda görev almayan ve eli silah tutan tüm erkekler, çağrıldıklarında *Landsturm*'a katılmak zorundaydı. *Francs-tireurs* ("özgür keskin nişancılar"), 1870-1871 Fransa-Prusya Savaşı'nın ilk aşamalarında Prusyalılara karşı savaşan düzensiz ordu birliklerinin üyeleriydi. Engels, "Savaş Üzerine" başlıklı makale dizisinde, Prusya ordusunun *franc-tireur*'lere yönelik gaddarlıkları üzerinde durmuştu (bkz. MEW, Band 17, s. 167-171 ve s. 203-207). -çev.

Parisli baş isyancılardan (1814'te Rus Çarı Aleksandr'ın ve 1815'te Wellington'ın almalarına izin vermediği) bütün öçlerini alabilir duruma geldiklerinde *Junker*'lerin kalpleri küt küt atmaya başladı; şimdi, devrimin merkezini ve yurdunu diledikleri gibi dövebilirlerdi.

Paris teslim oldu, 200 milyonluk bir haraç ödedi; kaleler Prusyalılara devredildi; garnizon galipler karşısında silahlarını bıraktı ve sahra toplarını teslim etti; surlardaki topların kundakları söküldü; devlete ait olan tüm direnme araçları parça parça teslim edildi; ama Paris'in asıl savunucularına, Ulusal Muhafıza, yani silahlı Paris halkına dokunulmadı; hiç kimse, tüfekleri olsun toprakları olsun silahlarını teslim etmelerini beklememişti;* ve muzaffer Alman ordusunun saygılı bir şekilde silahlı Paris halkının önünde durduğunu bütün dünyanın duyması için, galipler, Paris'e girmede; aksine, Champs-Élysées'yi (halka açık bir parkı!), her yanları onları koruyan, gözetleyen ve çevreleyen Parisli nöbetçi askerler tarafından kuşatılmış bir şekilde üç gün boyunca işgal altında tutmalarına izin verildiği için hoşnuttular! Hiçbir Alman askeri Paris'in belediye binasına ayak basmadı, hiçbir bulvarlara çıkmadı; sanat eserlerine hayranlıkla bakmaları için Louvre'a kabul edilen birkaç asker de izin istemek zorunda kalmıştı, çünkü bu, teslim olma anlaşmasının çiğnenmesiydi. Fransa yenilgiye uğratılmıştı, Paris aç kalmıştı, ama Paris halkının şanlı geçmişi sayesinde kazandığı *saygınlık* nedeniyle, hiçbir galip ondan silahsızlanmasını beklemeye cüret edemiyor, hiçbir evlerine girme ve o kadar çok sayıda devrimin mücadele alanları olan bu caddeleri bir

* Thiers, 18 Mart 1871'de, devlete değil Ulusal Muhafıza ait olan ve tam da bu nedenle Prusya'ya teslim edilmeyen bu toprakların Parislilerden *çalıştırılması* emretmiş ve böylece Komün'ü ortaya çıkaran ayaklanmaya yol açmıştı.

zafer yürüyüşüyle kirletme cesaretini bulamıyordu. Sanki, çiçeği burnunda Alman imparatoru {I. Wilhelm}, tıpkı geçmişte ağabeyinin Berlin'in ölmüş Mart savaşıları karşısında yaptığı gibi,⁸¹ Paris'in yaşayan devrimcileri karşısında şapka çıkarıyordu ve sanki bütün Alman ordusu arkasında durup silahlarıyla selam veriyordu.

Ama bu, Bismarck'ın kabullenmek zorunda kaldığı tek özveriydi. Fransa'da onunla barış antlaşması imzalayabilecek bir hükümetin bulunmadığı bahanesiyle (bu, hem 4 Eylül'de hem de 28 Ocak'ta, eşit derecede doğru ve yanlış), tam bir Prusyalı gibi başarılarını son damlasına kadar kullandı ve barışa hazır olduğunu ancak Fransa'nın tümüyle ezilmesinden sonra açıkladı. Barış antlaşmasında ise, Prusya'nın eski alışkanlıkları uyarınca, "elverişli durum acımasızca kullanıldı". Savaş tazminatı olarak duyulmamış bir tutar olan beş milyarı kabul ettirmekle kalınmadı, aynı zamanda iki il, yani Alsace ile Lorraine'in Alman kesimi, Metz ve Strazburg ile birlikte Fransa'dan koparıldı ve Almanya'ya da dâhil edildi. Bismarck, bu ilhakla birlikte, ilk kez, kendisine dikte edilen bir programı kendi tarzıyla hayata geçirmek yerine kendi beyninin ürünlerini eyleme tercüme eden bağımsız bir siyasetçi olarak sahneye çıktı; ve böylece ilk devasa hatasını yapmış oldu.⁸²

Alsace, Fransa tarafından asıl olarak Otuz Yıl Savaşı'nda fethedilmişti. Richelieu böylece IV. Henri'nin şu sağlam ilkesini terk etmişti:

81 Berlin'deki başarıya ulaşan 18 Mart 1848 ayaklanmasından sonra isyancılar 19 Mart sabahı Kral IV. Friedrich Wilhelm'i ölmüş barikat savaşçılarının önünde başı açık bir şekilde eğilmek zorunda bırakmıştı. –*Almanca ed.*

82 Engels'in elyazmasının buradan "Bismarck hedefine ulaşmıştı" sözcüklerine kadarki bölüme {bkz. elinizdeki kitap, s. 116} karşılık gelen sayfaları eksik. Bu kısım için *Die Neue Zeit*'ta yayımlanan metin kullanılıyor. –*Almanca ed.*

“İspanyol dili İspanyolların, Alman dili Almanların olsun; ama Fransızca konuşulan yerler benimdir.”

Richelieu, doğal Ren sınırı ilkesine, eski Galya'nın tarihsel sınırına yaslanmıştı. Bu ahmaklıktı; ama Lorraine ile Belçika'nın Fransızca konuşulan bölgelerini ve hatta Franche-Comté'yi kapsayan Alman İmparatorluğu, Fransa'yı Almanca konuşulan ülkeleri ilhak etmekle suçlama hakkına sahip değildi. Ve XIV. Louis, 1681'de, bir barış döneminde, Strazburg'u kentteki Fransa yanlısı bir tarafın yardımıyla ele geçirmiş olsa bile, 1796'da Özgür İmparatorluk Şehri Nürnberg'e, elbette Prusya yanlısı bir tarafın çağrısı olmadan, tam olarak aynı şekilde tecavüz edip başarısızlığa uğrayan Prusya'ya bu konuda öfkelenmek düşmez.*

* XIV. Louis, kendi Yeniden Birleşme Mahkemelerini (*Chambres de réunion*; XIV. Louis'nin Fransa'nın topraklarını genişletme amacıyla kurduğu mahkemeler), bir barış döneminin ortasında, ona ait olmayan Alman topraklarının üzerine salmakla suçlanıyor. Böyle bir şey, en kötücül kıskançlıkla bile, Prusyalılar için söylenemez. Tam tersine, 1795'te imparatorluk anayasasını doğrudan doğruya ihlal ederek Fransa'yla ayrı bir barış antlaşması imzaladıktan ve kendileri kadar dönecek olan komşularını sınır çizgisinin arkasında, birinci Kuzey Alman Konfederasyonu'nda kendi çevrelerinde topladıktan sonra, savaş Avusturya'yla birlikte artık yalnız başlarına sürdürmek zorunda kalan Güney Alman imparatorluk sınıflarının zor durumunu, Frankonya'daki ilhak girişimleri için kullanmışlardı. Louis'yi örnek alarak (o dönemde Prusyalı olan) Ansbach'ta ve Bayreuth'ta yeniden birleşme mahkemeleri kurmuş, bir dizi komşu bölge üzerinde hak iddialarında bulunmuşlardı (Louis'nin hukuki bahaneleri, bunlarla karşılaştırıldığında, kesinlikle çok daha ikna ediciydi); ve dayak yiyen Almanlar geri çekilip Fransızlar Frankonya'ya girdiğinde, kurtarıcı Prusyalılar, şehrin surlarına kadarki kenar mahalleler de dâhil olmak Nürnberg bölgesini işgal etmiş ve Nürnberg'in korkudan titreyen dar kafalılarını kandırarak bir sözleşmeye imza atmalarını sağlamışlardı (2 Eylül 1796); buna göre, şehir, Yahudilerin surlardan içeriye girmesine hiçbir zaman izin verilmemesi koşuluyla, Prusya'nın egemenliği altına girecekti. Ama bunun hemen ardından {Avusturyalı komutan} Arşidük Karl yeniden saldırıya geçmiş, 3 ve 4 Eylül 1796'da Würzburg'da Fransızları yenilgiye uğratmıştı ve böylece, Prusya'nın Alman görevini Nürnberg'lilerin kafasına sokmaya yönelik bu girişim kayıplara karışmıştı.

Lorraine, 1735'teki Viyana Barış'ında Avusturya tarafından pazarlıkla Fransa'ya satılmış ve 1766'da kesin olarak Fransa'ya ait olmuştu. Yüzlerce yıldır sadece kâğıt üzerinde Alman İmparatorluğu'na ait olan Lorraine'in dukeleri her açıdan Fransızdı ve neredeyse her zaman Fransa'yla ittifak halindeydiler.

Vosges'te, Fransız Devrimine kadar, Almanya karşısında dolaysız olarak imparatora bağlı imparatorluk birimleri gibi davranan, ama Fransa karşısında onun egemenliğini tanıyan yığınla küçük feodal beylik vardı; bu muğlak konumlarından yarar sağlıyorlardı ve feodal beylerden hesap sormak yerine buna tahammül eden Alman İmparatorluğu, Fransa, egemenliği sayesinde söz konusu bölgelerin sakinlerini kovulmuş feodal beylere karşı koruma altına aldığı anda, yakınma hakkına sahip değildi.

Genel olarak bakıldığında, bu Alman bölgesi devrime kadar neredeyse hiç Fransızlaştırılmamıştı. Almanca, en azından Alsace'ın içinde eğitim dili ve resmî dil olarak kalmıştı. Fransız hükümeti, uzun yıllar boyunca savaşlar nedeniyle yıkıma uğradıktan sonra, on sekizinci yüzyılın başından itibaren topraklarında artık düşman görmeyen Alman illerini koruma altına almıştı. Bitmek bilmez iç savaşların parçaladığı Alman İmparatorluğu gerçekten de Alsace'lıları ana kucağına dönmeye ikna edebilecek durumda değildi; en azından huzur ve barış içinde yaşıyordu, nerede bulunduğu biliniyordu ve genel ruh halini belirleyen dar kafalılar Tanrı'nın hikmetinden sual olunmaz kararına uyuyordu. Ne de olsa kaderleri benzersiz değildi, ne de olsa Holstein'lılar da yabancıların, yani Danimarkalıların egemenliği altındaydı.

Ardından Fransız Devrimi geldi. Alsace ile Lorraine'in Almanya'dan ummaya hiçbir zaman cüret etmedikleri şey

Fransa tarafından onlara armağan edildi. Feodal zincirler parçalandı. Bağımlı, angarya yükümlüsü köylü, özgür bir adam ve pek çok örnekte de çiftliğinin ve tarlasının özgür sahibi oldu. Kentlerdeki patrici⁸³ egemenliği ve lonca ayrıcalıkları son buldu. Soylular kovuldu. Küçük prenslerin ve beylerin bölgelerinde, komşularını örnek alan köylüler, feodal beyleri, hükümete bağlı kamaraları ve soyluları kovdu ve kendilerini özgür Fransız yurttaşları ilan etti. Halk, Fransa'nın hiçbir kesiminde, devrime, Almanca konuşulan kesimde olduğundan daha büyük bir heyecanla bağlanmadı. Ve Alman İmparatorluğu devrime savaş açtığında, Almanlar, kendi zincirlerini itaatkâr bir şekilde taşımaya devam etmenin ötesinde, Fransızlara eski uşaklığın, Alsace'lı köylülere ise daha yeni kovulmuş olan feodal beylerin yeniden dayatılması için kendilerini kullandırırdıklarında, Alsace'lılar ile Lorraine'lilerin Almanlığı son buldu, Almanlardan nefret etmeyi ve onları hor görmeyi öğrendiler, {Fransa'nın ulusal marşı} *La Marseillaise* Strazburg'da yazıldı, bestelendi ve ilk olarak Alsace'lılar tarafından söylendi, Alman Fransızlar dillerine ve geçmişlerine rağmen yüzlerce muharebe alanında devrim için savaşarak ulusal Fransızlarla {*Nationalfranzosen*} birlikte tek bir halka dönüştü.

Büyük Devrim, Dunkerque'in Flamanları, Bretagne'in Keltleri, Korsika'nın İtalyanları için aynı mucizeyi gerçekleştirmedi mi? Ve Almanların başına da bunun gelmesinden yakınmamız, bunu mümkün kılmış olan bütün bir tarihimizi unuttuğumuz anlamına gelmez mi? Devrime yalnızca pasif bir şekilde katılmış olan Ren'in bütün sol yakasının, 1814'te

83 Eski Roma'da, egemen sınıfı oluşturan ayrıcalıklı ailelerin üyelerine "patrici" deniyordu. -çev.

Almanlar oraya yeniden girdiğinde Fransa yanlısı olduğunu, devrimin Ren bölgesindeki ülkelerin gözünde Almanlara yeniden saygınlık kazandırdığı 1848'e kadar Fransa yanlısı kaldığını unuttuk mu? Heine'nin Fransızlara düşkünlüğünün ve hatta Bonapartizminin, Ren'in solundaki halkın genel düşüncelerinin yankısından başka bir şey olmadığını unuttuk mu?

Müttefikler, 1814'te Fransa'ya girerken, en kararlı düşmanlıkla, halkın kendisindeki en şiddetli dirençle, tam da Alsace'ta ve Lorraine'in Alman kesiminde karşılaşmıştı; çünkü, yeniden Alman olmak zorunda kalma tehlikesi burada hissedilmişti. Üstelik o zamanlar orada neredeyse yalnızca Almanca konuşuluyordu. Ama Fransa'dan koparılma tehlikesi geride kaldığında, romantik Alman şövenlerin ilhak arzuları dindiğinde, dil açısından da Fransa'yla giderek daha fazla bütünleşme zorunluluğu görülmüştü ve o zamandan beri, tıpkı Lüksemburg'luların da gönüllü olarak yaptığı gibi, okulların Fransızlaştırılması yoluna gidilmişti. Yine de dönüşüm süreci çok yavaş ilerlemişti; burjuvazinin ancak şimdiki kuşağı gerçekten Fransızlaşmış durumda; köylüler ve işçilerse Almanca konuşuyor. Yaklaşık olarak Lüksemburg'dakine benzer bir tablo var: Fransızca, yazılı Almancanın yerini almış durumda (vaiz kürsüsü kısmen hariç), ama Alman halk lehçesi, yalnızca dil sınırında gerilemişken, rahat konuşulan dil olarak Almanya'nın çoğu bölgesinde olduğundan çok daha fazla kullanılıyor.

Şöven bir romantizmin (göründüğü kadarıyla tüm Alman sorunlarının kaçınılmaz eşlikçisi olan) yeniden canlanması tarafından desteklenen Bismarck'ın ve Prusyalı *Junker*'lerin yeniden Almanlaştırmaya kalkıştıkları ülke buydu. *La Marseillaise*'in anayurdu olan Strazburg'u Almanlaştırmak

istemek, tıpkı Garibaldi'nin anayurdu olan Nice'i Fransızlaştırmak kadar saçmaydı. Ama Nice'te Louis-Napoleon en azından terbiyesini korumuş ve ilhakı oylatmıştı; ve bu manevra tutmuştu. Prusyalıların bu tür devrimci önlemlerden çok geçerli nedenlerle tiksinişi bir yana, halk kitlesinin herhangi bir yerde Prusya tarafından ilhak edilmeyi istemesiyle bugüne kadar hiç karşılaşılma; tam da burada, nüfusun, Fransa'ya ulusal Fransızlardan bile daha birlik halinde bağlı olduğu fazlasıyla biliniyordu. Dolayısıyla darbe basitçe zor yoluyla gerçekleştirildi. Bu, Fransız Devriminden öğ alma eylemiydi; tam da devrim tarafından Fransa'yla kaynaştırılan parçalardan biri koparılmıştı.

Kuşkusuz, askerî açıdan bakıldığında, ilhakın hizmet ettiği bir amaç vardı. Almanya, Metz ve Strazburg sayesinde, muazzam derecede güçlü bir savunma cephesi elde eder. Belçika ile İsviçre tarafsız kaldığı sürece kitlesel bir Fransız saldırısı Metz ile Vosges arasındaki dar şerit dışındaki hiçbir yerde başlatılamaz; üstelik, Koblenz, Metz, Strazburg ve Mainz, dünyadaki en güçlü ve en büyük kale dörtgenidir. Ama Avusturya'nın Lombardiya'daki kale dörtgeni gibi bu dörtgen de yarı yarıya düşman topraklarındadır ve buralarda nüfusun başkaldırmasını önlemeye yönelik zorlayıcı kaleler⁸⁴ olarak iş görür. Dahası, dörtgeni tamamlamak için Almanca konuşulan bölgenin ötesine geçmek ve çeyrek milyon ulusal Fransız da ilhak etmek gerekmişti.

Dolayısıyla, büyük stratejik avantaj, ilhakı mazur gösterebilecek olan tek nokta. Ama bu kazanım, ilhakla kendi kendine verilen zararlar herhangi bir şekilde boy ölçüşebilir mi?

⁸⁴ *Zwingburg*: Orta Çağ'da, çevresindeki topraklar üzerinde egemenlik kurmak için inşa edilmiş olan kale. -çev.

Prusyalı *Junker*, genç Alman İmparatorluğu'nun, temel ilkesinin kaba şiddet olduğunu açıkça ve içtenlikle ilan ederek uğradığı büyük manevi zararı dikkate almaz. Aksine, zorla denetim altında tutulan dikbaşlı uyruklar, onun için bir gereksinimdir; bunlar, Prusya'nın gücünün arttığının kanıtıdır; ve aslında, başka türden uyruklara hiçbir zaman sahip olmamıştı. Ama dikkate almak zorunda olduğu şey, ilhakın siyasal sonuçlarıydı. Ve bunlar açıkça görülüyordu. Marx, henüz ilhak yürürlüğe bile girmemişken, Enternasyonal'in bir genelgesinde bunları yüksek sesle dünyaya duyurmuştu: "*Alsace ile Lorraine'in ilhakı Rusya'yı Avrupa'nın hakemi yapar.*"⁸⁵ Ve sosyal demokratlar bunu İmparatorluk Meclisinin kürsüsünden sık sık yineledi; sonunda, bu sözün doğruluğu, her şeye gücü yeten, savaşın ve barışın efendisi olan çar hakkında sızlandığı 6 Şubat 1888 tarihli İmparatorluk Meclisi konuşmasında Bismarck'ın kendisi tarafından da kabullenildi.

Gerçekten de durum gün gibi açıktı. Fransa, bağınazlık derecesinde yurtsever olan iki ili ondan koparılarak, bunların geri verilmesi umudunu veren her güce yanaşacak hale getirilmiş ve ebedî düşmana dönüştürülmüştü. Bu açıdan bakıldığında Alman dar kafalıları layıkıyla ve özenli bir şekilde temsil eden Bismarck ise, Fransızlardan, Alsace-Lorraine'den yalnızca anayasal olarak değil aynı zamanda manevi olarak vazgeçmelerini ve dahası, devrimci Fransa'nın bu iki parçasının adını bile kesinlikle duymak istemedikleri "eski vatana geri verilmiş olmasına" düpedüz sevinmelerini istiyor. Ama ne yazık ki, Almanlar nasıl Napoleon Savaşları sırasında

85 Krş. "Genel Konseyin Fransa-Prusya Savaşı Hakkındaki İkinci Bildirisi" (MEW, Band 17, s. 271-279 {Karl Marx, *Fransada İç Savaş*, Yordam Kitap, s. 37-48}. – *Almanca ed.*

Ren'in sol yakasından (burasının da o dönemde hiçbir şekilde onlara geri dönme özlemi içinde bulunmamasına rağmen) manevi olarak vazgeçmediyse, Fransızlar da vazgeçmiyor. Alsace'lılar ile Lorraine'liler Fransa'ya dönmeyi istedikleri sürece, Fransa bunların yeniden kazanılması için çaba harcayacak, bunun araçlarını arayacak, dolayısıyla müttefikler de arayacak ve bütün bunları yapmak zorunda. Ve Almanya'nın karşısındaki doğal müttefik Rusya.

Batı Avrupa'nın en büyük ve en güçlü iki ulusunun düşmanlık yoluyla karşılıklı olarak birbirlerini etkisizleştirmesinden, hatta bu ikisi arasında ebedî bir anlaşmazlık konusunun bulunmasından ve bunun onları birbirleriyle savaşmaya kıışkırtmasından, sadece, elleri bu sayede daha da serbest kalan Rusya yararlanır; Rusya, Fransa'nın koşulsuz desteğinden ne kadar emin olabilirse, fetih arzularının önündeki Almanya engeli o kadar zayıflar. Ve Bismarck, Fransa'yı, Rusya'nın müttefikliği için dilenmesini, Rusya yalnızca yitirmiş olduğu illeri taahhüt ettiğinde Konstantinopolis'i Rusya'ya seve seve bırakmasını zorunlu kılan bir duruma sokmadı mı? Ve eğer barış buna rağmen on yedi yıl boyunca korunduysa, bunun, Fransa'da ve Rusya'da devreye sokulan *Landwehr* sisteminin,⁸⁶ belirli yaş gruplarındaki eğitilmiş askerlerin tam sayısını sağlamak için en az on altı yıla, hatta Almanya'da yakın geçmişte yapılan iyileştirmeler sonrasında yirmi beş yıla gereksinim duymasından başka bir nedeni var mı? Ve geçtiğimiz on yedi yıl boyunca bütün Avrupa siyasetine hükmetmiş olgu olarak ilhak, şu anda, dünyanın bu kısmını savaşla tehdit eden bunalımın temel nedeni değil mi? Bu tek olguyu ortadan kaldırın, barış güvence altına alınsın!

⁸⁶ Bkz. 13. dipnot. -çev.

Yukarı Almanca aksanlı Fransızcasıyla Alsace burjuvası, kendisini herhangi bir has Fransızdan daha Fransız göstermeye çalışan, Goethe'yi küçümserken Racine'e bayılan, buna rağmen gizli Almanlığının vicdan azabından kurtulamayan ve tam da bu nedenle Almanlara özgü her şey hakkında aşağılayıcı bir üslupla atıp tutmak zorunda kalan, böylece bir kez bile Almanya ile Fransa arasında arabuluculuk yapamayan bu oynak züppe, işte bu Alsace burjuvası, kuşkusuz, ister Mulhouse'lu bir fabrikatör isterse Parisli bir gazeteci olsun, aşağılık bir heriftir. Ama onu böyle yapmış olan şey, son üç yüz yılın Alman tarihi değilse nedir? Ve daha çok yakın bir geçmişe kadar yurt dışındaki neredeyse tüm Almanlar, özellikle de tüccarlar, Almanlıklarını inkâr eden, yeni memleketlerinin yabancı milliyetini kendi kendilerine tam anlamıyla işkence yaparak benimseyen ve bunu yaparken kendilerini gönüllü olarak en az Alsace'lılar kadar gülünç kılan haki ki Alsace'lılar değil miydi? Üstelik, Alsace'lılar, şu ya da bu ölçüde koşullar yüzünden böyle yapmak zorunda kalmıştı. Örneğin, İngiltere'de, 1815'ten 1840'a kadar bu ülkeye göç etmiş olan tüm Alman tüccarlar neredeyse istisnasız olarak İngilizleşmişti, kendi aralarında da neredeyse yalnızca İngilizce konuşuyorlardı ve bugün bile, örneğin Manchester borsasında, eksiksiz İngilizler olmak için servetlerinin yarısını verecek çeşitli yaşlı Alman dar kafalılar dolanıyor. Bu konuda da bir değişimin başlaması için 1848 yılını beklemek gerekti ve yedek teğmenlerin bile İngiltere'ye geldiği ve Berlin'in askerlerini gönderdiği 1870'ten beri, geçmişteki yalakalığın yerini, yurt dışında bizi daha az gülünç kılmayan, Prusyalılara özgü bir burnu büyüklük alıyor.

Peki, Almanya'yla birleşme, 1871'den beri, Alsace'lılar için daha yenir yutulur kılındı mı? Tam tersine, yanı başlarında, Fransa'da cumhuriyet hüküm sürerken, bir diktatörlüğe maruz bırakıldılar. Prusya'nın kılı kırk yaran ve müdahaleci *Landrat* {kaymakamlık} sistemine tabi kılındılar; adı çıkmış Fransız valilik sisteminin yasalarla katı bir şekilde düzenlenen müdahaleleri bunun yanında mumla aranır. Basın özgürlüğünün, toplanma ve örgütlenme haklarının son kalıntıları hızla ortadan kaldırıldı, dikbaşı kent konseyleri dağıtıldı ve Alman bürokratlar belediye başkanları olarak atandı. Ama buna karşılık, "ileri gelenler", yani tümüyle Fransızlaşmış olan soylular ve burjuvalar pohpohlandı ve Almanya yanlısı olmasalar bile Almanca konuşan ve bir uzlaşma girişimine olumlu karşılık verebilecek tek unsuru oluşturan köylüleri ve işçileri sömürmelerine destek olundu. Böyle yaparak ne elde edildi? Şubat 1887'de, bütün Almanya gözünün korkutulmasına izin verip Bismarck'ın kartel çoğunluğunu⁸⁷ İmparatorluk Meclisine gönderirken, Alsace-Lorraine, yalnızca katıksız Fransızları seçti ve Almanya'ya sempati beslediği yönünde en küçük bir kuşku duyulan herkesi reddetti.

Peki, Alsace'lılar böyleyse, buna öfkelenmeye hakkımız var mı? Hiçbir şekilde yok. İlhakı istememeleri, yerle bir edilmesi değil açıklanması gereken tarihsel bir olgu. Ve bu noktada kendimize sormak zorundayız: Almanya ne kadar çok sayıda ve ne kadar devasa tarihsel günahlar işlemişti de, Alsace'ta bu yaklaşım ortaya çıkabildi? Ve eğer on yedi yıllık yeniden Almanlaştırma girişimlerinden sonra Alsace'lılar

87 Bismarck'ın orduyu güçlendirme planlarını destekleyen ve 21 Şubat 1887'deki İmparatorluk Meclisi seçimlerinde çoğunluğu elde eden partiler "kartel" diye anılıyordu. -çev.

bize hep bir ağızdan “Bunu bize yapmayın” diye sesleniyorsa, yeni Alman İmparatorluğu’muz dışarıdan nasıl görünüyordur? İki başarılı seferin ve on yedi yıllık Bismarck diktatörlüğünün, üç yüz yıllık rezil bir tarihin tüm sonuçlarını ortadan kaldırmaya yeteceğini düşünmeye hakkımız var mı?

Bismarck hedefine ulaşmıştı. Onun Prusya güdümündeki yeni Alman İmparatorluğu Versailles’da, XIV. Louis’nin görkemli salonunda kamuoyuna ilan edilmişti. Fransa savunmasız bir şekilde ayaklarının dibinde yatıyordu; kendisinin dokunmaya cesaret edemediği inatçı Paris, Thiers tarafından Komün ayaklanmasına kışkırtılmıştı ve ardından eski imparatorluk ordusunun savaş tutsaklığından geri dönen askerleri tarafından ezilmişti. Avrupa’nın ortalama dar kafalısı, Bismarck’ın örnek aldığı Louis Bonaparte’a ellili yıllarda nasıl hayranlıkla bakmış idiyse, şimdi de aynı şekilde Bismarck’a hayranlıkla bakıyordu. Almanya Rus yardımıyla Avrupa’daki birinci güç haline gelmişti ve Almanya’nın tüm gücü diktatör Bismarck’ın elinde toplanmıştı. Artık önemli olan şey, bu güçle ne yapabileceğiydi. Bu zamana kadar, burjuvazinin birlik planlarını, burjuvazinin araçlarıyla olmasa bile Bonapartist araçlarla hayata geçirmiş olsa da, bu konu artık büyük ölçüde geride kalmıştı ve dolayısıyla bundan sonra kendi planlarını yapması, kendi kafasında hangi fikirleri üretebileceğini göstermesi gerekiyordu. Ve bunlar, yeni imparatorluğun iç yapılanması tarafından sergilenmek zorundaydı.

Alman toplumu büyük toprak sahiplerinden, köylülerden, burjuvalardan, küçük burjuvalardan ve işçilerden oluşur ve bunlar da üç ana sınıfa ayrılır.

Büyük araziler, (özellikle Silezya’da) az sayıdaki bazı kodamanların ve Elbe’nin doğusundaki eski Prusya illerinde

yoğunlaşan çok sayıdaki orta ölçekli toprak sahiplerinin ellerindedir. Bütün bu sınıfın az çok baskın olan unsuru da işte bu Prusyalı *Junker*'lerdir. Çiftliklerini büyük ölçüde kâhyalarına işlettirenlerin kendileri de çiftçidir ve bunun yanında pek çok örnekte içki fabrikalarının ve pancar şekeri fabrikalarının sahipleridirler. Arazileri, mümkün olan yerlerde, *Majorat*⁸⁸ aracılığıyla aileye ait kılınmıştır. Genç oğullar orduya ya da devlet memurluklarına girer ve böylece, alt kademelerdeki bu toprak sahibi soylulara, daha da alt kademeli subay ve memur soylular eklenir; bütün bunlara bir de daha üst kademelerdeki burjuva subaylar ve memurlar arasından yoğun bir şekilde çıkan soyluları eklemek gerekir. Doğal olarak, bütün bu soylular güruhunun alt sınırında, borçlanarak, şaibeli oyunlarla, sırnaşıklıkla, dilencilikle ve siyasal casuslukla geçinen kalabalık bir asalak soylular sınıfı, aristokratik bir lumpen proletarya oluşur. Bu topluluk, bir bütün olarak, Prusya'nın *Junker* sınıfını oluşturur ve eski Prusya devletinin başlıca dayanaklarından biridir. Ama bu *Junker* sınıfının toprak sahiplerinden oluşan çekirdeğinin altındaki zemin fazlasıyla kaygandır. Statüye uygun şekilde yaşama yükümlülüğü her gün daha da pahalılaşmaktadır; genç oğulların teğmenlik ve yargıç yardımcılığı aşamaları boyunca desteklenmesi, kızların evlendirilmesi, bütün bunlar para gerektirir; ve bütün bunlar, tüm diğer kaygıları bir yana bırakarak yerine getirilmek zorunda olduğundan, gelirlerin yetmemesi, borç senetlerinin imzalanması ve hatta ipotek karşılığında para alınması şaşırtıcı değildir. Kısacası, *Junker* sınıfı her zaman uçuru-

88 *Majorat*: Bir mülkün bir bütün olarak en yaşlı oğula (erkek çocuk yoksa en yakın akrabaya) miras kalmasını ve kolayca satılamamasını sağlayan düzenleme; Orta Çağ'da, mülklerin mirasçılar arasında bölünmesinin önüne geçmek için kullanılıyordu. -çev.

mun kenarındadır; savaş olsun, kötü hasat olsun ya da ticaret bunalımı olsun her talihsizlik uçuruma yuvarlanması tehlikesini doğurur; dolayısıyla, bu sınıfın yüz yıldan hayli uzun bir süredir ancak her tür devlet yardımı sayesinde yıkımdan kurtarılmış olması ve gerçekte varlığını ancak devlet yardımlarıyla sürdürebilmesi de şaşırtıcı değildir. Ancak yapay bir şekilde ayakta tutulabilen bu sınıf çözülmeye mahkûmdur; hiçbir devlet yardımı uzun vadede onu hayatta tutamaz. Ama onunla birlikte eski Prusya devleti de ortadan kalkar.

Köylü, siyasal açıdan fazla etkin olmayan bir unsurdur. Eğer mülk sahibiyse, (onlarsız hayvan yetiştiriciliği yapamayacağı) eski ortak marklarından⁸⁹ ya da ortak otlaklarından yoksun bırakılan küçük çiftçilerin⁹⁰ elverişsiz üretim koşulları nedeniyle giderek daha fazla yıkıma uğrar. Eğer kiracıysa durumu daha da kötüdür. Küçük çiftçilik, ağırlıklı olarak, geçimlik ekonominin varlığını gerektirir; para ekonomisi onu yıkıma sürükler. Sırf topraktan tümüyle yoksun bırakılmamak için giderek daha fazla borçlanmanın, ipotek alacaklısı tarafından kitlesel olarak mülksüzleştirilmenin, ev sanayisine sığınmanın nedeni budur. Köylülüğün çoğunluğu siyasal açıdan kayıtsız ya da gericidir: Ren boyunda, eski Prusya nefreti nedeniyle *ultramontan*,⁹¹ diğer yerlerde bölgeci ya da Protestan muhafazakâr. Dinsel duygu bu sınıfta hâlâ toplumsal ya da siyasal çıkarların ifadesi olarak iş görür.

89 *Mark*: Almanlarda, bir ya da daha fazla köyün sakinlerinin ortak arazisi. Tarlalar ve otlaklar mark topluluğu tarafından belirlenen kurallara göre tek tek aileler tarafından kullanılır ve zaman zaman yeniden paylaştırılırken, tarıma açılmayan topraklar tüm topluluk üyelerine aitti. –çev.

90 *Parzellenbauern*: Küçük tarlalarda (“parsel”lerde) çiftçilik yapan köylüler. –çev.

91 *Ultramontan*: Alpler’in ötesindeki papaya aşırı bağlı Katolik (sözcük anlamıyla “dağların ötesindeki”). –çev.

Burjuvazi üzerinde zaten durmuştuk. 1848'den beri, benzeri görülmemiş bir iktisadi gelişim sergiliyordu. Almanya, 1847'deki ticaret bunalımını izleyen dönemde, okyanuslarda buharlı gemi taşımacılığının başlatılmasının, demiryollarının muazzam derecede yaygınlaşmasının ve Kaliforniya ile Avustralya'da altın bulunmasının ürünü olan devasa sınai büyümeden artan bir pay almıştı. Bismarck'ın devrimini harekete geçiren şey, tam da, burjuvazinin, küçük devletlere bölünmüşlükten kaynaklanan ticaret engellerini kaldırma ve dünya pazarında yabancı rakipleriyle eşit bir konuma gelmeye yönelik zorlamalarıydı. Şimdiyse, Fransız milyarları Almanya'ya akarken, burjuvazi için yeni bir hummalı ticari faaliyet dönemi açılmıştı ve burjuvazi, bu dönemde, ulusal ölçekli bir Alman çöküşüyle,⁹² büyük bir sanayi ulusu haline geldiğini ilk kez kanıtlamıştı. Burjuvazi daha o dönemde iktisadi açıdan nüfusun en güçlü sınıfıydı; devlet, onun iktisadi çıkarlarına boyun eğmek zorundaydı. 1848 Devrimi, devlete, burjuvazinin siyasal olarak da hüküm sürmesini ve egemenliğini geliştirmesini mümkün kılan dışsal anayasal biçimi kazandırmıştı. Yine de, burjuvazi, gerçek siyasal egemenliğin henüz çok uzağındaydı. Anlaşmazlık sırasında Bismarck'a karşı zafer kazanamamıştı; anlaşmazlığın, Almanya'nın yukarıdan devrimci dönüşümlere uğratılması yoluyla giderilmesi, burjuvaziye, o dönem için yürütme gücünün ona olsa olsa çok dolaylı bir şekilde bağımlı olduğunu, bakanları indiremediğini ve zorla kabul ettiremediğini ve ordu üzerinde denetim kuramadığını da öğretti. Bu arada enerjik bir yürütme gücü karşısında korkak ve iradesizdi; ama *Junker*'ler de öy-

92 Almanya'da Fransa-Prusya Savaşı'nın (1870-1871) ardından başlayan iktisadi büyüme dönemi 1873 yılındaki iktisadi bunalımla sona ermişti. -çev.

leydi ve burjuvazi, devrimci sınıai işçi sınıfıyla doğrudan doğruya iktisadi karşıtlık içinde bulunması nedeniyle onlardan daha fazla özre sahipti. *Junker* sınıfını iktisadi açıdan giderek yok etmek zorunda olduğu ve hâlâ bir gelecek umudu bulunan tek mülk sahibi sınıf olduğu ise kesindi.

Küçük burjuvazi, birincisi, Orta Çağ zanaatçılarından, uzun süre geri kalmış olan Almanya'da Batı Avrupa'nın geri kalanına göre daha kitlesel bir şekilde temsil edilen kalıntılarından, ikincisi, yoksullaşmış burjuvalardan, üçüncüsü, mülksüz nüfusun küçük tüccarlığa kadar yükselmiş olan unsurlarından oluşuyordu. Bir bütün olarak küçük burjuvaların varlığı, büyük sanayinin genişlemesiyle birlikte, son istikrar kalıntılarından da yoksun kaldı; iş değiştirmeler ve dönemsel iflaslar kurala dönüştü. Eskiden Alman dar kafalılarından çekirdeğini oluşturan ve fazlasıyla istikrarlı olan bu sınıf, geçmişteki hoşnutluğundan, uysallığından, uşak ruhluluğundan, dindarlığından ve saygınlığından yoksun kalarak berbat bir kafa karışıklığı yaşamaya ve Tanrı'nın ona uygun gördüğü yazgıdan hoşnutsuz olmaya başladı. Zanaatçıların kalıntıları lonca ayrıcalıklarının geri getirilmesi talebini haykırdı, diğerlerinin bir bölümü ılımlı demokrat ilericilere⁹³ dönüştü, bir başka bölümü ise sosyal demokrasiye yaklaştı ve yer yer doğrudan doğruya işçi hareketine katıldı.

Son olarak, işçiler. Tarım işçilerinden en azından doğudakileri hâlâ yarı serflik koşullarında yaşıyordu ve hesaba katılmaları mümkün değildi. Buna karşılık sosyal demokrasi kent işçileri arasında çok büyük ilerlemeler kaydetmişti ve büyük sanayinin halk kitlelerini proleterleştirmesi ve böyle-

93 1861 yılında Prusya Temsilciler Meclisinin liberal üyeleri tarafından kurulan Alman İlerleme Partisi (*Deutsche Fortschrittspartei*) kastediliyor. -çev.

ce kapitalistler ile işçiler arasındaki sınıf karşıtlığını uç noktaya taşıması ölçüsünde büyümüştü. Sosyal demokrat işçiler o dönem için henüz birbirleriyle mücadele eden iki partiye bölünmüş durumda olsa bile,⁹⁴ Marx'ın *Kapital*'inin yayımlanmasından beri bu ikisi arasındaki temel karşıtlık neredeyse ortadan kalkmıştı. Tek talebi “devlet yardımıyla üretim kooperatifleri” olan ortodoks Lasalcılık {Lassalle'cılık} giderek etkisizleşiyordu ve Bonapartist ve devlet sosyalisti bir işçi partisinin çekirdeğini oluşturma kapasitesinin bulunmadığını giderek daha fazla gösteriyordu. Tek tek önderlerin bu konudaki yanlışları kitlelerin sağduyusu tarafından telafi edilmişti. İki sosyal demokrat eğilimin artık neredeyse yalnızca kişilerle ilgili sorunlar nedeniyle geciktirilen birleşmelerinin yakın gelecekte gerçekleşeceği kesindi. Ama daha bölünmüşlük sırasında ve bölünmüşlüğe rağmen, hareket, sanayi burjuvazisinde dehşet uyandırmaya ve henüz onlardan bağımsız olan hükümetle mücadelelerini felce uğratmaya yetecek kadar güçlüydü; ne de olsa Alman burjuvazisi 1848'den beri kızıl hayaletten bir daha hiç kurtulmamıştı.

Parlamentodaki ve eyalet meclislerindeki parti yapılanmasının temelinde bu sınıf yapılanması yatıyordu. Büyük toprak sahipleri ve köylülüğün bir bölümü muhafazakârların⁹⁵ kitle-sini oluşturunuyordu; sanayi burjuvazisi burjuva liberalizminin

94 Lasalcıların 1863 yılında kurduğu Genel Alman İşçi Derneği ile 1869 yılında Eisenach'ta kurulan Sosyal Demokrat İşçi Partisi kastediliyor. Bu örgütler 1875 yılında düzenlenen Gotha Kongresinde birleşmişti. Alman sosyal demokrasisinin tarihi hakkında, bkz. Karl Marx-Friedrich Engels, *Gotha ve Erfurt Programları Üzerine*, Yordam Kitap. –çev.

95 Prusya'da 1848 yılında ortaya çıkan Muhafazakâr Parti (*Konservative Partei*), monarşiyi savunuyor ve soyluların ayrıcalıklarının korunması için mücadele ediyordu. –çev.

sağ kanadını, yani ulusal liberalleri⁹⁶ ortaya çıkarırken, sol kanat, yani zayıflamış olan demokratik parti ya da “İlerleme Partisi”, burjuvazinin ve işçilerin bir bölümü tarafından desteklenen küçük burjuvalardan oluşuyordu. Son olarak, işçilerin kendi bağımsız partileri, küçük burjuvaları da kapsayan sosyal demokrasi vardı.

Bismarck'ın konumundaki ve Bismarck'ın geçmişine sahip olan bir adam, durumu bir miktar kavradığında, *Junker*'lerin, mevcut halleriyle, yaşayabilecek bir sınıf oluşturmadığı, mülk sahibi sınıflar arasında yalnızca burjuvazinin bir gelecek iddiasına sahip olabileceği ve bu nedenle (tarihsel görevini kavramasını Bismarck'tan bekleyemeyeceğimiz işçi sınıfı bir yana bırakıldığında), yeni imparatorluğunun, bu imparatorluğu modern bir burjuva devletine geçişe adım adım hazırlamak konusunda ne kadar yol alırsa o kadar kalıcılık vaat edeceği sonucuna ulaşmak zorundaydı. Ondan, dönemin koşulları altında yapamayacaklarını beklemeyelim. Belirleyici gücün (İngiliz Avam Kamarası örneğinde olduğu gibi) İmparatorluk Meclisinde olacağı parlamenter yönetime hızlı bir geçiş ne mümkündü ne de o an için iyi bir fikirdi; Bismarck'ın kendisi, Bismarck'ın parlamenter biçimlerdeki diktatörlüğünün o dönem için hâlâ gerekli olduğunu düşünmüş olmalı; o dönem için bu diktatörlüğün varlığını sürdürmesine izin vermesi nedeniyle onu kesinlikle suçlamıyoruz; sadece bu diktatörlüğün hangi amaçla kullanıldığını soruyoruz. Ve burada, İngiliz yapılanmasına karşılık gelen bir durumun yolunun açılmasının, yeni imparatorluğa sağlam bir temel ve huzurlu bir iç gelişim sağlama umudunu sunan tek

96 Alman Liberal Partisi'nin 1866 yılındaki bölünmesi sonrasında bu partinin sağ kanadından çıkan Ulusal Liberal Parti (*Nationalliberale Partei*). –çev.

yol olduğundan kuşku duymak çok zor. *Junker* sınıfının zaten kurtarılamayacak olan daha büyük bölümü yaklaşımakta olan çöküşlerine terk edildiğinde, görüldüğü kadarıyla, geri kalanlardan ve yeni unsurlardan, burjuvazinin dekoratif seçkin tabakasından başka bir şey olmayan bir bağımsız büyük toprak sahipleri sınıfını kurmak hâlâ mümkündü; burjuvazi, gücünü sonuna kadar kullanabildiğinde bile, bu sınıfa, devlette temsil edilme olanağını ve dolayısıyla da en yağlı makamları ve çok büyük bir etki gücünü bırakmak zorundaydı. Burjuvaziye, (en azından mülk sahibi sınıfların bakış açısına göre) uzun vadede zaten yoksun bırakılamayacağı siyasal ödünler adım adım, hatta küçük ve seyrek dozlarla verildiğinde, yeni imparatorluk, en azından, Batı Avrupa'nın siyasal açıdan çok daha ileride olan diğer devletlerine yetişmesini, hem feodalizmin son kalıntılarına hem de bürokrasiye hâlâ büyük ölçüde hükmeden dar kafalılık geleneklerini sonunda silkip atmasını ve her şeyden önemlisi hiç de genç olmayan kurucularının bu dünyadan göçüp gitmiş olacakları gün geldiğinde kendi ayakları üzerinde durmasını mümkün kılacak olan yola sokulurdu.

Bunu yapmak hiç de zor değildi. *Junker*'ler de burjuvazi de ortalama enerjiden bile yoksundu. *Junker*'ler, devletin bu Don Kişot'ların muhalefetine rağmen hiç durmadan onlar için en iyi olan şeyleri yaptığı son altmış yıl boyunca bunu kanıtlamıştı. Kendisi de uzun tarih öncesi tarafından uysallaştırılmış olan burjuvazi, anlaşmazlığın yaralarını henüz hiç saramamıştı; o zamandan beri, Bismarck'ın başarıları burjuvazinin direnme gücünü daha da kırmış ve tehditkâr bir şekilde büyümekte olan işçi hareketinden duyulan korku son noktayı koymuştu. Böylesi koşullar altında, burjuvazinin

ulusal isteklerini yerine getirmiş olan adam için, aynı sınıfın genel olarak bakıldığında fazlasıyla ılımlı olan siyasal isteklerini yerine getirirken dilediği tempoyu koruması zor olamazdı. Gereken tek şey hedef konusunda net olmasıydı.

Mülk sahibi sınıflar açısından bakıldığında, bu, akla uygun olan tek yoldu. İşçi sınıfı açısından bakıldığında, elbette, kalıcı bir burjuva egemenliğinin kurulması için çoktan geç kalınmıştı. Almanya'da, büyük sanayi ve onunla birlikte burjuvazi ve proletarya, proletaryanın neredeyse burjuvaziyle eş zamanlı olarak siyaset sahnesine bağımsız bir şekilde çıkabildiği ve dolayısıyla burjuvazi henüz siyasal iktidarı tümüyle ya da ağırlıklı olarak fethetmemişken iki sınıf arasındaki mücadelenin başladığı bir dönemde oluşmuştu. Ama Almanya'da burjuvazinin huzurlu ve sağlam temellere sahip bir egemenliği için geç kalınmış olsa bile, 1870 yılında, genel olarak mülk sahibi sınıfların çıkarlarına uygun olan en iyi politika, hâlâ, söz konusu burjuva egemenliğinin hedeflenmesiydi. Çünkü, yok oluş sürecindeki feodalizm döneminin yasama ve idare alanlarında büyümeye devam eden yığınsal kalıntıları ancak bu yolla ortadan kaldırılabilirdi; Büyük Fransız Devriminin tüm sonuçlarını adım adım Almanya'ya taşımak, kısacası, Almanya'yı körü körüne bağlı olduğu sayısız eski alışkanlıktan kurtarmak ve onu bilinçli bir şekilde ve nihai olarak modern gelişme yoluna sokmak, siyasal sistemini sınıai sistemiyle uyumlu hale getirmek ancak bu yolla mümkün olabilirdi. O zaman, burjuvazi ile proletarya arasındaki kaçınılmaz mücadele sonunda geldiğinde, en azından, bu mücadele, 1848'de Almanya'da gördüğümüz gibi bir karışıklık, bulanıklık, çıkarların iç içe geçmesi ve çaresizlik durumu içinde değil, neyin ne olduğunu herkesin görebildi-

ği normal koşullar altında yürütülürdü. Tek fark, çaresizliğin bu kez yalnızca mülk sahipleri tarafından hissedilmesi olurdu; işçi sınıfı, ne istediğini biliyor.

Almanya'nın 1871 yılındaki koşulları altında, Bismarck gibi bir adam gerçekten de farklı sınıflar arasında manevralar yapmaya dayalı bir politika izlemek zorundaydı. Ve bunu yaptığı kadarıyla ona herhangi bir suçlama yöneltilemez. Önemli olan tek şey, bu politikanın hedefinin ne olduğuydu. Temposundan bağımsız olarak, bilinçli ve kararlı bir şekilde, sonunda burjuva egemenliğine ulaşma hedefi, mülk sahibi sınıflar açısından bunun mümkün olması ölçüsünde, tarihsel gelişmeyle uyum içindeydi. Eski Prusya devletinin korunması, Almanya'nın adım adım Prusyalılaştırılması hedefi, geri-ciydi ve sonunda başarısızlığa uğramaya mahkûmdu. Sadece Bismarck'ın egemenliğini koruma hedefi, Bonapartistti ve her tür Bonapartizmle aynı sonu paylaşmak zorundaydı.

Gündemdeki ilk görev imparatorluk anayasasıydı. Elde bulunan malzemeler, bir yandan Kuzey Alman Konfederasyonu'nun anayasası, diğer yandan da Güney Alman devletleriyle imzalanan anlaşmalardı.⁹⁷ Bismarck'ın imparatorluk anayasasını hayata geçirirken yardım aldığı etmenler, bir yandan Federal Konseyde temsil edilen hanedanlar,⁹⁸

97 Güney Alman devletlerinin (Baden, Hessen, Bavyera, Württemberg) Kuzey Alman Konfederasyonu'na girişleriyle ilgili anlaşmalar Kasım 1870'te imzalanmıştı. Bunlara göre, Kuzey Alman Konfederasyonu'nun anayasasında, üye devletlere biraz daha fazla bağımsızlık sağlayacak olan değişiklikler yapılacaktı. Güney Alman devletlerinin bu anlaşmalar aracılığıyla elde ettiği özel haklar Alman İmparatorluğu'nun 16 Nisan 1871'de kabul edilen anayasasına dâhil edildi. –*Almanca ed.*

98 Kuzey Alman Konfederasyonu'nun anayasasına göre Federal Konseyin (*Bundesrat*) üyeleri konfederasyona katılmış olan tüm Alman devletlerinin hükümetleri tarafından atanıyordu. Konseyin görevi, İmparatorluk Meclisiyle birlikte, yasaları kabul etmek ve nasıl uygulandıklarını denetlemektir. –*Almanca ed.*

diğer yandan da İmparatorluk Meclisinde temsil edilen halktı. Kuzey Alman anayasası ve anlaşmalar, hanedanların haklarına bir sınır getirmişti. Buna karşılık halk, siyasi iktidardaki payının ciddi ölçüde artırılmasına hak kazanmıştı. Halk, yabancı güçlerin müdahalelerinden bağımsızlığı ve (olabildiği kadarıyla) birleşmeyi muharebe alanında kazanmıştı; bu bağımsızlığın hangi amaçlarla kullanılacağına, bu birleşmenin ayrıntılar düzeyinde nasıl hayata geçirilip değerlendirileceğine karar verme hakkı da herkesten önce halka aitti. Ve halkın Kuzey Alman anayasasında ve anlaşmalarda bulunan yasal zemini tanıması durumunda bile, bu durum, yeni anayasada halkın o zamana kadarkinden daha büyük bir iktidar payı elde etmesini hiçbir şekilde engellemiyordu. İmparatorluk Meclisi, yeni “birlik”i gerçek yaşamda temsil eden tek kurumdu. İmparatorluk Meclisinin yetkileri ne kadar çok olursa, imparatorluk anayasası eyalet anayasalarıyla karşılaştırıldığında ne kadar özgür olursa, yeni imparatorluk o kadar hızlı bir şekilde kaynaşmak, Bavyeralılar, Saksonyalılar ve Prusyalılar o kadar Almanlaşmak zorundaydı.

Bu, burnunun ucundan ötesini gören herkes için apaçık olmalıydı. Ama Bismarck kesinlikle bu görüşte değildi. Tersine, savaştan sonra ortaya çıkan yurtseverlik coşkunu, tam da, İmparatorluk Meclisindeki çoğunluğun, halkın haklarını genişletmek bir yana bunları açıkça saptamaktan bile kaçınmasını ve Kuzey Alman anayasası ile anlaşmalarda bulunan yasal zemini imparatorluk anayasasına basitçe aktarmakla yetinmesini sağlamak için kullandı. Küçük partilerin, halkın özgürlük haklarının anayasada ifade edilmesini sağlamaya yönelik tüm girişimleri boşa çıkarıldı; Katolikleri temsil eden Merkez Partisi’nin, Prusya anayasasındaki, basın,

örgütlenme ve toplanma özgürlüklerini ve kilisenin bağımsızlığını güvence altına alan maddelerin eklenmesine yönelik önergesi bile reddedildi. Yani, Prusya anayasası, fazlasıyla budanmış olmasına rağmen, hâlâ imparatorluk anayasasından daha liberaldi. Vergiler yıllık olarak belirlenmek yerine “yasayla” ilk ve son kez kabul edildi ve böylece İmparatorluk Meclisinin vergileri reddetmesi olanaksız kılındı. Bu, Almanya dışındaki anayasal dünya için anlaşılmasız olan Prusya doktrininin Almanya’ya uygulanması anlamına geliyordu; söz konusu doktrine göre, halkın temsilcileri sadece harcamaları kâğıt üzerinde reddetme hakkına sahipken, hükümet, gelirleri nakit para şeklinde cebine atar. Ama İmparatorluk Meclisi bu şekilde en iyi güç araçlarından yoksun bırakılır ve 1849 ile 1850’deki revizyonlarla, Manteuffel’cilikle, anlaşmazlıkla ve Sadowa’yla beli kırılmış olan Prusya Kamarasının alçak konumuna indirilirken, Federal Konsey, özünde, eski Federal Meclisin kâğıt üzerinde sahip olduğu tüm sınırsız yetkilerden yararlanır; ve bunlardan gerçekten yararlanır, çünkü Federal Meclisi felce uğratan tüm zincirlerden kurtarılmıştır. Federal Konsey, yasama alanında Federal Meclisle birlikte belirleyici bir ağırlığa sahip olmanın ötesinde, imparatorluk yasalarının uygulama yönergelerini çıkarması ve ayrıca “imparatorluk yasalarının uygulanması sırasında ortaya çıkan yetersizlikler”, yani uygar ülkelerde sadece yeni bir yasa yardımıyla giderilebilen yetersizlikler hakkında karar alması ölçüsünde (hukuki bir tuzığa fazlasıyla benzeyen 7. Madde, 3. Paragraf), en yüksek yönetim organıdır.

Dolayısıyla, Bismarck, temel dayanaklarını, ulusal birliği temsil eden İmparatorluk Meclisinde değil, bölgeci dağınıklığı temsil eden Federal Konseyde aradı. Kendisini ulusal

düşüncenin temsilcisi olarak sunan Bismarck, ulusun ya da onun temsilcilerinin başına gerçek anlamıyla geçme cesareti-
tine sahip değildi; o demokrasiye değil, demokrasi ona hizmet etmeliydi; halktan çok, sahne gerisindeki çarpık ilişkiler; diplomatik araçlarla, havuç ve sopayla Federal Konseyde (dikbaşı bile olsa) bir çoğunluk peydahlama yeteneğine bel bağlıyordu. Burada kendilerini bize gösteren bayağı kavrayış ve düzeysiz bakış açısı, bugüne kadar tanıdığımız kadarıyla adamın karakterine tam olarak uygun düşüyor. Yine de, büyük başarılarının onu bir an için bile kendisinin üzerine çıkaramamış olmasına şaşırabiliriz.

Ama o sıradaki durumun gereği, imparatorluk anayasasının bütününe tek bir sağlam dayanak noktası sağlamaktı ve o da imparatorluk şansölyesiydi. Federal Konsey, imparatorluk şansölyesi dışındaki bir sorumlu yürütme gücünün varlığını olanaksız kılan ve böylece sorumlu imparatorluk bakanlarının varlığına izin vermeyen bir konuma yerleştirilmek zorundaydı. Gerçekten de, imparatorluğun yönetimini, sorumlu bir bakanlar kurulu oluşturarak düzenlemeye yönelik her girişim, Federal Konseyin haklarına tecavüz sayılarak aşılamaz bir dirençle karşılaştı. Anayasa, kısa bir süre sonra keşfedileceği üzere, Bismarck için “kişiye özel olarak hazırlanmış”tı. İmparatorluk Meclisindeki partilerin ve Federal Konseydeki bölgeci devletlerin dengelenmesi yoluyla mutlak kişisel diktatörlüğünün kurulmasına giden yoldaki yeni bir adım, Bonapartizm yolundaki yeni bir adımdı.

Bu arada, (Bavyera ile Württemberg'e verilen bazı ödünler bir yana bırakılırsa) yeni imparatorluk anayasasının doğru-
dan doğruya bir geri adım olduğu söylenemez. Ama onun hakkında söylenebilecek olan en iyi şey de budur. Burjuvazi-

nin iktisadi gereksinimleri büyük ölçüde giderilmişti, (gündeme getirmeyi sürdürdüğü) siyasal hak iddialarının önüne anlaşmazlık dönemindekilerle aynı engeller çıkarılmıştı.

Gündeme getirmeyi sürdürdüğü siyasal hak iddiaları. Çünkü, ulusal liberallerin elinde bu hak iddialarının küçüle- rek fazlasıyla ılımlılaştığı ve her gün daha da küçüldüğü yad- sınamaz. Bismarck'ın onlarla işbirliği yapmasını istemenin fazlasıyla uzağındaki beyefendiler, bunun yerine, mümkün olduğunda ve hatta bazen mümkün değilken ya da olmaması gerekirken, onun isteklerini yerine getirmek için çaba harcı- yordu. Hiç kimse onları hor gördüğü için Bismarck'ı suçlaya- maz; ama onun *Junker*'leri bir gram daha iyi ve daha erkek miydi ki?

İmparatorluğun birliğinin kurulması gereken bir sonraki alan, yani para sistemi, 1873 ile 1876 yılları arasında çıkı- rılan para ve bankacılık yasalarıyla düzenlendi. Altın stan- dardının uygulamaya sokulması ciddi bir ilerlemeydi; ama bu standart duraksayarak ve kararsız bir şekilde uygulamaya sokuldu ve bugün bile çok sağlam temeller üzerinde durmu- yor. Benimsenen para sistemi (ondalık sisteme göre bölünen birim olarak, mark adı altında, üçte bir taler), otuzlu yılların sonlarında Soetbeer tarafından önerilen sistemdi; fiilen bi- rim olarak kullanılan madenî para, yirmi marklık altın sik- keydi. Bu sikke, fark edilmesi neredeyse mümkün olmayan bir değer değişikliğiyle, İngiliz *sovereign*'i⁹⁹ ya da yirmi beş franklık altın sikke ya da beş dolarlık Amerikan altın sikkesi ile tam olarak aynı değere sahip kılınabiliyordu ve böylece dünya pazarındaki üç büyük madenî para sisteminden biriyle bağlantılı hale gelebiliyordu. Ayrı bir madenî para sistemi

99 1 sterlin değerindeki eski İngiliz altın sikkesi. -çev.

yaratmak ve böylece ticareti ve kur hesaplamalarını gereksiz yere zorlaştırmak tercih edilmişti. İmparatorluk hazine bönoları ve bankalar hakkındaki yasalar küçük devletlerin ve bunların bankalarının değerli kâğıt dolandırıcılıklarını sınırlandırmıştı ve söz konusu yasalar, arada yaşanan iktisadi çöküş nedeniyle, bu alanda henüz deneyimsiz olan Almanya için uygun olduğu üzere, belirli bir ürkeklik barındırıyordu. Burada da, burjuvazinin iktisadi çıkarları, genel olarak bakıldığında gerektiği şekilde korunmuştu.

Son olarak, standart yasaların da düzenlenmesi gerekmişti. Orta Almanya'daki devletlerin, imparatorluk yetkilerinin maddi yurttaşlar hukuku alanını da kapsayacak şekilde genişletilmesine yönelik direnci aşıldı; ama, ceza yasası, ceza yargılamaları ve hukuk yargılamaları, ticaret hukuku, iflas yasası ve yargı sistemi standartlaştırılmışken, yurttaşlar yasası hâlâ hazırlanma aşamasında. Küçük devletlerin alacalı bulacalı biçimsel ve maddî hukuk normlarının ortadan kaldırılması, aslında, ilerlemekte olan burjuva gelişiminin yakıcı bir gereksinimi haline gelmişti ve yeni yasaların asıl yararı da, içeriklerinden çok daha yararlı olan bu ortadan kaldırma eylemindedir.

İngiliz hukukçu, eski Cermen özgürlüklerinin önemli bir bölümünü Orta Çağ boyunca korumuş, 17. yüzyılın iki devriminde daha tohum halindeyken ezilen polis devletiyle hiç karşılaşmamış olan ve yurttaş özgürlüklerinin iki yüzyıl boyunca hiç durmadan gelişmesiyle doruk noktasına ulaşan bir hukuk tarihine yaslanır. Fransız hukukçu, feodalizmin ve mutlakçı polis zorbalığının tümüyle yok edilmesinin ardından yeni kurulmuş olan modern toplumun iktisadi varlık koşullarını Napoleon tarafından ilan edilen klasik yasalarında

hukuk normları diline çeviren Büyük Devrime yaslanır. Peki, Alman hukukçumuzun tarihsel temeli ne? Orta Çağ kalıntılarının yüzyıllardır süren, edilgen, çoğunlukla dışarıdan gelen darbelerin ilerlettiği, bugün bile tamamlanmamış olan dağıtılma sürecinden; içinde feodal *Junker* ile lonca ustasının hayaletler şeklinde dolandığı ve kendilerine yeni birer beden aradığı iktisadi açıdan geri kalmış bir toplumdan; polis zorbalığının (prenslerin keyfi adaletinin 1848’de son bulmuş olmasına rağmen) hâlâ her gün yeni gedikler açtığı bir hukuk düzeninden başka bir şey değil. Yeni imparatorluk yasalarının babaları işte bu kötülerin en kötüsü okullardan geldi ve ortaya çıkardıkları iş de bunu yansıtıyor. Katıksız hukuki yan bir yana bırakılacak olursa, bu yasalar siyasal özgürlük için hayli kötü. *Schöfften* mahkemeleri¹⁰⁰ burjuvazi ile küçük burjuvazinin eline işçi sınıfını ezerken işbirliği yapmalarını sağlayan bir araç veriyorsa, devlet de, jürili mahkemelerin yetkilerini sınırlandırarak, kendisini yeni bir burjuva muhalefeti tehlikesinden mümkün olduğunca korumuş oluyor. Ceza yasasının siyasal paragrafları çoğu yerde o kadar belirsiz ve esnek ki, sanki bunlar bugünkü İmparatorluk Mahkemesine,¹⁰¹ mahkeme de bunlara uyacak şekilde düzenlenmiş. Yeni yasaların, Prusya’nın devlet yasalarının¹⁰² yanında bir ilerleme

100 *Schöfften* mahkemeleri 1848 Devriminden sonra bazı Alman devletlerinde ve 1871’de Almanya’nın her yerinde kurulmuştu. Bir resmî yargıç ile yargılama sürecine katılan iki mahkeme üyesinden (*Schöfften*) oluşuyorlardı ve söz konusu üyeler, ağır ceza mahkemesi üyelerinden farklı olarak, suçun yanı sıra verilecek cezayı da belirliyordu; bu mahkemelerin kararları temyiz edilebiliyordu. Sadece 30 yaşını doldurmuş, en az iki yıldır ilgili yerde oturan ve yeterli gelire sahip olduğunu kanıtlayabilen kişiler *Schöffe* olabiliyordu. –*Almanca* ed.

101 *Reichsgericht*: 1879-1945 yıllarında Almanya’nın en yüksek mahkemesi. –çev.

102 *Allgemeines Landrecht für die Preussischen Staaten* (Prusya Devletleri İçin Genel Devlet Yasaları) 1794 yılında çıkarılmış ve 1900 yılına kadar büyük ölçüde yürürlükte kalmıştı. –çev.

olduğu açık; günümüzde, devlet yasaları kadar tüyler ürper-tici bir şeyi hazırlamayı, sünnet olmuş bir Stoecker bile bece-remez. Ama bugüne kadar Fransız yasalarına tabi olan iller, klasik özgün metin ile bulanık kopyası arasındaki farkı fazla-sıyla hissediyor. Devlet gücünün yurttaş özgürlükleri pahası-na güçlendirilmesini, bu ilk somut geri adımı mümkün kılan şey, ulusal liberallerin programlarından uzaklaşmalarıydı.

İmparatorluk basın yasasına da değinmek gerekiyor. Ceza yasası burada gündeme gelen maddi hukuku zaten büyük ölçüde düzenlemişti; yani, imparatorluğun bütünü için aynı biçimsel şartların yürürlüğe sokulması ve şurada burada hâlâ var olan güvence bedellerinin ve damga vergilerinin kaldı-rılması bu yasanın temel içeriğini ve aynı zamanda yasanın getirdiği tek ilerlemeyi oluşturuyordu.

Prusya'nın bir kez daha kendisini örnek devlet olarak gös-termesi için, orada "özyönetim" getirildi. Amaçlanan şey, fe-odalizmin en rahatsız edici kalıntılarını ortadan kaldırmak, ama yine de, gerçekte her şeyi mümkün olduğu kadarıyla es-kisi gibi bırakmaktı. İlçe Yönetmeliği {*Kreisordnung*} bu ama-ca hizmet etti. *Junker* beylerin malikâne sistemine dayanan polislik yetkileri bir anakronizme dönüşmüştü. Bunlar, isim (feodal bir ayrıcalık) olarak kaldırılırken, bağımsız malikâne bölgeleri {*Gutsbezirke*} yaratılarak, gerçekte geri getirildi; malikâne bölgelerinde, malikâne sahibi, ya bir kırsal toplu-luk yöneticisinin {*Gemeindevorsteher*} yetkilerine sahip olan malikâne yöneticisiydi {*Gutsvorsteher*}, ya da bu malikâne yöneticisini atıyordu ve bir idari bölgenin {*Amtsbezirk*} tüm polislik yetkileri ve polisi ilgilendiren olaylarla ilgili yargıla-ma yetkisi bir idare başkanına {*Amtsvorsteher*} devrediliyor-du; kırdaki idare başkanı elbette neredeyse istisnasız olarak

bir büyük toprak sahibiydi ve böylece kırsal toplulukları da avucunun içine alıyordu. Bireyler feodal ayrıcalıklarından yoksun bırakılmıştı, ama bu ayrıcalıklarla bağlantılı mutlak güç sınıfın bütününe verilmişti. İngiliz büyük toprak sahipleri el çabukluğuna dayalı benzer bir süreçle sulh yargıçlarına ve kırsal idarelerin, polisin ve alt kademeli yargı kurumlarının efendilerine dönüşmüş ve bu sayede, yeni, modernleştirilmiş bir unvanla, güç getiren ama eski feodal biçim altında elde tutulmaları artık mümkün olmayan tüm önemli pozisyonlardan yararlanmaya devam edebilmişti. Ama İngiliz ve Alman “özyönetim”leri arasındaki tek benzerlik de budur. Seçilmiş yerel topluluk yetkililerinin onaylanmasını ve dikbaşlı birinin seçilmesi durumunda onun yerine devlet tarafından dayatılan bir vekilin atanmasını, Prusya’daki kaymakamların, bölge yöneticilerinin ve yüksek başkanların¹⁰³ yetkilerine sahip olan devlet memurlarının ortaya çıkarılmasını, devlet yönetimine İlçe Yönetmeliğinde öngörüldüğü şekilde yerel toplulukların, idarelerin ve ilçelerin iç işlerine karışma hakkının tanınmasını, hele İngilizce konuşulan ülkelerde ve İngiliz hukukunda hiç duyulmamış bir şey olan ama İlçe Yönetmeliğinin neredeyse her sayfasında karşılaşılan yargı yolunu kapatma önlemini parlamentoya önerme cesaretini hangi İngiltere başbakanı gösterebilirdi? Ve hem ilçe meclisleri hem de il meclisleri hâlâ eski feodal tarza uygun olarak üç sınıfın, yani büyük toprak sahiplerinin, kentlerin ve kırsal toplulukların temsilcilerinden oluşurken, İngiltere’de, fazlasıyla muhafazakâr olan bir bakanlar kurulu bile, kontlukların yönetimini neredeyse genel oyla seçilen yetkililere tümüyle devreden bir yasa tasarısını getiriyor.

103 *Oberpräsident*: Prusya’nın illerinde en üst düzeyli devlet memuru. –çev.

Altı Doğu iline yönelik İlçe Yönetmeliğinin taslağı (1871), Bismarck'ın, Prusya'yı Almanya'nın içinde eritmeyi değil, eski Prusyalılığın sağlam kalesini, yani tam da bu altı Doğu ilini daha da sağlamlaştırmayı düşündüğünün ilk işaretiydi. *Junker*'ler başlıca güç pozisyonlarının tümünü farklılaştırılmış isimler altında ellerinde tutarken, Almanya'nın helotları,¹⁰⁴ yani söz konusu toprak parçalarındaki kır işçileri (çiftlik çalışanları ve gündelikçiler), o zamana kadarki fiili serfliklerini korudu ve yalnızca iki kamusal işlevi üstlenmelerine izin verildi: Asker olmak ve İmparatorluk Meclisi seçimlerinde seçmen sürüleri olarak *Junker*'lere hizmet etmek. Bismarck'ın bu yolla devrimci sosyalist partiye sunmuş olduğu hizmet sözcüklerle anlatılamaz ve her tür teşekkürü hak eder.

Peki ama, sadece kendi çıkarlarına hizmet etmek, feodal ayrıcalıklarının yalnızca biraz modernleştirilmiş bir isimle daha uzun bir süre boyunca korunmasına hizmet etmek için hazırlanmış olan bu İlçe Yönetmeliğinin üzerinde şımarık çocuklar gibi tepinen *Junker* beylerin aptallığına ne demeli? Prusya Beyler Meclisi¹⁰⁵ ya da daha doğrusu *Junker*'ler Meclisi yaklaşık bir yıl boyunca sürüncemede bırakılmış olan tasarımı önce reddetmiş ve onu ancak 24 yeni "bey" in dengeleri değiştirmek için meclis üyeliklerine atanmasından sonra kabul etmişti. Prusya *Junker*'leri, böyle davranarak, İngiliz büyük toprak sahiplerinin gerçekten yaptığı gibi ulusun yaşamında tarihsel bir görev üstlenen bağımsız bir büyük partinin çekirdeğini oluşturma yeteneğinden yoksun, bayağı, inatçı, iflah olmaz gericiler olduklarını bir kez daha kanıtlamıştı.

104 Eski Yunanistan'daki bir kent devleti olan Sparta'nın özgür olmayan ve nüfusun çoğunluğu oluşturan sakinleri. –çev.

105 *Preussisches Herrenhaus*: Prusya Eyalet Meclisinin iki kamarasından biri; diğeri Prusya Temsilciler Meclisi'ydi (*Preussisches Abgeordnetenhaus*). –çev.

Böylece akıldan tümüyle yoksun olduklarını ortaya koymuşlardı; artık Bismarck'ın yapması gereken tek şey, karakterden de tümüyle yoksun olduklarını bütün dünyaya göstermekti; bunu yaptığında, duruma uygun şekilde kullanılacak sınırlı bir baskı, onları bir Bismarck partisi *sans phrase*'e {katıksız bir Bismarck partisine} dönüştürdü.

*Kulturkampf*¹⁰⁶ bu amaca hizmet edecekti.

Prusya güdümündeki Alman imparatorluğu planının hayata geçirilmesinin kaçınılmaz karşı tepkisi, geçmişte ayrı ayrı gelişmiş olan tüm Prusya karşıtı unsurların tek bir partide birleşmesiydi. Bu alacalı bulacalı unsurlar ultramontanizmde¹⁰⁷ ortak bir sancak buldu. Bir yandan, sağduyunun, sayısız ortodoks Katoliği bile kapsayacak şekilde, papanın yanılmazlığına dayalı yeni dogmaya isyanı, diğer yandan kilise devletin yok edilmesi ve papanın Roma'daki sözde tutsaklığı,¹⁰⁸ Katolikliğin tüm militan güçlerini daha sıkı bir şekilde birleşmek zorunda bıraktı. Böylece, daha savaş sırasında (1870 sonbaharında) Prusya Eyalet Meclisinde özel olarak Katolikleri temsil eden Merkez Partisi kuruldu; bu parti 1871'de birinci Alman İmparatorluk Meclisine sadece 57 adamla girdi, ama her yeni seçimde güçlenerek sonunda 100'ün üzerine

106 "Kültür savaşı": 1871-1878 yıllarında Prusya/Alman İmparatorluğu ile Roma Katolik Kilisesi arasında yürütülen mücadele. -çev.

107 Bkz. 91. dipnot. -çev.

108 İtalya Krallığı'nın askerleri 20 Eylül 1870'te o zamana kadar papanın egemenliği altında bulunan Roma'ya girdi. 2 Ekim'de Papalık Devletleri'nde düzenlenen bir halkoylamasında ezici çoğunluk İtalya'ya katılmayı tercih etti. Bunun üzerine bir kraliyet buyruğuyla Roma'nın İtalya'ya bağlandığı duyuruldu. Böylece ülkenin siyasal birliği sağlanmış ve papanın dünyevi iktidarına son verilmişti. 1871 yılında çıkarılan "Garanti Yasası" papanın egemenlik alanını Vatikan ile Lateran'la ve ayrıca kent dışındaki konutuyla sınırlandırdı. Papa bunun üzerine Roma'nın alınmasının sorumlularını aforoz etti, Garanti Yasasını reddetti ve kendisini "Vatikan'daki tutsak" ilan etti. -*Almanca ed.*

çıktı. Çok farklı türlerdeki unsurlardan oluşuyordu. Prusya'daki başlıca dayanakları, kendilerini hâlâ “zoraki Prusyalılar” olarak gören Renli küçük köylüler ve ayrıca Münster ve Paderborn piskoposluk bölgelerinin Katolik büyük toprak sahipleri ile köylüleri ve Katolik Silezyalıları. İkinci büyük destek gücünü başta Bavyeralılar olmak üzere Güney Alman Katolikleri sağlıyordu. Ama Merkez'in gücü, asıl olarak, Katolik bölgelerden değil, Almanya üzerinde egemenlik iddiasında bulunmaya başlayan özgül Prusyalılığa yönelik antipatiyi temsil etmesinden kaynaklanıyordu. Bu antipati, Katoliklerin yoğun olduğu bölgelerde özellikle canlıydı; bunun yanında, Almanya'nın dışına atılmış bulunan Avusturya'ya yönelik sempati vardı. Merkez, bu iki popüler akımla uyumlu olarak, kararlı bir şekilde bölgeci ve federasyon yanlıydı.

Merkez'in özünde Prusya karşıtı olan bu karakteri, (sosyal demokratlar gibi ulusal ve genel nedenlerle değil) yerel nedenlerle Prusya karşıtı olan diğer küçük İmparatorluk Meclisi hizipleri tarafından hemen fark edildi. Sadece Katolik Polonyalılar ve Alsace'lılar değil, Protestan Welfler¹⁰⁹ bile Merkez'le sıkı bir ittifak ilişkisine girdi. Ve burjuva liberal hizipler, “*ultramontanlar*”ın gerçek karakterini hiçbir zaman tam olarak kavrayamamış olsalar da, Merkez'i “vatansız” ve “imparatorluk düşmanı” diye adlandırırken, gerçekte olup bitenleri sezdiklerini açığa vurmuştu ...¹¹⁰

109 Hannover Krallığı'nın başında bulunan Welf hanedanının taraftarları, bu ülkenin 1866 yılında Prusya tarafından ilhak edilmesi ve Welflerin servetlerine el koyulması sonrasında ayrılıkçı bir parti kurmuştu. –çev.

110 El yazısı burada kesiliyor. –*Almanca ed.*

EKLER

[*Tarihte Zorun Rolü* Broşürü İçin Önsöz Taslağı]

Aşağıdaki eser *Bay Dühring'in Bilimi Altüst Edişi* {*Anti-Dühring*} adlı eserimin bir bölümünün ayrı basımıdır ve orada “Zor Teorisi” başlığını taşıyan üç bölümü kapsamaktadır. Daha önce, Rusça çevirisinin ayrı basımı, *Ütopyadan Bilime Sosyalizmin Gelişimi* adlı eserimin Rusça baskısının eki olarak yayımlanmıştı. Elinizdeki baskıda yalnızca en gerekli değişiklikler ve eklemeler yapıldı. Ama ayrı basım özel bir eki gerekli kılıyor.

Alman dilinde “tarihte zorun rolü” üzerine bir broşür yayımladığımda, Alman okur, haklı olarak, benden, zorun son otuz yılda tam da onun kendi tarihinde oynadığı son derece önemli rol hakkındaki görüşümü gizlemememi isteyecektir. Bu nedenle, elbette yalnızca başlıca noktaları içeren dördüncü bir bölüm ekledim. Belki, gelecekte bir gün, bu konuyu daha ayrıntılı bir şekilde ele alma fırsatını bulurum.

Aralık 1887'nin sonu ile

Mart 1888 arasında yazıldı.

El yazısı temel alınmıştır.

[*Tarihte Zorun Rolü* Broşürünün Dördüncü Bölümünün Planı]

1. 1848. Ulusal devletler ön doğrusu. İtalya, Almanya, Polonya, Macaristan.

2. Bonaparte'ın aydınlanmış fetih siyaseti: Tazminat karşılığında ulus. İtalya.

3. Buna karşı {Prusya'nın} ordu örgütlenmesi. Çatışma. Bismarck. Politika özgün değil.

4. Almanya'da durum. Birlik: 1. devrim aracılığıyla, 2. Avusturya aracılığıyla, 3. Prusya (Gümrük Birliği) aracılığıyla.

5. 1864 savaşı ve 1866 savaşı. Devrimci araç.

6. Bismarck'ın en iyi dönemi: 1870'e kadar.

7. Fransız Savaşı.* İmparatorluk. Alsace-Lorraine'in ilhakı. – Rusya'nın hakemliği.

8. Bismarck yolun sonunda – gericileşir, ahmaklaşır. *Kulturkampf* (medeni nikâh).¹¹¹ Koruyucu gümrük vergileri ve burjuvalarla tarım ittifakı. Sömürgelerdeki dolandırıcı-

* 1. Savaş yöntemleri. Katkı, *franc-tireur*'ler {bkz. 80. dipnot}, {çalınan} sarkaçlı saatler, sopalama. *Junker*'lerin yukarıdan intikamının sertliği. – 2. İmparatorluğun yıkılması. – 3. Paris'e şapka çıkarılması! – 4. Milyarlar ve Alsace-Lorraine.

111 "Kültür savaşı": 1871-1878 yıllarında Prusya/Alman İmparatorluğu ile Roma Katolik Kilisesi arasında yürütülen mücadele sırasında dinsel nikâhın yerine medeni nikâh getirilmiş ve kilisenin gücünü sınırlandıran diğer pek çok yasa daha sonra geri çekilirken nikâh yasası korunmuştu. –*çev.*

lık. Bismarck'a hakaret¹¹² – Sosyalistler Yasası.¹¹³ – Koalisyonun baskısı. Sosyal reform. – Alsace'ın ilhak edilmesi nedeniyle militarizm. – Başka fikirlerin yokluğu nedeniyle {Bismarck'ın} *Junker* {tarafı} ön plana çıkar.

Aralık 1887'nin sonu ile
Mart 1888 arasında yazıldı.
El yazısı temel alınmıştır.

112 Bismarck'ın, 1876-1877 yıllarında, borsa spekülasyonlarındaki ve anonim şirket kuruluşlarındaki rolünü basında açığa çıkaran bazı muhafazakâr gazetecilere ve siyasetçilere açtığı hakaret davaları kastediliyor. – *Almanca ed.*

113 *Sozialistengesetz*: 21 Ekim 1878 tarihli, resmî adı “Gesetz gegen die gemeingefährlichen Bestrebungen der Sozialdemokratie” (Sosyal Demokrasinin Kamu Güvenliğini Tehdit Eden Çabalarına Karşı Yasa) olan ve 1890 yılında geçerlilik süresi uzatılmayarak yürürlükten kaldırılan yasa. – *çev.*

[Tarihte Zorun Rolü Broşürünün Dördüncü Bölümünün Son Kısımının Planı]

- I. 3 sınıf: ikisi rezil, bunlardan biri çürürken diğeri yükseliyor ve bir de burjuva *fair play*'inden başka bir şey istemeyen işçiler. Demek ki, doğru olan, sadece, bu son ikisi arasında manevra yapmak... Ama hayır! Politika: Genel olarak devlet gücünü artırmak ve özellikle *de* parasal açıdan onu bağımsız kılmak (demir-yollarının devletleştirilmesi, tekeller), polis devleti ve bölgesel adalet ilkeleri. "Liberal" ve "ulusal", yani 1848'in ikili doğası, 1870-1888'de Almanya'da da görülüyor.

Bismarck, İmparatorluk Meclisine ve halka yaslanmak zorundaydı ve bu da, sadece yön belirlemek için bile, eksiksiz basın, ifade, örgütlenme ve toplanma özgürlüklerini gerekli kılıyordu.

- II. 1. Yapı {Prusya} a) İktisadi: Kötü olan sikke yasası bile en önemli şey.
b) Siyasal: Polis devletinin yeniden kurulması ve Fransa'dakinin kötü bir kopyası olan burjuvazi karşıtı hukuk yasalarının (1876) geri getirilmesi. – Bölgesel hukuk açısından belirsizlik. Doruk noktası olarak İmparatorluk Mahkemesi. 1879.
2. Oyalanmanın ve Bismarck'a hakaretin kanıtladığı fikir yokluğu a) *Kulturkampf*. Katolik din adamı, jandarma ve polis değil. Burjuvazinin sevinci – umutsuzluk – Canossa'ya gidiş.¹²³ Akla uygun olan tek sonuç: Medeni nikâh!

114 "Canossa'ya gitmek" deyiminin kökeninde, Alman İmparatoru IV. Heinrich'in, Papa VII. Gregorius'un önünde diz çökerek hakkındaki aforoz kararını kaldırması dilemek için 1077 yılında Kuzey İtalya'daki Canossa'ya yaptığı alçaltıcı hac yolculuğu vardı. Bismarck, *Kulturkampf*'in başlarında, 1872 yılında İmparatorluk Meclisinde yaptığı bir konuşmada "Canossa'ya gitmeyeceğiz" diyerek bu deymi yeniden gündeme soktu. Ama 1870'li yılların sonunda, Katolik güçlerin desteğine gereksinim duyduğu için, kilise karşıtı yasaların neredeyse tümünü geri çekti. –çev.

Bismarck partisi *sans phrase* {yalın Bismarck partisi}

3. Dolandırıcılık ve çöküş. Bismarck'ın bunlara dâhil olması. Burjuvalar kadar onursuz olan muhafazakâr *Junker*'lerin rezilliği.

4. [Bismarck'ın] tam bir *Junker*'e dönüşümü.

a) Koruyucu gümrük vergileri vb. Burjuvalar ile *Junker*'lerin koalisyonu, aslan payı *Junker*'lere.

b) Tütün tekeli girişimleri 1882'de boşa çıkarıldı.

c) Sömürgelerdeki dolandırıcılık.

5. Sosyal politika *à la* Bonaparte {Bonaparte tarzı sosyal politika} a) Sosyalistler Yasası ve işçi birlikleri ile işçi sandıklarının ezilmesi.

b) Sosyal reform pisliliği.

III. 6. Dış politika. Savaş tehlikesi, ilhakların sonucu. Ordunun güçlendirilmesi. Yedi yıllık dönem.¹²⁴ Zamanı geldiğinde, üstünlüğü birkaç yıl daha koruyabilmek için 1870 öncesi yıllara dönüş.

IV. Sonuç:

a) İkisinin¹²⁵ ölümüyle çöken bir iç durum: İmparator yoksa imparatorluk da olmaz! Proletarya devrime doğru itilir, Sosyalistler Yasasının kaldırılmasıyla sosyal demokrasi daha önce hiç olmadığı kadar büyük: Kaos.

b) Hepsinin sonucu olarak, en iyi durumda, savaştan kötü olan bir barış; bu da olmazsa bir dünya savaşı.

Aralık 1887'nin sonu ile

Mart 1888 arasında yazıldı.

El yazısı temel alınmıştır.

¹¹⁵ *Septennate* (Latincedeki "*septem*", yani "yedi" sözcüğünden türetilmiştir): Bismarck'ın, 1874 yılında, Fransa'yla "savaş tehlikesi" hakkındaki kendisinin alevlendirdiği tartışmalarla bağlantılı bir şekilde İmparatorluk Meclisine sunduğu askeri yasa tasarısı. Bu askeri yasa, ordu bütçesinin onaylanmasını ve Alman ordusunun barış dönemindeki gücünün yedi yıllığına 401 bin askere çıkarılmasını öngörüyordu. – *Almanca ed.*

¹¹⁶ Bismarck ve İmparator I. Wilhelm. – *Almanca ed.*

Engels, bu makaleyi, Enrico Bignami'nin Marx ile Engels'ten *Almanacco Repubblicano*'ya (Cumhuriyetçi Yıllık) makale göndermelerini ısrarla istemesi üzerine kaleme almıştı. Bignami'nin Engels'e gönderdiği ilk mektup 31 Temmuz 1872 tarihliydi. Bignami, 3 Kasım 1872'de, anlaşıldığı kadarıyla Ekim ayında yazılmış olan makalesini aldığı konusunda Engels'i bilgilendirdi. Ama Bignami tutuklandı ve elyazması kayboldu. 2 Mart 1873'te Engels'e bu konu hakkında yazan Bignami, hazırlıkları yapılan sayı için, mümkünse, söz konusu makalenin bir kopyasını ya da bir başka makaleyi göndermesini istedi. Engels Mart 1873'te Bignami'ye "Otorite Üzerine" başlıklı makalenin ikinci versiyonunu gönderdi ve bu makale aynı yılın Aralık ayında yayımlandı (*Almanacco Repubblicano per l'anno 1874*). –İngilizce ed.

OTORİTE ÜZERİNE

Son zamanlarda, bazı sosyalistler, *otorite ilkesi* dedikleri şeye karşı tam bir haçlı seferi başlattı. Herhangi bir eylemi mahkûm etmek için yapmaları gereken tek şey, onun *otoriter* olduğunu söylemek. Bu hızlı yargılama yöntemi öylesine kötüye kullanılıyor ki, konuyu biraz daha yakından incelemek gerekiyor. Otorite, sözcüğün burada kullanılan anlamıyla, bir başkasının iradesinin bizimkine üstün kılınmasını anlatıyor; diğer yandan, otorite, tabi kılmayı şart koşuyor. Bu deyimler kulağa hoş gelmediğinden ve ifade ettikleri ilişki, tabi kılınan taraf için tatsız olduğundan, bundan kurtulmanın bir yolunun bulunup bulunmadığı; bugünkü toplumsal ilişkiler içinde, otoritenin anlamsızlaşacağı ve bu yüzden ortadan kalkmak zorunda kalacağı farklı bir toplumsal durumun hayata geçirilip geçirilemeyeceği sorusuyla karşı karşıyayız. Bugünkü burjuva toplumunun temelini oluşturan iktisadi (sınai ve tarımsal) ilişkileri incelediğimizde, bu ilişkilerin, yalıtık faaliyetlerin yerine, giderek artan ölçülerde, bireylerin birleşik faaliyetlerini koyma eğilimine sahip olduğunu görüyoruz. Yalıtık üreticilerin küçük atölyelerinin yerine, yüzlerce işçinin buharla işletilen karmaşık makineleri kontrol ettiği büyük fabrikalarıyla ve atölyeleriyle modern sanayi geçti; büyük karayollarındaki atlı yük ve yolcu arabalarının yerini demiryolu trenleri, kürekli ve yelkenli küçük teknelerin yerini buharlı

gemiler aldı. Makineler ile buhar, küçük mülk sahiplerinin yerine, yavaş ama kararlı bir şekilde, ücretli emekçilerin yardımıyla büyük toprak parçalarını ekip biçen büyük kapitalistleri koyarak, tarımı bile giderek kendi egemenlikleri altına alıyor. Birleşik faaliyetler, birbirlerine bağımlı olan süreçlerin karmaşıklaşması, her yerde, bireylerin bağımsız faaliyetlerinin yerini alıyor. Ama birleşik faaliyetlerden söz eden biri, örgütlenmeden söz ediyor demektir; peki, otoritesiz bir örgütlenme mümkün mü?

Bir toplumsal devrimin, günümüzde otoriteleriyle üretimi ve zenginliklerin dolaşımını yöneten kapitalistleri tahttan indirmiş olduğunu varsayalım. Kendimizi tam olarak otorite karşıtlarının yerine koymak için, toprağın ve iş araçlarının, bunları kullanan işçilerin kolektif varlıkları haline geldiğini de varsayalım. Bu durumda otorite ortadan kalkmış mı, yoksa yalnızca biçim değiştirmiş mi olacaktır? Görelim.

Örnek olarak bir pamuk ipliği atölyesini alalım. Pamuk, iplik biçimini alana kadar birbirini izleyen en az altı işlem-den geçmek zorundadır ve bunların çoğu farklı odalarda gerçekleştirilir. Ayrıca, makineleri çalışır durumda tutmak için, buhar makinesine göz kulak olan bir mühendise, gündelik onarımları yapan teknisyenlere ve ürünleri bir odadan bir başkasına taşımakla görevli olan çok sayıda eğitimsiz işçiye vb. gereksinim duyulur. Bütün bu işçiler, yani erkekler, kadınlar ve çocuklar, bireysel özerkliği zerre kadar umursamayan buharın otoritesi tarafından belirlenmiş olan saatlerde çalışmaya başlamak ve çalışmalarını sonlandırmak zorundadır. Dolayısıyla, işçiler, öncelikle, çalışma saatleri konusunda anlaşmak zorundadır; bu saatler bir kez

belirlendiğinde, istisnasız olarak herkes bunlara tabi olacaktır. Sonra, her odada ve her an, üretim tarzıyla, malzemelerin dağıtımıyla vb. ilgili özel sorunlarla karşılaşılır; aynı anda bütün üretimin durması istenmiyorsa bunların hemen çözülmesi gerekir; bunlar, her bir iş dalının tepesine yerleştirilmiş olan bir temsilcinin kararıyla da çözülsün, mümkün olduğu durumlarda çoğunluk kararıyla da çözülsün, her bir bireyin iradesi her seferinde tabi olmak zorunda kalacaktır; bu da, sorunların otoriter bir yolla çözüldüğü anlamına gelir. Büyük bir fabrikanın mekanik otomatı, işçi çalıştıran küçük kapitalistlerin bugüne kadar olabildiğinden çok daha despottur. En azından çalışma saatleri söz konusu olduğunda, bu fabrikaların kapılarına şöyle yazılabilir: *İçeri girenler, dışarıda bırakın her tür özerkliği!*¹¹⁷ İnsan, bilimin ve buluşçu dehasının yardımıyla doğa güçlerini kendisine tabi kıldıysa, bu güçler de, insan onları ne ölçüde kendi hizmetine sokuyorsa, insanı her tür toplumsal örgütlenmeden bağımsız olan gerçek bir despotluğa o ölçüde tabi kılarak, insandan öçlerini alıyor. Büyük sanayideki otoriteyi ortadan kaldırmayı istemek, sanayinin kendisini ortadan kaldırmayı, çıkırığa geri dönmek için buharlı iplikçiliği yok etmeyi istemek anlamına gelir.

Başka bir örnek olarak bir demiryolunu alalım. Burada da sayısız bireyin işbirliği yapması mutlak olarak gereklidir ve bu işbirliği, herhangi bir kazanın yaşanmaması için, kesin olarak belirlenmiş olan saatlerde gerçekleşmek zorundadır. Burada da, yapılan işin birinci koşulu, her tür ikincil

¹¹⁷ Engels, Dante'nin *İlahi Komedya'sında* cehennem kapısında bulunan yazıda ("İçeri girenler, dışarıda bırakın her umudu") değişiklik yapıyor ("Cehennem", Üçüncü Kanto, 3. kıta). -*Almanca ed.*

sorunu bir yana iten baskın bir iradenin varlığıdır; bu iradenin tek bir temsilci tarafından mı yoksa ilgili kişilerin çoğunluğunun kararlarını hayata geçirmekle görevli bir komite tarafından mı temsil edildiği hiçbir önem taşımaz. Her iki durumda da, karşımızda fazlasıyla belirgin bir otorite bulunur. Bu bir yana, demiryolu çalışanlarının yolcu beyler üzerindeki otoritesi ortadan kaldırılsaydı, kalkan ilk trenin başına ne gelirdi?

Ama bir otoritenin gerekliliği, bunun da buyurgan bir otorite olması gerektiği, en açık şekliyle, açık denizlerdeki bir gemide ortaya çıkar. Burada, tehlike anında, herkesin yaşamı, herkesin tek bir kişinin iradesine hemen ve mutlak olarak itaat etmesine bağlıdır.

Ne zaman bu tür savları en azgın otorite karşıtlarına sunsam, bana verebildikleri tek cevap şu olmuştu: “Evet, bu doğru; ama burada, temsilcilerimize sağladığımız bir otorite değil, *bir görevlendirme* söz konusu!” Bu beyler, isimlerini değiştirdiklerinde şeyleri değiştirmiş olduklarına inanıyor. Bu derin düşünürler dünyayla böyle dalga geçiyor.

Böylece, bir yandan hangi şekilde devredilmiş olursa olsun belirli bir otoritenin ve diğer yandan belirli bir tabiiyet ilişkisinin, her tür toplumsal örgütlenmeden bağımsız olarak, üretimde bulunmamızın ve ürünleri dolaşıma sokmamızın maddi koşullarıyla birlikte kendilerini bize dayatan şeyler olduğunu gördük.

Ayrıca, üretimin ve dolaşımın maddi koşullarının, büyük sanayi ve büyük tarım tarafından kaçınılmaz olarak genişletildiğini ve söz konusu otoritenin alanını giderek daha fazla genişletme eğilimine sahip olduklarını da gördük. Dolayısıyla, otorite ilkesinden mutlak olarak kötü ve

özerklik ilkesinden mutlak olarak iyi bir ilke olarak söz etmek saçmadır. Otorite ve özerklik, kullanım alanları toplumsal gelişmenin çeşitli aşamalarında farklılaşan göreceli şeylerdir. Özerklik yanlıları, geleceğin toplumsal örgütlenmesinin, otoriteyi, üretim koşullarının onu kaçınılmaz kıldığı sınırlara kesin olarak hapsedeceğini söylemekle yetinseydi, onlarla uzlaşmaya varılabilirdi; ama bu şeyi gerekli kılan tüm olgulara körler ve sözcüğe saldırıyorlar.

Otorite karşıtları, siyasal otoriteye, devlete sövüp saymakla neden yetinmiyor? Tüm sosyalistler, siyasal devletin ve onunla birlikte siyasal otoritenin yaklaşmakta olan toplumsal devrimin ardından ortadan kalkacağı konusunda görüş birliği içinde ve bu da, kamusal işlevlerin siyasal karakterlerini yitireceği ve gerçek toplumsal çıkarları gözetan basit idari işlevlere dönüşeceği anlamına geliyor. Ama otorite karşıtları, otoriter siyasal devletin, daha onun ortaya çıkmasını sağlayan toplumsal koşullar yok edilmeden, bir çırpıda ortadan kaldırılmasını istiyor. Toplumsal devrimin ilk eyleminin otoritenin ortadan kaldırılması olmasını istiyorlar. Bu beyler hiç devrim görmemiş mi? Devrim, hiç kuşkusuz, var olan en otoriter şeydir; nüfusun bir kısmının, kendi iradesini, tüfekler, süngüler ve toprak aracılığıyla, yani akla gelebilecek en otoriter araçlarla nüfusun diğer kısmına dayatması eylemidir; ve zafer kazanan taraf, boşuna mücadele etmiş olmak istemiyorsa, bu egemenliği, silahlarının gericilerde yarattığı dehşetle uzun vadeli kılmak zorundadır. Paris Komünü, silahlı halkın bu otoritesini burjuvalara karşı kullanmasaydı tek bir gün ayakta kalabilirdi miydi? Komün'ü, tam tersine, onu yeterince kapsamlı bir şekilde kullanmadığı için ayıplamak gerekmez mi?

Demek ki, řu ikisinden biri: Ya otorite karşıtları ne dediklerini bilmiyor ve bu durumda kafa karışıklığından başka bir şey yaratmıyorlar; ya da biliyorlar ve bu durumda proletaryanın hareketine ihanet ediyorlar. Her iki durumda da gericiliğe hizmet ediyorlar.

Federico Engels

Ekim 1872 ile Mart 1873 arasında yazıldı.

Kaynak: *Almanacco Repubblicano per l'anno 1874*

{Almancaya} İtalyancadan çevrilmiştir.

Dizin ve Sözlükçe

1848 Devrimleri # Fransa'daki Şubat Devrimi ile başka Avrupa ülkelerindeki bunu izleyen devrimler (ayrıca: 1848). 29 48 52 67 69 75 88 110 114 119 121 124 131 140 142

Aleksandr, I. (1777-1825) # Rus çarı (1801-1825). 51 105

Aleksandr, II. (1818-1881) # Rus çarı (1855-1881). 84 89

Alman İmparatorluğu (*Deutsches Kaiserreich*) # Avusturya dışındaki Güney Alman devletlerinin Kuzey Alman Konfederasyonu'na katılmasıyla birlikte 1871 yılında kurulan devlet. 1918 yılında yerini Weimar Cumhuriyetine bıraktı (ayrıca: imparatorluk). 103 116 122 123 125-128 130-132 135 143

Alman Konfederasyonu (*Deutscher Bund*) # 1815'te Viyana Kongresinde Kutsal Roma İmparatorluğu yerine kurulan ve Prusya ile Avusturya'yı da içeren devlet. 1866'daki Avusturya-Prusya Savaşı sırasında dağıldı, Prusya ile ittifak halindeki Alman devletleri Kuzey Alman Konfederasyonu'nu kurdu. 88 96

Alman Ulusunun Kutsal Roma İmparatorluğu # *bkz.* Kutsal Roma İmparatorluğu

Alsace-Lorraine # Almancası *Elsaß-Lothringen* olan, Almanca konuşanların çoğunlukta olduğu, 1870-1871 Fransa-Prusya Savaşı'nın ardından Alman İmparatorluğu tarafından ilhak edilen ve 1918'de yeniden Fransa'ya dâhil edilen bölge (ayrıca: Alsace, Lorraine). 96 97 106 107-110 112-115 136 140 141

Amerikan Bağımsızlık Savaşı (1775-1783) # Büyük Britanya Krallığı'na karşı yürütülen ve ABD'nin bağımsızlığıyla sonuçlanan savaş. "Amerikan Devrimi" de denir. 25

anarşi (iktisadi) # 18

anayasal anlaşmazlık # 1860'lı yıllarda Prusya hükümetleri ile Prusya Temsilciler Meclisi arasında ordu reformu konusunda yaşanan anlaşmazlık. 1866 yılında, Prusya'nın Avusturya'ya karşı zafer kazanması sonrasında, Temsilciler Meclisinin Bismarck'a boyun eğmesi yoluyla çözülmüştü. 78 86 88 92 93 119 123 127 129

anlaşmazlık # *bkz.* anayasal anlaşmazlık

Arndt, Ernst Moritz (1769-1860) # Alman yazar, tarihçi ve şair. 58

Athenaios # 2. yüzyılın ikinci yarısı ile 3. yüzyılın birinci yarısı arasında yaşamış olan Yunan yazar. 14

Augustenburg, Friedrich (Frederik) (1829-1880) # Schleswig-Holstein-Sonderburg-Augustenburg Dükü, 1863'te VIII. Friedrich adıyla Schleswig-Holstein Dükü oldu. 86

Avusturya-Prusya Savaşı (1866) # "Alman Savaşı" ya da "Alman İç Savaşı" da denen ve Prusya'nın zaferiyle sonuçlanan savaş (*ayrıca*: 1866). 27 90 91 93 95 98 140

Basel Barışı # Birinci Fransa karıştı koalisyonun üyesi olan Prusya'nın müttefiklerinden ayrılarak 5 Nisan 1795'te Fransa'yla yaptığı barış. 65 71

Beauvau, Louis Charles Antoine (1710-1744) # Fransız mareşal, 1740'ta diplomatik bir görevle Prusya Kralı II. Friedrich'in sarayına gönderilmişti. 71

Bebel, August (1840-1913) # Marksist, Alman sosyal demokrasisinin kurucularından ve liderlerinden. 93

Bechstein, Ludwig (1801-1860) # Alman yazar. 53

Benedetti, Vincent, comte de (1817-1900) # Fransız diplomat, Berlin büyükelçisi (1864-1870). 99 100

Bismarck, Otto Fürst von (1815-1898) # Prusya başbakanı (1862-1872 ve 1873-1890) imparatorluk şansölyesi (1871-1890). 51 67 71

77 79 81-95 97 100 101 103 104 106 110 112 113 115 116 119 122 123 125-129 134 135 140-143

Bleichröder, Gerson von (1822-1893) # Berlin'deki büyük bir bankanın müdürü, Bismarck'ın özel bankacısı, onun mali konulardaki gayriresmi danışmanı ve çeşitli spekülatif girişimlerdeki aracısı. 83 89

Bonaparte, Charles Louis Napoléon (1808-1873) # Napoléon Bonaparte'ın yeğeni, 10 Aralık 1848'de cumhurbaşkanı seçildi, 2 Aralık 1851'de darbe yaptı ve ertesi yıl "III. Napoléon" adıyla imparatorluğunu ilan etti. İkinci İmparatorluk dönemi boyunca başta kaldı, kendisinin başlattığı 1870-1871 Fransa-Prusya Savaşı'nda esir düşmesinin ardından tahtını kaybetti (*ayrıca*: Louis-Napoleon, Küçük Napoleon). 60-63 65-68 81-84 87-89 91 95-103 111 116 140 143

Bonaparte, Napoléon (1769-1821) # Fransa'da 1799 yılında bir hükümet darbesi yaparak başa geçti, 1804 yılında imparatorluğunu ilan ederek I. Napoléon adını aldı (*ayrıca*: Büyük Napoleon). 26 51 57 59 60 65 66 68 71 81 112 130

Bonapartizm # Fransa'da 1852 yılında imparatorluğunu ilan ederek cumhuriyet rejimine son veren Louis Bonaparte'ın kurduğu rejime verilen isim (*ayrıca*: Bonapartist). 65 66 99 100 110 116 121 125 128

Brandenburg, Friedrich Wilhelm, Graf von (1792-1850) # Prusyalı general ve devlet adamı, Prusya'daki karşıdevrimci bakanlar kurulunun başkanı (Kasım 1848-Kasım 1850). 77

Camphausen, Ludolf (1803-1890) # Alman banker, Ren bölgesindeki liberal burjuvazinin temsilcisi, Prusya başbakanı (Mart-Haziran 1848). 75

Cavour, Camillo Benso, conte di (1810-1861) # İtalyan devlet adamı, Sardinya başbakanı (1852-1859 ve 1860-1861); Louis Bonaparte'ın desteğine yaslanarak İtalya'nın Savoy hanedanının hegemonyası altında birleşmesi için çaba harcadı, 1861'de yeni birleşmiş olan İtalya'nın ilk başbakanı oldu. 67

Christian, Glücksburg Prensi (1818-1906) # 1852'den itibaren Danimarka veliahtı, IX. Christian olarak Danimarka kralı (1863-1906). 52

Crawford, Emily (1831-1915) # İrlandalı gazeteci, çeşitli İngiliz gazetelerinin Paris'teki muhabiri. 95

Crédit Mobilier (*Société générale du Crédit Mobilier*) # 1852'de Péreire kardeşler tarafından kurulan Fransız bankası. Louis Bonaparte hükümetiyle yakın ilişkileri bulunan banka spekülasyon işlemleri yapıyordu. 1867'de iflas etti ve 1871'de kapatıldı. 66

Cuma # Daniel Defoe'nun *Robinson Crusoe* adlı romanında Robinson'un uşağı. 12-14 22

Dante Alighieri (1265-1321) # İtalyan şair. 147

Doğu despotizmi # 16 43 45

Don Kişot # Cervantes'in aynı adlı romanının kahramanı. 123

Dühring, Eugen Karl (1833-1921) # Filozof, iktisatçı, Marksizm karşıtı sosyalist ve Almanya'daki ırkçı Yahudi düşmanlığının kurucularından. 11-49

dünya savaşı # 143

Fallersleben, August Heinrich Hoffmann von (1798-1874) # Alman dili ve edebiyatı alanında katkılarda bulunan öğretmen ve şair. 58

Fould, Achille (1800-1867) # Fransız bankacı, önce Orléans'cı sonra Bonapartist, 1849-1867 yıllarında belirli aralıklar dışında maliye bakanı. 83

Fransa-Prusya Savaşı (1870-1871) # Fransa İmparatoru Louis Bonaparte (III. Napoléon) tarafından 19 Temmuz 1870'te Prusya Krallığı liderliğindeki Kuzey Alman Federasyonu'na açılan savaş. Fransız ordularının yenilgilere uğradığı bu savaşta, Louis Bonaparte, 1-2 Eylül 1870'teki Sedan Muharabesi'nin sonunda, 2 Eylül'de teslim oldu ve 4 Eylül 1870'te Fransa'da cumhuriyet (Üçüncü Cumhuriyet) ilan edilirken bir "Ulusal Savunma Hükümeti" kuruldu. 19 Eylül'de

Prusya orduları Paris'i kuşattı. 28 Ocak'ta Paris'in teslim olmasına karşın, Paris Ulusal Muhafızının ve Paris halkının direnişi 18 Mart'ta Paris Komünü'nün ilan edilmesini sağladı (ayrıca: 1871). 23 27 28 102 104 112 115 119

Fransız Devrimi (1789) # Monarşinin yerine cumhuriyeti, feodalizme özgü toplumsal katmanlaşmanın yerine "yurttaşlık" hukukunu, din-devlet ayrımını getirdi, ulusalılığı devletin temel ideolojisi düzeyine yükseltti. Etkisi Fransa sınırlarının çok ötesine uzandı, dünya ölçeğinde bir devrimler (ve karşıdevrimler) dönemini başlattı (ayrıca: 1789, Büyük Devrim). 19 20 25 26 30 48 67 94 108 109 111 124 131

Franz Joseph, I. (1830-1916) Avusturya imparatoru (1848-1916). 70

Franz, I. (1768-1835) # Avusturya imparatoru (1804-1835), II. Franz adıyla Kutsal Roma İmparatoru (1792-1806). 68

Frederik, VII. (1808-1863) # Danimarka kralı (1848-1863). 85

Friedrich Wilhelm, III. (1770-1840) # Prusya kralı (1797-1840). 71

Friedrich Wilhelm, IV (1795-1861) # Prusya kralı (1840-1861). 48 77 106

Friedrich, II. (Büyük Friedrich) (1712-1786) # Prusya kralı (1740-1736). 25 59 71 82

Garibaldi, Giuseppe (1807-1882) # İtalya'nın ulusal kahramanlarından; İtalya'nın demokratikleşmesi ve yeniden birleşmesi için mücadele etti; 1848'de İtalyadaki devrim hareketine katıldı ve kısa bir süre yaşayan devrimci Roma Cumhuriyeti'nin savunmasını örgütledi; İtalya'da Uluslararası İşçi Birliği'nin (Birinci Enternasyonal) şubelerinin kurulmasını destekledi. 65 111

Gervinus, Georg Gottfried (1805-1871) # Alman tarihçi ve politikacı, Heidelberg'de profesör. 73

Goethe, Johann Wolfgang von (1749-1832) # Alman şair ve yazar. 114

Gould, Jay (1836-1892) # Amerikalı milyoner. 81

Govone, Giuseppe (1825-1872) # İtalyan general ve devlet adamı. 89 91

Gribeauval, Jean-Baptiste Vaquette de (1715-1789) # Fransız topçu subayı ve mühendis; Fransız toplarının geliştirilmesinde önemli bir rol oynadı. 26

Guizot, François Pierre Guillaume (1787-1874) # Fransız tarihçi ve devlet adamı; 19 Eylül 1847 ile 23 Şubat 1848 tarihleri arasında başbakanlık yaptı, başbakanlık döneminde her tür reform talebini geri çevirerek Şubat Devriminin (1848) patlak vermesini kolaylaştırdı, devrimden sonra siyasetten çekildi. 12

Gümrük Parlamentosu (*Zollparlament*) # 8 Temmuz 1867'de Prusya ile Güney Alman devletleri arasında imzalanan bir sözleşmeyle yeniden yapılandırılmış olan Gümrük Birliği'nin 1867'de kurulan en yüksek organı. Gümrük Parlamentosu, Kuzey Alman İmparatorluk Meclisi üyeleri ile Bayern, Baden, Württemberg ile Hessen'in temsilcilerinden oluşuyordu. Sadece ticaret ve gümrük politikası sorunlarıyla ilgilenmesi öngörülmüştü; buna karşılık Bismarck, bu organın yetki alanını siyasal sorunları kapsayacak şekilde genişletmeyi hedefliyordu. Bu konuda Güney Almanya temsilcilerinin sert direnciyle karşılaşmıştı. 95

Hansemann, David Justus (1790-1864) # Alman kapitalist, Ren bölgesindeki liberal burjuvazinin önde gelen bir temsilcisi, Prusya'nın maliye bakanı (Mart-Eylül 1848). 75

Hanssen, Georg (1809-1894) # Alman iktisatçı. 16

Häusser, Ludwig (1818-1867) # Alman tarihçi ve politikacı, liberal, Heidelberg'de profesör. 73

Hegel, Georg Wilhelm Friedrich (1770-1831) # Alman filozof, "Alman idealizmi"nin kurucularından. 37 73

Heine, Heinrich (1797-1856) # Alman şair. 110

Heinrich, LXXII. (1797-1853) # Çok küçük bir devlet olan Reuß-Lobenstein-Ebersdorf'un prensi (1822-1848). 38

Helenistik Dönem # Akdeniz'de Yunanların kültürel ve siyasal açıdan baskın olduğu dönem; Büyük İskender'in MÖ 323'te ölümüyle başlamış ve Roma İmparatorluğu'nun MÖ 27'de kurulmasının ardından son bulmuştur. 44 47

Henri, IV. (1553-1610) # Fransa kralı (1589-1610). 106

Hinkel, Karl (1794-1817) # Alman öğrenci, Almanya'nın birliğini savunan muhalif öğrenci hareketinin katılımcısı (Almanca baskıda "E. Hinkel"). 57

İtalikler # Eski Çağ'da bugünkü İtalya'ya göç eden kabilelerin üyeleri. 14

Jähns, Max (1837-1900) # Prusyalı subay, askerî yazar, Berlin'deki Harp Akademisi'nde savaş sanatı tarihi hakkında ders veriyordu. 31

Joseph, II. (1741-1790) # Kutsal Roma İmparatoru (1765-1790). 68

Junker # Prusya'da toprak sahibi soylu.

Kahramanlar Çağı # Yunan mitolojisinde, Yunanların Tesalya'ya gelişi ile Yunanların Troya'dan dönüşü arasındaki dönem. 38

Kapital (Das Kapital) # Karl Marx'ın ilk cildi 1867 yılında yayımlanan üç ciltlik eseri. 17 18 49 121

Karl Ludwig Johann (1771-1847) # Avusturyalı arşidük, Fransa'ya karşı yürütülen savaşlarda başkomutan (1796, 1799, 1805 ve 1809), savaş bakanı (1805-1809). 107

Kırım Savaşı (1853-1856) # İngiltere, Fransa ve Sardinya ile ittifak halindeki Osmanlı İmparatorluğu ile Rusya arasındaki, müttefik güçlerin zaferiyle sonuçlanan savaş. 31 61 63 78

Klapka, György (Georg) (1820-1892) # Macar general, 1848-1849'da Macar devrimci ordusunun generali, 1849'da mülteci oldu; 1866'daki Avusturya-Prusya Savaşı sırasında Prusya hükümeti tarafından savaşa katılması için örgütlenen bir Macar lejyonunun komutanlığını yaptı; af çıkarıldıktan sonra 1867'de Macaristan'a döndü. 90

Komün # bkz. Paris Komünü

Komünist Manifesto # bkz. *Komünist Parti Manifestosu*

Komünist Parti Manifestosu # Karl Marx ile Friedrich Engels'in 1848 tarihli ortak eserleri. 41

Konstantinopolis # 113

kölelik # 13-15 44-47

Kutsal Roma İmparatorluğu (*Heiliges Römisches Reich*) # 962 (bazı tarihçilere göre 800) ile 1806 yılları

arasında Batı ve Orta Avrupa'da hüküm süren, en büyük birimi Alman Krallığı olan ve 15. yüzyıldan itibaren "Alman Ulusunun Kutsal Roma İmparatorluğu" diye de anılan devlet. 1815'te Viyana Kongresinde bu imparatorluğun yerine Alman Konfederasyonu kuruldu (*ayrıca*: Alman İmparatorluğu). 57 59 68 109

Kuzey Alman Konfederasyonu (*Norddeutscher Bund*) # 1866'daki Avusturya-Prusya Savaşı sırasında Prusya öncülüğünde bir araya gelen Alman devletlerinin 1867 yılında kurduğu devlet. 1871 yılında yerini Alman İmparatorluğu'na bıraktı. 89 92-96 107 125

Lasalcılık # 121

Lassalle, Ferdinand (1825-1864) # Alman sosyal demokrasisinin kurucularından; 1863 yılında Genel Alman İşçi Derneği'ni kurdu, aynı yıl Prusya Başbakanı Otto von Bismarck ile temasa geçerek genel oy hakkını yürürlüğe sokması durumunda onu destekleme sözü verdi; 1864 yılında kendi davetiyle gerçekleştirilen bir düelloda vuruldu ve üç gün sonra öldü. 121

Leo, Heinrich (1799-1878) # Prusyalı tarihçi. 88

Leopold, Prens (Hohenzollern hanedanından) (1835-1905) # 1870'te İspanya tahtı üzerinde hak iddia etmişti. 99 100

Liebknecht, Wilhelm (1826-1900) # Alman yayıncı; Almanya'da 1848-1849 Devrimine katıldı, ardından önce İsviçre'ye sonra İngiltere'ye göç etti; İngiltere'de üyeleri arasında Karl Marx ile Friedrich Engels'in de bulunduğu Komünistler Birliği'ne katıldı; 1866 yılında Saksonya Halk Partisi'nin kurucusu ve lideri, 1869 yılında Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin kurucularından biri oldu. 93

Louis, XIV. (1638-1715) # Fransa kralı (1643-1715).

manifaktür # Zanaatçıları bir araya getiren üretim tesisi. Kapitalizmin gelişmesiyle birlikte manifaktürlerin yerini fabrikalar aldı. 19 20 64

Manteuffel, Otto Theodor, Freiherr von (1805-1882) # Prusyalı devlet adamı, işleri bakanı (1848-1850), başbakan ve dışişleri bakanı (1850-1858). 77 127

Marx, Karl (1818-1883) # 17 18 48 49 66 112 121 144

Maurer, Georg Ludwig (1790-1872) # Alman tarihçi. 37

Metternich, Klemens von (1773-1859) # Avusturyalı diplomat ve devlet adamı, dışişleri bakanı (1809-1848) ve şansölye (1821-1848). 57 68 98

Mignet, François Auguste Marie (1796-1884) # Fransız gazeteci ve tarihçi. 12

Milde, Karl August (1805-1861) # Alman pamuklu bez fabrikatörü, liberal; Prusya Ulusal Meclisinin başkanı (Mayıs-Haziran 1848); ticaret bakanı (Haziran-Eylül 1848). 75

Morny, Charles August Louis Joseph, duc de (1811-1865) # Fransız politikacı, Bonapartist; 2 Aralık 1851'deki hükümet darbesinin düzenleyicilerinden; işleri bakanı (Aralık 1851-Ocak 1852). 82

Napoléon Savaşları (1803-1815) # Başında Napoléon Bonaparte'in bulunduğu Fransız İmparatorluğu ve müttefikleri ile başta İngiltere olmak üzere diğer Avrupa ülkelerinin oluşturduğu koalisyonlar arasındaki savaşlar. 68 112

Nikolay, I. (1796-1855) # Rus çarı (1825-1855). 52 60 61 85

Orsini, Felice (1819-1858) # İtalyan demokrat, cumhuriyetçi; İtalya'nın ulusal kurtuluş ve birlik mücadelesinin önde gelen isimlerinden; Louis Bonaparte'a suikast girişiminde bulunduğu için idam edildi. 63

Otuz Yıl Savaşı # 1618-1648 yılları arasında asıl olarak Orta Avrupa'da yürütülen savaş. Kutsal Roma İmparatorluğu'nun Protestan eyaletleri ile Katolik eyaletleri arasında başlayan savaş zamanla Avrupa'nın büyük güçleri arasındaki bir savaşa dönüşmüştü. Savaşın sonunda

imzalanan Vestfalya Antlaşması, Kutsal Roma İmparatorluğu'nun parçalanmışlığını tescil etmişti. 49 59 106

Palmerston, Henry John Temple, 3. Viscount (1784-1865) # Britanyalı devlet adamı, dışişleri bakanı (1830-1834, 1835-1841, 1846-1851), içişleri bakanı (1852-1855) ve başbakan (1855-1858 ve 1859-1865). 61 84

Paris Komünü # 1871 yılının 18 Mart'ı ile 28 Mayıs'ı arasında Paris'in yönetimini elinde tutan; tarihteki ilk işçi sınıfı iktidarı (ayrıca: Komün). 105 116 149

Pers Savaşları # MÖ 499-449 yıllarında Ahamenid İmparatorluğu (Eski Pers İmparatorluğu) ile Yunan şehir devletleri arasında yaşanan çatışmalar. 14

Plinius (Gayus Plinius Secundus), Yaşlı (23-79) # 37 ciltlik *Doğa Tarihi*'nin Romalı yazarı. 39

Puttkamer, Robert Victor (1828-1900) # Prusyalı devlet adamı, içişleri bakanı (1881-1888), Sosyalistler Yasasının yürürlükte olduğu dönemde sosyal demokratlara yönelik baskıcı uygulamaları örgütledi. 77

Racine, Jean (1639-1699) # Fransız oyun yazarı. 114

Regensburg İmparatorluk Meclisi (*Regensburger Reichstag*) # Alman Ulusunun Kutsal Roma İmparatorluğu'nun en yüksek organı olan, 1663 yılından itiba-

ren sürekli olarak Regensburg'da toplanan ve Alman devletinin temsilcilerinden oluşan İmparatorluk Meclisi, Almanya'nın Ren bölgelerindeki bölgesel düzenlemeler hakkındaki Fransa ve Rusya tarafından dayatılan kararı önermiş ve Şubat 1803 tarihli İmparatorluk Temsilciler Heyeti Temel Kararıyla onaylamıştı. 59

Ren Konfederasyonu # Güney ve Batı Almanya'daki devletlerin, Temmuz 1806'da I. Napoléon'un koruyuculuğu altında hayata geçirilen birliği. Başlangıçta 16 Alman devleti ve sonrasında Prusya ile Avusturya dışındaki tüm Alman devletleri bu konfederasyona üye oldu. Konfederasyon, 1813'te, Napoléon'a bağlı ordunun Almanya'daki yenilgileri sonrasında dağıldı. 66 68 72 101

Richelieu, Armandrjean du Plessis, duc de (1585-1642) # Fransız devlet adamı ve kardinal. 106 107

Robinson # Daniel Defoe'nun *Robinson Crusoe* adlı romanının kahramanı. 12-14 22

Roma Cumhuriyeti (MÖ 509-27) # 38

Roma İmparatorluğu (MÖ 27-MS 476/1453) # 44

Rotteck, Karl Wenzeslaus Rodecker von (1775-1840) # Alman tarihçi ve politikacı, liberal. 75

Russell, Lord John (1792-1878) # Britanyalı devlet adamı, başbakan (1846-1852 ve 1865-1866), dışiş-

leri bakanı (1852-1853 ve 1859-1865). 84

Schenkendorf, Max von (1783-1817)
Alman şair. 51

Schleinitz, Alexander von (1807-1885) # Prusya'nın dışişleri bakanı (1858-1861). 65

Schlosser, Friedrich Christoph (1776-1861) # Alman tarihçi, liberal, Heidelberg'de profesör. 73

Sedan Muharebesi # Fransa-Prusya Savaşı sırasında, 1-2 Eylül 1870'te gerçekleştirilen, Louis Bonaparte'in teslim olmasıyla, İkinci İmparatorluğun çöküşüyle ve 4 Eylül'de Fransa'da cumhuriyetin ilan edilmesiyle sonuçlanan muharebe. 102

Shakespeare, William (1564-1616) # İngiliz şair ve oyun yazarı. 12

Soetbeer, Georg Adolf (1814-1892)
Alman iktisatçı ve istatistikçi. 129

Stoecker, Adolf (1835-1909) # Yahudi düşmanı Alman din adamı ve politikacı. 132

Sybel, Heinrich von (1817-1895) # Alman tarihçi ve politikacı, ulusal liberal; Almanya'nın Prusya hegemonyası altında "yukarıdan" birleştirilmesi politikasının ideologlarından. 86

Şubat Devrimi (1848) # Fransa'nın İkinci Cumhuriyet dönemini başlatan devrim. 76

Teschen Barışı # 13 Mayıs 1779'da bir taraftaki Avusturya ile diğer

taraftaki Prusya ve Saksonya arasında imzalanan ve Bavyera Veraset Savaşı'nı (1778-1779) sonlandıran barış antlaşması. Prusya ile Avusturya Bavyera'dan toprak kazanmış, Saksonya'ya mali tazminat ödenmişti. Antlaşmanın sonuca bağlanmasına aracılık eden Rusya, Fransa ile birlikte garantör devlet olmuştu. 59

Thierry, Augustin (1795-1856) # Fransız tarihçi. 12

Thiers, Louis Adolphe (1797-1877) # Fransız devlet adamı ve tarihçi, başbakan (1836 ve 1840), 1871-1873'te cumhurbaşkanı. 12 105 116

Thile, Karl Hermann von (1812-1889) # Prusyalı diplomat; Prusya dışişleri bakanlığının müsteşarı (1862-1871). 99

toplumsal devrim # 146 149

Tschech, Heinrich Ludwig (1789-1844) # Storkow'un (Prusya) belediye başkanı (1832-1841), demokrat; Kral IV. Friedrich Wilhelm'e yönelik suikast girişimi nedeniyle idam edildi. 75 76

Türkiye # 32 60 61

Türkler # 38

Vanderbilt ailesi # ABD'de, büyük finans ve sanayi kapitalistlerinden oluşan bir aile. 81

Vestfalya Barışı # bkz. Otuz Yıl Savaşı

Viyana Kongresi (1814-1815) # Avrupa'nın Napoléon Savaşları (1803-1815) sonrasındaki siya-

sal düzeninin ve kıtadaki ülke sınırlarının belirlendiği kongre. 51 53 59

Wachsmuth, Wilhelm (1784-1886) # Alman tarihçi. 14

Waldersee, Friedrich Gustav, Graf von (1795-1864) # Prusyalı general ve askerî yazar, savaş bakanı (1854-1858). 78

Weerth, Georg (1822-1856) # Alman şair ve yayıncı, Komünistler Birliği üyesi, Marx ile Engels'in dostu. 56

Welcker, Karl Theodor (1790-1869) # Alman hukukçu, liberal yayıncı. 75

Wellington, Arthur Wellesley, Duke of (1769-1852) # Britanyalı general ve devlet adamı, başbakan (1828-1830) ve dışişleri bakanı (Aralık 1834-Nisan 1835). 105

Wilhelm, I. (1797-1888) # Prusya kralı (1861-1888), Alman imparatoru (1871-1888). 70 77 106 143

Willem, III. (1817-1890) # Hollanda kralı (1849-1890). 97

Almanya'nın birliği, Prusya'nın hegemonyası altında gerçekleştirilen "yukarıdan" dönüşümlerle sağlanmıştı. Bu süreç, 1862 yılında Prusya'nın başbakanı, 1871 yılında da yeni kurulan Alman İmparatorluğu'nun şansölyesi olan Otto von Bismarck'ın adıyla anılır. Bismarck'ın "kan ve demir siyaseti" neden bir süreliğine zorunlu olarak başarı getirmişti ve neden sonunda çökmek zorundaydı?

Friedrich Engels, *Tarihte Zorun Rolü*'nde, daha önce geliştirmiş olduğu "zor teorisi"ni, 1848-1888 döneminin Almanya tarihine uygulama girişiminde bulunmuştu. Yayımlamayı planladığı broşür, *Anti-Dühring*'in konuyla ilgili üç bölümünü ve dördüncü bölüm olarak *Tarihte Zorun Rolü*'nü içerecekti. Engels bu son bölüm üzerindeki çalışmasını bitiremedi ve tamamlanmamış metin ölümünden sonra yayımlandı.

Tarihte Zorun Rolü, yalnızca Almanya tarihine değil, genel olarak Avrupa'daki uluslaşma süreçlerine ve sınıf mücadelelerinin bu süreçlerdeki rolüne ışık tutan bir çalışma. Kırım Savaşı dâhil olmak üzere 1848 sonrasının pek çok savaşı üzerinde duran Engels, ilhak politikalarının eleştirel değerlendirmesini de yapıyor.

Anti-Dühring'in "zor teorisi" hakkındaki bölümlerinde ise, tarihin zor kullanımıyla açıklanamayacağı gösterilir ve zorun kendisinin ne tür tarihsel süreçlerin ürünü olduğu ortaya koyulurken, zorun tarihte farklı bir rol oynamasının mümkün olup olmadığı üzerinde duruluyor.

Bu kitapta, ilgili dört bölümün yanı sıra, broşür için yazılmış önsöz taslağı, dördüncü bölümün planı, bu bölümün son kısmının planı ve Engels'in "Otorite Üzerine" başlıklı makalesi de yer alıyor.

16 TL. KDV'den muaf

ISBN 978-605-172-404-1

Yordam Kitap

f YordamKitap t YordamKitap i YordamKitap